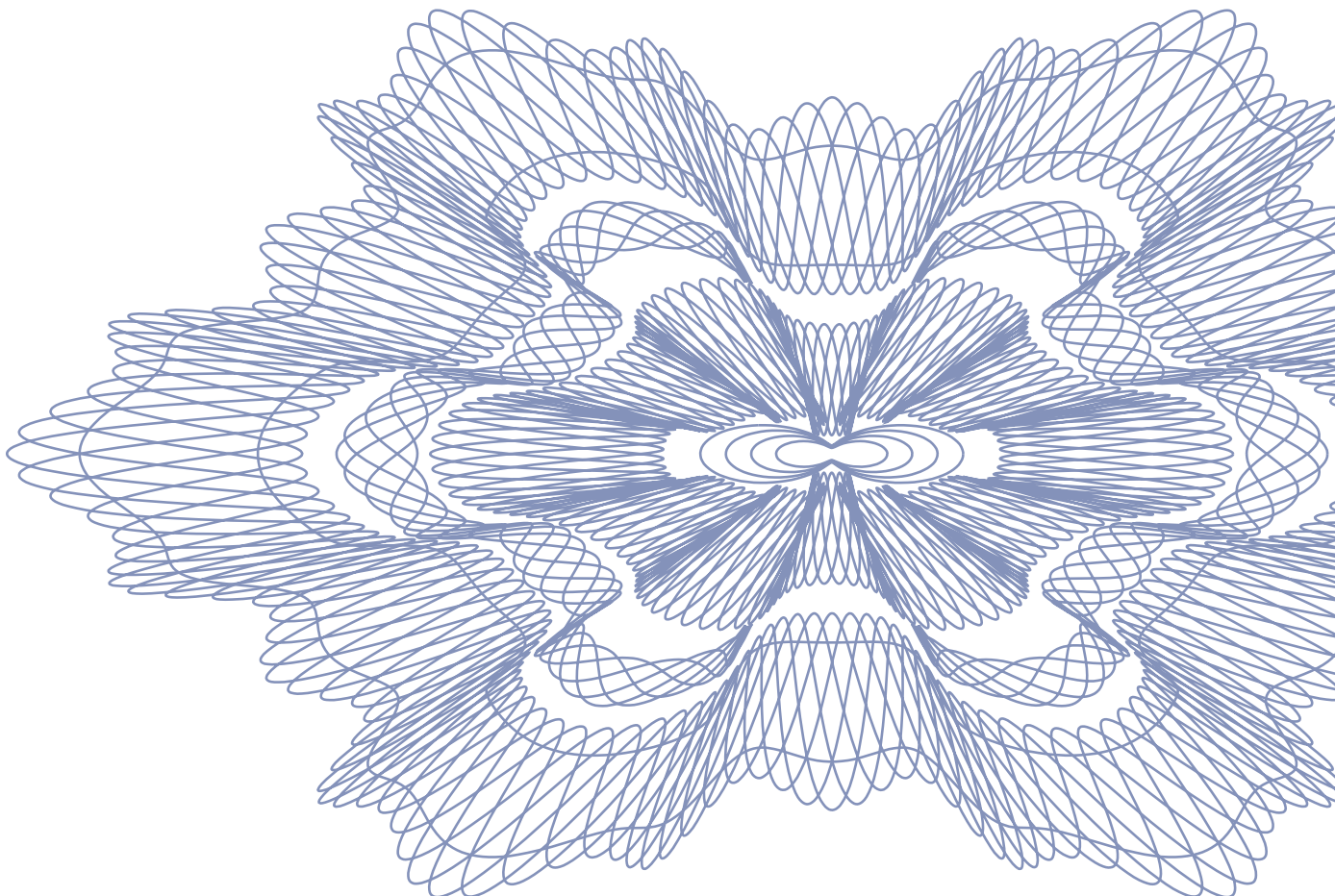

Årsrapport om betalingsformidling

2004

april
2005

Norges Banks årsrapport om betalingsformidling

Norges Bank skal bidra til robuste og effektive betalingssystemer og finansmarkeder. Dette følger av sentralbankloven og betalingssystemloven. Norges Bank overvåker derfor økonomien og finansnæringen for å avdekke utviklingstrekk som kan svekke stabiliteten i det finansielle systemet. Gjennom betalingssystemloven er Norges Bank gitt konsesjons- og tilsynsmyndighet for interbanksystemer av betydning for den finansielle stabilitet. Tilsynsfunksjonen utøves med særlig sikte på å begrense risikoen i betalingssystemene. De store overføringene som skjer gjennom betalingssystemet hver dag resulterer i fordringer mellom avsenders og mottakers bank. Disse mellomværendene gjøres til slutt opp over bankenes konti i Norges Bank. Bankene og sentralbanken er således kjernen i betalingssystemet.

Et effektivt betalingssystem kjennetegnes av at betalinger gjennomføres hurtig, sikkert og til lave kostnader. De viktigste faktorene for å oppnå et effektivt betalingssystem i Norge er:

- en felles infrastruktur som muliggjør stordriftsfordeler
- priser som reflekterer kostnadene i produksjonen av tjenestene, og
- virksom konkurranse på tilbydersiden.

Årsrapport om betalingsformidling inneholder informasjon som Norges Bank innhenter fra finansnæringen som en del av vårt overvåkingsarbeid. Rapporten har vært utgitt siden 1987 og gir en årlig oppdatering av utviklingstrekk og priser i betalingsformidlingen. I tillegg informerer rapporten om Norges Banks og andre sentralbankers egen virksomhet på dette feltet.

Årets rapport er inndelt i seks kapitler. I de fire første kapitlene omtales hovedsakelig de kunderettede tjenestene. Kapittel 5 og 6 omtaler interbanksystemene. I tillegg omfatter rapporten et tabellvedlegg, samt definisjoner, kilder og forklaringer til tabellene.

Årsrapporten om betalingsformidling kommer ut en gang i året. Rapporten er også tilgjengelig på Internett under Norges Banks hjemmeside:

www.norges-bank.no

Årsrapporten om betalingsformidling kan bestilles fra:

Norges Bank, Abonnementservice

Postboks 1179 Sentrum

0107 Oslo

Telefon: 22 31 63 83

Telefaks: 22 31 64 16

E-post: central.bank@norges-bank.no

Rapportens tabeller er også tilgjengelige på Norges Banks hjemmesider på Internett i Excel-format.

Ansvarlig redaktør: Svein Gjedrem

Omslag og grafisk design: Grid Strategisk Design AS

Sats: Norges Bank

Trykk: Lobo Media AS

Teksten er satt med 11,5 pkt Times

ISSN 1503 - 8602 (trykt)

ISSN 1503 - 8610 (online)

Forord

Brukere av det norske betalingssystemet har tilgang til effektive betalingstjenester. Norske banker har i en årrekke priset disse tjenestene. Prisene har en viktig informasjonsoppgave. Kostnadsriktige priser har motivert brukerne til å bytte ut blankettbaserte instrumenter med elektroniske løsninger. Det har bidratt til bedre utnyttelse av ressursene i denne sektoren.

I mange land har det vært vanskelig å få forbrukernes aksept for at det skal koste noe å bruke betalingstjenester. Banker som ikke priser betalingstjenester, må dekke kostnadene med å produsere betalingstjenester med inntekter fra andre tjenester. Slik krysssubsidiert gir gale signaler til brukerne om hvilke tjenester som faktisk er billigst. Det fører til ineffektiv bruk av samfunnets ressurser. Ulike rabattordninger og markedsføring av pakker av banktjenester gjør prisene mindre oversiktlige. For kundene blir det vanskeligere å sammenligne prisene på de ulike tjenestene.

Kostnadsbasert prising av betalingstjenester er en nødvendig forutsetning for effektiv ressursbruk. Men det er ikke tilstrekkelig: det må også være konkurranse mellom tilbydere av betalingstjenester for å sikre at samlet ressursbruk i betalingsformidlingen ikke blir for høy. Konkurranse motiverer til kostnadsreduksjoner og utvikling av nye tjenester.

Betalinger over landegrensene er fortsatt basert på et stort innslag av manuelle, kostnadskrevenende operasjoner. Mange aktører er involvert. Dette er dyrt og tidkrevende. Prisene for en del grensekryssende betalinger har falt siden 2004. Nivået er likevel høyt over prisene for innenlandske betalinger. Banker og betalingsformidlere i Norge og andre land står overfor en stor utfordring for å effektivisere denne typen betalinger.

Det norske betalingssystemet er hurtig, sikkert og stabilt. Betalinger gjennomføres generelt til rett tid og til rett mottaker. Bruken av elektroniske betalingsinstrumenter er høy og stigende. Det avtalerregulerte samarbeidet mellom bankene, og myndighetenes oppfølging basert på lovverket, gir brukerne forutsigbarhet i betalingsformidlingen. Samtidig står betalingsformidlerne overfor utfordringer når det gjelder sikkerhet, så vel driftsstabilitet som kortsvindel og identitetsmisbruk.

Bankene i Norge har gjennom flere år samarbeidet om infrastruktur i betalingsformidlingen. Når nye tjenester utvikles og settes i drift, er mange av dem basert på fellesløsninger eller individuelle løsninger som kommuniserer med hverandre. Et eksempel er nettbank: bankene har valgt ulike tekniske løsninger, men samarbeider om infrastruktur. Det gir lik effektivitet for alle kunder. Betalinger kan gjennomføres på én dag – uavhengig av hvilken bankforbindelse betalingsmottakeren har.

Svein Gjedrem

Sammendrag

En moderne økonomi med et stort antall betalingstransaksjoner stiller store krav til betalingssystemets effektivitet. Effektiviteten kan vurderes ved å se på hvor sikkert, hvor raskt og hvor kostbart er det å gjennomføre betalinger.

Økt sikkerhet i betalingsformidlingen

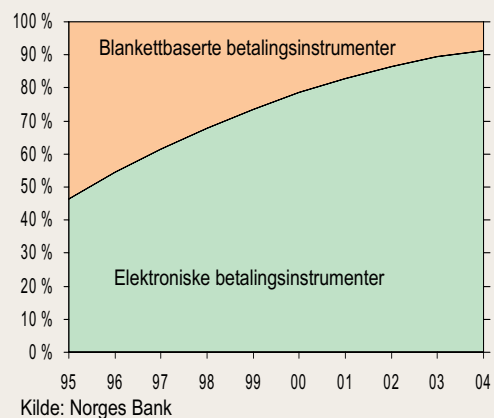
Sikkerhet omfatter både at betalingen gjennomføres til rett tid og kommer fram til rett mottaker, i tillegg til at det finnes sikkerhetslementer i betalingsinstrumenter og -midler. Det har vært arbeidet mye for å øke sikkerheten ved både elektroniske betalingsinstrumenter og kontanter. Det er utviklet løsninger for elektronisk legitimasjon for identifisering og signering på Internett, som gjør innlogging på nettbanker sikrere og enklere. I 2004 begynte banker både i Norge og flere europeiske land å utstede betalingskort basert på en ny teknologi, som er sikrere enn magnetstripekortene ved at de er vanskeligere å kopiere. Norske sedler inneholder en rekke sikkerhetslementer, og introduksjon av nye elementer de siste årene har gitt et fallende antall forfalskninger. Det var i 2004 i gjennomsnitt 97,2 millioner sedler i omløp, og det ble beslaglagt ca. 3,5 forfalskede sedler pr. 1 million sedler. Dette er et lavt nivå sammenlignet med andre land.

Fortsatt økt bruk av elektroniske tjenester

Blankettbaserte betalingsinstrumenter som sjekk og brevgiro produseres til høyere kostnader i bankene enn elektroniske tjenester som nettbank og betalingskort. Prisene for bruk av instrumentene reflekterer de relative kostnadsforskjellene. Dette har vært en av årsakene til at elektroniske betalingsinstrumenter over tid har erstattet papirbaserte instrumenter. Utviklingen fortsatte i 2004 (figur 1). Denne trenden bidrar til økt effektivitet i betalingssystemet fordi de elektroniske tjenestene er rimeligere enn de papirbaserte og fordi de kan utføres raskere.

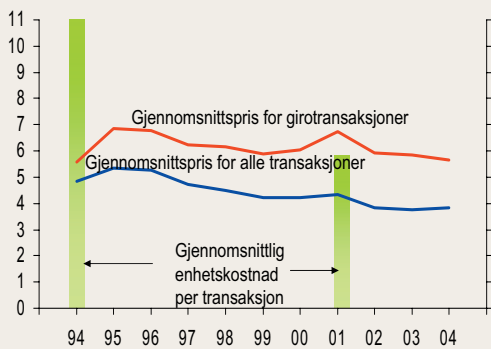
Stadig flere nordmenn inngår avtaler om bruk av nettbank. Antall regningsbetalinger over Internett vokste kraftig i 2004, og økte med 36 prosent til over 138 millioner transaksjoner. Antallet direkte debiteringer (Avtalegiro og Autogiro) økte med 5 prosent i 2004 til ca. 36 millioner transaksjoner. Om lag 676 millioner kortbetalinger til vare- og tjenestekjøp ble gjennomført i 2004, en økning på 14 prosent. De fleste korttransaksjonene ble utført med Bank-Axcept-kort. De internasjonale kortsystemene Visa, MasterCard, Diners Club og American Express hadde høyest relativ vekst i antall kort og korttransaksjoner. Ved utgangen av året var det utplassert over 97 000 betalingsterminaler i Norge.

Figur 1 Bruk av blankettbaserte og elektroniske betalingsinstrumenter 1995-2004. Transaksjoner i prosent

Verdien av sedler og mynt i omløp som andel av de totale betalingsmidler publikum disponerer, falt svakt i 2004. Det blir stadig mer populært å foreta kontantuttak ved bruk av kort i forbindelse med varekjøp. Disse uttakene sto for 56 prosent av antall uttak i Norge i 2004. Både antall uttak i minibank og over skranke gikk ned. Likevel står disse fortsatt for 80 prosent av samlet verdi av kontantuttak (239 milliarder kroner).

Figur 2 Nominelle gjennomsnittspriser og gjennomsnittlige enhetskostnader 1994 - 2004. Kroner

Kilde: Norges Bank

En "gjennomsnittlig" betaling ble litt dyrere

Norges Bank har undersøkt prisutviklingen for betalingstjenester i et utvalg av 25 banker. Prisene er bankenes listepriker, det er ikke tatt hensyn til rabatter og fordeler for bankenes programkunder. Kundene har de siste ti årene økt bruken av de relativt rimelige elektroniske betalingstjenestene. Dermed har prisen kunden betaler for en "gjennomsnittlig" betalingstransaksjon i perioden falt med om lag 21 prosent. Det siste året økte prisene med 2 prosent (figur 2).

Fra 2004 til 2005 har gjennomsnittsprisene på papirbaserte/manuelle betalingstjenester økt kraftig, mens prisen på de fleste elektroniske betalingstjenester har økt moderat. Et unntak er imidlertid betalingskort i betalingsterminal i butikker (EFTPOS). Gjennomsnittsprisen på denne tjenesten har økt 18 prosent det siste året og ligger ved inngangen til 2005 på 2,50 kroner.

I 2004 var bankenes inntekter fra betalingsformidling om lag 6,7 milliarder kroner. Dette er en økning på 0,5 milliarder kroner fra året før. Over halvparten av inntektene kommer fra betalingskort, mens en tredel kommer fra ulike typer giro.

Rimeligere grensekryssende betalinger

En EU-forordning om at priser for grensekryssende eurobetalinger ikke skal være høyere enn for tilsvarende innenlandske eurobetalinger er gjort gjeldende i norsk lov fra 1. januar 2005. Norges Bank har undersøkt priser i et utvalg på 25 banker på overførslar fra Norge til andre land. Undersøkelsen viser at prisene har sunket ca. 20 prosent fra 1. desember 2004 til 1. mars 2005 på standardiserte elektroniske betalingsoppdrag i euro. Andre grensekryssende betalinger har endret seg lite i pris.

152 milliarder kroner ble daglig gjort opp i Norges Banks Oppgjørssystem

Bankene velger selv om de vil gjøre opp sine gjensidige forpliktelser over konto i Norges Bank eller i en privat oppgjørssbank. Bankenes oppgjør seg imellom over konti i Norges Bank utgjorde gjennomsnittlig 152 milliarder kroner per dag i 2004. Norges Bank legger stor vekt på at bankens oppgjørssystem oppfyller internasjonale krav og anbefalinger til sikkerhet og effektivitet.

Årsrapport om betalingsformidling 2004

<i>Forord</i>	3
<i>Sammendrag</i>	4
<i>1. Betalingsformidling – tillit og effektivitet</i>	9
1.1 Betalingsmidler	9
1.2 Hurtig, sikkert og til lave kostnader	10
<i>Ramme: Sikkerhet og tillit - elektroniske betalinger</i>	11
<i>2. Betalingssystemene varierer internasjonalt</i>	13
2.1 Grensekryssende betalinger	13
<i>Ramme: Euroforordningen og Norge</i>	14
2.2 Kortbetalinger over landegrensene	15
2.3 E-penger	16
2.4 Kostnader i betalingsformidlingen	16
<i>3. Tilgang til betalingsmidler og bruk av betalingsinstrumenter</i>	18
3.1 Tilgang til kontanter og kontopenger	18
3.2 Kontanter	19
<i>Ramme: Norges Banks rolle i kontantforsyningen - endrede vilkår for bankenes innskudd og uttak av kontanter</i>	20
<i>Ramme: Etterspørselen etter kontanter i Norge</i>	22
3.3 Giro	23
3.4 Betalingskort	25
3.5 Sjekk	26
<i>4. Priser og informasjon i betalingsformidlingen</i>	27
4.1 Betalinger koster	27
4.2 Inntekter og kostnader i betalingsformidlingen	28
4.3 Gjennomsnittspriser og rentemargin	28
4.4 Priser på kontantuttak	29
<i>Ramme: Kontanter – et dyrt betalingsmiddel?</i>	30
4.5 Priser på bruk av betalingsinstrumenter	30
<i>Ramme: Interbankgebyr i Norge</i>	31
<i>Ramme: De internasjonale kortselskapene – manglende konkurranse?</i>	32
4.6 Prisspredningen	33
<i>Ramme: Priser i betalingsformidlingen – en utfordring</i>	34
4.7 Informasjonsproblemer ved finansiell tjenesteyting	36
<i>5. Interbankbetalinger og oppgjøret i sentralbanken</i>	37
5.1 De store beløpene	37
<i>Ramme: SWIFTNet – SWIFTs nye tjenester i drift også i Norge</i>	38
5.2 System for oppgjør av verdipapirer	40
5.3 Norges Banks rolle i betalingssystemet	42
<i>6. Integrasjon i internasjonale betalingssystemer</i>	44
6.1 En felles europeiske infrastruktur	44
6.2 Et felles betalingsområde i Europa?	44
6.3 Nye internasjonale retningslinjer	45
Referanser	49
Tabeller	51
Definisjoner	60
Forklaringer til tabellene	61

1. Betalingsformidling – tillit og effektivitet

1.1 Betalingsmidler

Penger og betalingsmidler:

- **Kontanter** – i form av sedler og mynt utstedt av Norges Bank.

- **Kontopenger** – i form av innskudd på en bankkonto.

Andre måter å betale på:

- **Bruk av kreditt** – i form av et lån i for eksempel en bank eller annen finansinstitusjon. Blant annet forbrukslån eller bruk av kredittkort er alminnelig for enkelte typer kjøp.

Betalingsmidler: Penger i form av kontanter eller kontopenger. Disse har en verdi som banken eller sentralbanken garanterer for. Norges Bank har hatt enerett på å utstede sedler og mynt i Norge siden 1816. Publikums etterspørsel etter sedler og mynt bestemmer kontantmengden sentralbanken utsteder.

Betalingsinstrumenter: De viktigste i Norge er betalingskort, giro og sjekk, samt e-pengekort. Betalingsinstrumentene er redskaper for å benytte betalingsmidlene. Sedler og mynt er både et betalingsmiddel og et betalingsinstrument.

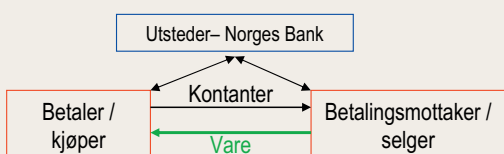
”Penger er hva penger gjør. Penger defineres av sine funksjoner” skrev den britiske økonomen og nobelprisvinneren John R. Hicks i 1967. Penger brukes til å gjennomføre betalinger. I tillegg til å være betalingsmiddel har penger også andre funksjoner: kontantene er en referanseverdi og kan brukes til verdioppbevaring.

I moderne samfunn brukes innskudd på konto eller kreditt hos en finansinstitusjon som alternativ til kontanter. De fleste nordmenn har bankkontoer der innbetalingene skjer i form av lønn, trygd eller andre inntekter. Bankinnskuddene kan benyttes som *kontanter*: ved uttak i bankens/postens lokaler, gjennom uttak i minibank eller som kontantuttak ved varekjøp. Alternativt kan de brukes direkte som *kontopenger*. For å bruke kontopengene til betalinger, benyttes betalingsinstrumenter som for eksempel kort, giro eller sjekk.

Mange aktører i hver betalingstransaksjon

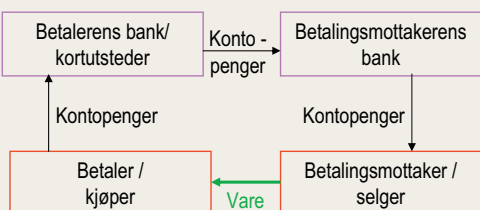
I alle betalingstransaksjoner er det minst to roller¹: betaleren og betalingsmottakeren. Når det benyttes sedler og mynt, etableres en tredje rolle: utsteder. Brukerne må ha tillit til utstederen for å få tillit til kontantene (figur 1.1). Ved bruk av kontopenger er det vanligvis et system med fire roller: betaleren, betalerens bank, betalingsmottakeren og betalingsmottakerens bank (figur 1.2). I tillegg kan det være en transaksjonsinnsamler (for eksempel BBS) og en oppgjørsbank for oppgjøret mellom betalere og betalingsmottakers bank. Oppgjørsbanken kan være Norges Bank eller en privat oppgjørsbank.

Figur 1.1 Betalingsgang ved bruk av kontanter

Kilde: Norges Bank

Figur 1.2 Betalingsgang ved bruk av kontopenger

Kilde: Norges Bank

Figur 1.3 viser en forenklet skisse av betalingssystemet i Norge. Systemet for betalingstjenester (betalingssystemet som er rettet mot publikum) omtales i denne rapportens fire første kapitler, mens systemet for interbanktjenester (betalingssystemet mellom banker) omtales i rapportens to siste kapitler.

Betalinger i samfunnet

Handler og fordringsforhold gjøres i all hovedsak opp ved bruk av kontanter og kontopenger. Hva som brukes oftest av disse betalingsmidlene, er imidlertid usikkert, ettersom kontantene ikke kan spores etter at de er satt i sirkulasjon. Statistikk fra Norges Bank viser imidlertid at det utføres over én milliard transaksjoner med kontopenger i løpet av året. Antallet slike transaksjoner øker mer enn veksten i økonomien som helhet. Betalinger med kontopenger blir stadig viktigere, og betalinger som tidligere ble utført med

¹En juridisk enhet kan ha flere roller i en transaksjon. Betalingsmottakerens bank og betalerens bank kan for eksempel være den samme.

kontanter utføres nå i større grad med kontopenger. Mange av betalingene med kontopenger skjer elektronisk, for eksempel ved bruk av kort eller nettbank.

Betalingsformidling utføres hovedsakelig av private aktører. I Norge er bankene helt sentrale i formidling av kontopenger og kontanter. Myndighetene fører tilsyn med bankenes aktiviteter på dette området. Dette er blant annet nedfelt i sentralbankloven, betalingssystemloven og flere andre lover og forskrifter. Norges Bank er bankenes bank. Bankene har innskudd og lån i Norges Bank og utfører betalingsoppgjør seg i mellom ved å overføre penger mellom sine kontoer i sentralbanken.

1.2 Hurtig, sikkert og til lave kostnader

En moderne økonomi med et stort antall betalings-transaksjoner stiller store krav til betalingssystemets effektivitet. Effektiviteten kan vurderes langs tre dimensjoner: hvor *hurtig*, hvor *sikkert* og hvor *kostbart* det er å gjennomføre betalingstransaksjoner.

Hurtighet

I Norge gjennomføres de fleste betalinger i løpet av en virkedag. Dette er raskt nok til de fleste formål, og raskt også sammenlignet med andre land. Dersom betalingen må gjennomføres enda hurtigere, finnes løsninger som kan prosessere betalingen på få sekunder. Grensen for hvor raskt det er teknisk mulig å gjennomføre betalingene senkes stadig. I praksis må hastighet avveies mot hensynet til sikkerhet og kostnader.

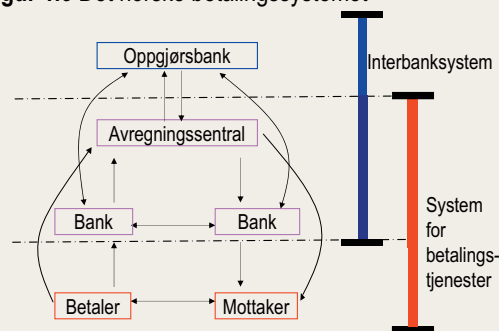
Sikkerhet

En velfungerende betalingsformidling er viktig for tilliten til det finansielle system. Sikker betalingsformidling betyr at pengene kommer fram til rett sted og til rett tid uten uforutsette kostnader og problemer. I tillegg må brukerne også ha tillit til at betalingsinstrumentene ikke misbrukes. Det er relativt lite svindel og misbruk av betalingsinstrumenter i Norge.

Kostnader

Tilbydere av betalingstjenester, betalingsmottakere og betalere har kostnader ved gjennomføring av betalinger. Selve betalingstjenesten produseres ved hjelp av arbeidskraft og andre innsatsfaktorer. Tjenestene distribueres gjennom et betalingsnettverk, blant annet må bankene ha datasystemer som fungerer sikkert døgnet rundt. Betalingsmottakerne har terminaler og kassesystemer, samt utgifter til sikkerhetstiltak med mer. Kundene må i mange tilfeller betale gebyrer for den enkelte transaksjon, samt at de bruker tid for å anskaffe betalingsmidler og gjennomføre betalinger. Kundene har også kostnader knyttet til sikkerhet. Det er vanskelig å beregne den totale kostnaden ved betalingsformidling, men

Figur 1.3 Det norske betalingssystemet

Kilde: Norges Bank

Hvor rask er en korttransaksjon?

Når en kunde trekker kortet i en terminal og taster koden, gir terminalen beskjed om at betalingen er gjennomført i løpet av noen få sekunder. Det som skjer i betalingsøyeblikket er at beløpet reserveres på kontoen og garanteres overført av banken/BBS. Etter at beløpet er reservert, overføres beløpet etter første mulige avregning og oppgjør, vanligvis samme eller neste virkedag.

Hvor sikker er nettbanken?

Nettbankløsningene i Norge utsettes jevnlig for innbruddsforsøk i form av hacking eller svindlere. Disse forsøkene fanges opp av nettbankenes sikkerhetssystemer. Bankene regner sikkerheten i norske nettbanker som god.

Sikkerhet og tillit - elektroniske betalinger

Sikkerheten ved elektroniske betalinger påvirkes både av utformingen av systemene og av forbrukernes adferd. Dårlig sikkerhet kan undergrave publikums tillit til slike betalingstjenester og redusere effektiviteten i betalingsformidlingen.

Svindel og misbruk av kort er et problem i mange land. En metode er kopiering av betalingskort ved såkalt "skimming". Svindlerne monterer utstyr på minibanken som kopierer informasjon fra magnetstripen i kortet når kunden bruker minibanken. PIN-koden til det samme kortet kan så fanges opp med et videokamera eller ved at noen observerer inntastingen. En alternativ variant er at en innretning ("loop") festes på kortåpningen og gjør at kortet blir sittende fast. Kortet kan siden hentes ut og kopieres eller på annen måte misbrukes.

Identitetstyverier, hvor noen utgir seg for å være en annen person, er et annet sikkerhetsproblem. Formålet kan være å misbruke en persons adgang til banktjenester (korttransaksjoner, online banktjenester m.m.). Ved bruk av Internett finnes også sikkerhetstrusler. For eksempel kan falske e-poster eller internettsider brukes med sikte på å få bankkunden til å oppgi personlig og/eller finansiell informasjon, såkalt "phishing". En annen sikkerhetstrussel kan være innbrudd og hacking-angrep på IT-systemer (nettbanker mv.).

I finansnæringen og samfunnet for øvrig gjennomføres tiltak for å øke sikkerheten og tilliten til bruk av elektroniske tjenester. For betalinger på Internett, og på sikt også for betalingskort, innføres identifikasjonssystemer som elektroniske sertifikater og signaturer (såkalt Public Key Infrastructures (PKI)). Elektronisk identifikasjon vil kunne brukes på mange områder, bl.a. til nettbank, nettbaserte offentlige tjenester og til netthandel. I Norge har bankene utviklet en løsning for elektronisk legitimasjon for identifisering og signering på Internett, BankID. I 2005 vil over en halv million norske bankkunder få tilgang til Bank ID. Det vil gjøre innlogging på nettbanker sikrere og enklere. En annen norsk elektronisk signaturløsning er ZebSign. Andre løsninger finnes også, blant annet tilbyr VISA "Verified by VISA" og Mastercard "SecureCode". Begge gir passord for kortbruk ved netthandel.

I 2004 begynte banker både i Norge og flere europeiske land å utstede betalingskort basert på en ny teknologi som er sikrere enn magnetstripekortene ved at de er vanskeligere å kopiere. Disse såkalte EMV-kortene¹ er utstyrt med en liten databrikke som skal erstatte magnetstripens funksjon. I tillegg kan brikken inneholde programvare for elektronisk identifikasjon, dvs. at kortet kan erstatte annen legitimasjon. Elektroniske signaturløsninger i kortet kan bidra til å redusere faren for misbruk/identitetstyverier. Det antas at de fleste bankene i Norge vil ha byttet til den nye korttypen innen 2007. Nye kort krever også en ny type betalingsterminaler. I en overgangsperiode vil kortene ha både databrikke og magnetstripe slik at de kan brukes både i gamle og nye terminaler.

Kortsvindel kan også motvirkes ved bruk av overvåkingssystemer. Som eksempel kan nevnes at Europay har utviklet et tidligvarslingssystem (SECANA) som brukes til å overvåke transaksjonsmønsteret i systemene med sikte på å gi varsel ved svindelforsøk. Denne løsningen er tatt i bruk av flere norske kortselskaper.

Veksten i bruk av elektroniske betalingsmidler som betalingskort og nettbank kan tyde på at tilliten til slike betalinger generelt sett er høy i dag. Riktig bruk vil redusere sannsynligheten for svindel. Likevel bør brukerne være oppmerksomme på at elektroniske betalingsinstrumenter kan misbrukes.

¹EMV står for "Europay, MasterCard og Visa. Disse internasjonale kortselskapene har laget en standard for slike databrikker i betalingskortene som banker og kortselskaper i mange land har begynt å bruke i sine kort. Også kortsystemet JCB deltar i dette samarbeidet, og de fleste kortsystemene i verden vil bruke standarden som basis for sine kort i fremtiden.

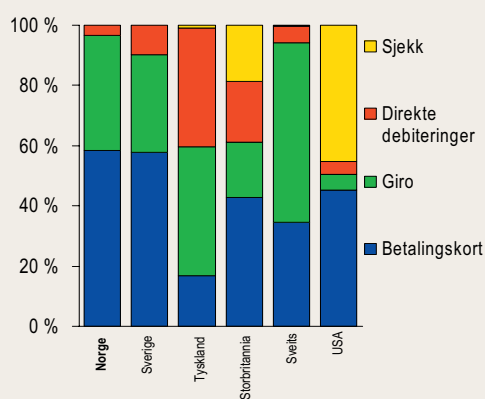
anslag indikerer at kostnaden ligger på 1-3 prosent av BNP (Hancock og Humphrey (1998), Gresvik og Øwre (2002)). Priser som reflekterer produksjonskostnadene bidrar til å fremme bruken av de minst ressurskrevende tjenestene. De fleste betalingstransaksjoner i Norge betales av personen som tar initiativet til å gjennomføre betalingen. I praksis betyr dette at når for eksempel et betalingskort benyttes, betaler kortholderen et beløp til banken som leverer betalingstjenesten.

Det er bra for effektiviteten i betalingsformidlingen om kundene etterspør og bankene tilbyr mer av de tjenestene som kan produseres til lave kostnader, og mindre av de kostbare tjenestene. I tillegg må det være konkurranse for å sikre god utnyttelse av begrensede ressurser. Dette gjelder også for betalingstjenester. Konkurranse mellom bankene er derfor også avgjørende for å fremme en effektiv betalingsformidling. Det er viktig at bankenes priser er oversiktlige, slik at brukerne enkelt kan sammenligne bankenes tilbud. Bankenes markedsføring av produkt- og totalpakker gjør sammenligningen vanskelig, og kan derfor hindre en effektiv konkurranse. Samtidig tilsløres de signaler som prisene gir brukerne med hensyn på kostnader.

2 Betalingssystemene varierer internasjonalt

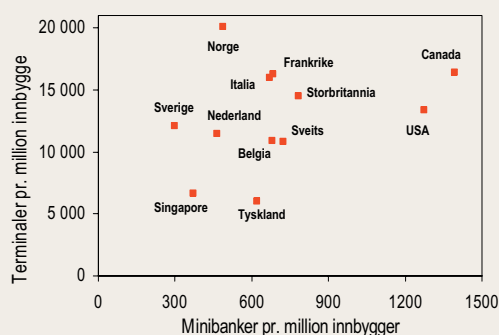
I alle land kan betalinger gjennomføres med landets sedler og mynt. Det er vanligvis enkelt å kjøpe eller veksle kontanter i banker, minibanker eller vekslingskontor over hele verden. Selv om de internasjonale betalingskortene kan brukes i svært mange land, er det ingen selvfølge at kortene aksepteres overalt. Figur 2.1 viser at bruken av ulike betalingsinstrumenter varierer mye mellom land. I en del europeiske land, som i Norge, er ulike typer giro og kort de mest brukte instrumentene. Direkte debiteringer, det vil si tjenester tilsvarende den norske avtalegiroløsningen, er mer populær i enkelte europeiske land enn i Norge, mens kortbruken generelt er lavere. Både kort og giro kan benyttes til grensekryssende betalinger, men dette er ofte mer kostbart, tar lengre tid eller medfører større risiko enn for innenlandske betalinger. I mange land er det fortsatt vanlig å bruke sjekk, for eksempel i Storbritannia og USA. Det er heller ikke uvanlig at grensekryssende betalinger utføres ved bruk av sjekk.

Figur 2.1 Bruk av betalingsinstrumenter i utvalgte land i 2003. Tall i prosent

Kilde: CPSS og Norges Bank

Figur 2.2 Minibanker og betalingsterminaler pr. million innbyggere i utvalgte land ved utgangen av 2003

Kilde: CPSS og Norges Bank

2.1 Grensekryssende betalinger

Betalinger som krysser landegrensene er mer ressurskrevende å gjennomføre enn innenlandske betalinger. Hvert enkelt land har sitt eget system for betalinger. Betalinger over landegrensene omfatter ofte flere banker, mange manuelle oppgaver, og betalingssystemer som ikke alltid kommuniserer med hverandre. Et unntak er de internasjonale kortsystemene.

Publikums betalingstransaksjoner på tvers av landegrensene er fortsatt små sammenlignet med betalingsvolumene innenlands. Det ble registrert 56 millioner transaksjoner med norske kort i utlandet og utenlandske kort i Norge i 2004. I samme periode ble det utført 785 millioner transaksjoner med innenlandske kort i Norge.

Produksjonskostnadene og prisene på grensekryssende betalinger blir generelt lavere jo mer automatiserte løsninger som brukes. En del banker har utviklet nettbankløsninger med elektroniske rutiner for å sende betalingsoppdrag til andre banker. I slike tilfeller kan hele betalingsprosessen skje helautomatisk (Straight Through Processing (STP)). Det vil si

at all informasjon overføres automatisk fra en kunde gir sin bank elektronisk beskjed om et betalingsoppdrag og fram til betalingen er godskrevet mottakerens konto.

For at det skal være mulig å gjennomføre helautomatiske betalingsoverføringer mellom land, er det nødvendig at både kundene og bankene benytter internasjonale standarder. Det letter kommunikasjonen mellom aktørene som er involvert i betalingstransaksjonen. Bankene i EU/EØS-området bruker nå to slike standarder: IBAN (kundens internasjonale bankkontonummer) og BIC (bankens identifikasjonskode), nærmere forklart i margboks. Figur 2.3 viser hvordan betalinger utføres ved bruk av BIC og IBAN.

IBAN, kundens internasjonale bankkontonummer, inneholder tre elementer: bankkontonummer, landkode og bankkode. Antall siffer varierer fra land til land, det kan være opp til 34 siffer. IBAN består av tall og bokstaver. Standarden er utviklet av ECBS, European Committee for Banking Standards (www.ecbs.org)

BIC, bankens identifikasjonskode, er bygd opp av tre elementer: bankkode, landkode og kode for lokalisering innen landet. BIC-koden inneholder enten 8 eller 11 siffer, og er en kombinasjon av tall og bokstaver. Standarden er sentral for SWIFT-meldinger, dvs elektroniske meldinger basert på format utviklet av SWIFT (www.swift.com).

Euroforordningen og Norge

Bakgrunn

EU innførte i 1997 et direktiv (97/5/EC) med formål å gjøre det raskere, sikrere og billigere for forbrukere og små og mellomstore bedrifter å foreta grensekryssende betalingsoverføringer. Prisene endret seg imidlertid ikke nevneverdig etter at direktivets regler ble innført i nasjonal lovgivning. Det ble derfor innført en forordning om at prisen på grensekryssende betalinger i euro ikke skal være dyrere enn tilsvarende innenlandske eurobetalinger. Forordningen ble gjort gjeldende i norsk lov fra 1. januar 2005.¹

Hovedpunktene i forordningen

Forordningen trådte i kraft i EU fra 1. juli 2002 for grensekryssende elektroniske betalingstransaksjoner og fra 1. juli 2003 for kreditoverføringer. Forordningen gjelder i første omgang beløp på inntil 12 500 euro. Grensen blir hevet til 50 000 euro 1. januar 2006. Av EU-land utenfor eurosone, har bare Sverige valgt å innføre forordningen for sin valuta.

Forordningen stiller blant annet krav til forhåndsinformasjon om priser. Forordningen gjelder elektroniske betalingsoverføringer basert på to standarder som letter automatisk behandling: IBAN (kundens internasjonale bankkontonummer) og BIC (bankens identifikasjonskode). For manuelle papirbaserte betalinger kan prisene for grensekryssende overføringer fortsatt avvike fra innenlandske, forutsatt at kunden informeres om dette. Det gjelder også dersom det ikke er gitt informasjon om mottakerens BIC og IBAN.

Hvordan oppfylle forordningen?

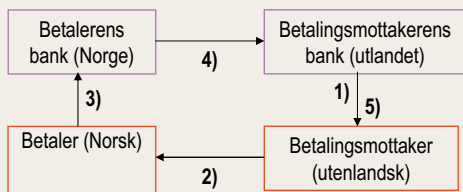
Den europeiske banknæringen har utviklet et felles europeisk avregningssystem, STEP2, for å etterleve euroforordningen. Systemet skal håndtere mindre betalinger (kreditoverføringer) med BIC og IBAN. Daglig går det i gjennomsnitt 110 000 transaksjoner gjennom STEP2. Systemet har 67 direkte og mer enn 1360 indirekte deltakere, av disse er over 60 fra de ti nye EU-landene.

Forordningen gjelder for eurobetalinger mellom Norge og EU/EØS. For at bankene i Norge skal kunne følge pålegget uten for store kostnader, har de søkt om deltakelse i STEP2. Alle norske banker har adgang til STEP2 via de norske deltakerbankene.

Norge har ikke innført forordningen for norske kroner, ettersom vår valuta ikke er tilknyttet den felles europeiske infrastrukturen som er utviklet for oppgjør av eurotransaksjoner. Finansdepartementet vil imidlertid følge med på utviklingen av priser på grensekryssende betalinger i norske kroner og vurdere tiltak – herunder å gjøre forordningen gjeldende for norske kroner – dersom prisene ikke går ned innen rimelig tid.

¹(EF) 2560/2001 om betalinger på tvers av landegrensene i euro (euroforordningen) m.m. - gjennomført i norsk rett ved endring i finansavtaleloven § 9 1. januar 2005 (Ot.prp. 52 (2003-2004) side 13.)

Figur 2.3 Betaling til utlandet med bruk av BIC og IBAN

- 1) Betalingsmottakeren får BIC- og IBAN-nummer fra sin bank
- 2) Betalingsmottakeren oppgir BIC- og IBAN-nummer til betaleren
- 3) Betaleren gir sin bank beskjed om hvilket beløp som skal overføres, og oppgir mottakerens BIC- og IBAN-nummer
- 4) Betalens bank kontrollerer BIC- og IBAN-nummer og sender beløpet
- 5) Mottakerens bank godskriver mottakerens konto med beløpet

Kilde: European Committee for Banking Standards

Tabell 2.1 Priser på betalinger fra Norge til EØS-land.

Utvikling i priser på betalinger tilsvarende 100 og 2500 kroner

	Elektroniske oppdrag			Halvelektroniske		
	2004	2005	2005	2004	2005	2005
	1.12.	1.1.	1.3.	1.12.	1.1.	1.3.

Betalinger i euro

Med BIC og IBAN

100 kroner	42,77	34,91	34,17	53,30	57,16	52,51
2500 kroner	43,16	35,29	34,55	58,25	60,87	53,45

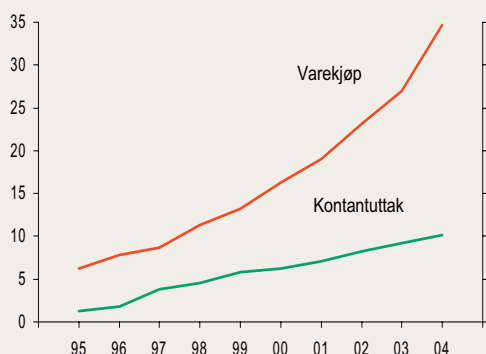
Betalinger i norske kroner

Med BIC og IBAN

100 kroner	55,55	55,48	55,17	65,89	69,75	65,11
2500 kroner	55,93	55,87	55,55	70,85	73,47	66,05

Figur 2.4 Norske korttransaksjoner i utlandet. 1995-2004.

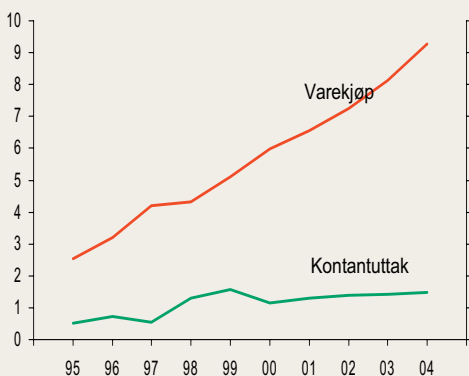
Millioner transaksjoner

Kilde: Norges Bank

Figur 2.5 Utenlandske korttransaksjoner i Norge. 1995-2004.

Millioner transaksjoner

Kilde: Norges Bank

Ifølge euroforordningen (se ramme) skal prisene på grensekryssende elektroniske eurobetalinger ikke være høyere enn for tilsvarende innenlandske eurobetalinger i EU/EØS. Norges Bank har foretatt en undersøkelse av prisene i 25 banker for å belyse hvorvidt iverksettingen av forordningen har ført til at eurobetalinger har blitt billigere å gjennomføre fra Norge til EU/EØS-land. Undersøkelsen ble gjennomført 1. desember 2004, 1. januar 2005 og 1. mars 2005. Tabell 2.1 viser at prisene har falt opp til 20 prosent for elektroniske betalingsoppdrag i euro med BIC og IBAN. Også prisene for mottak av slike betalinger har blitt redusert. Norges Bank har også undersøkt priser på halvelektroniske betalingsoppdrag i euro med BIC og IBAN, samt elektroniske og halvelektroniske betalingsoppdrag i norske kroner med BIC og IBAN. Tabell 2.1 viser at prisene på disse tjenestene har endret seg lite. For sammenligningens skyld er også manuelle betalingsoppdrag undersøkt, samt oppdrag der opplysninger om BIC og IBAN mangler. Undersøkelsen viser at disse betalingene er dyrere, se tabell 40 og 41 i vedlegg.

2.2 Kortbetalinger over landegrensene

Kort er det mest benyttede betalingsinstrumentet når nordmenn oppholder seg i utlandet. I 2004 ble det utført 45 millioner transaksjoner med norske betalingskort i utlandet, en økning på 24 prosent fra året før. Kortene ble særlig brukt til varekjøp (figur 2.4). En firedel av transaksjonene var kontantuttak. Målt i verdi økte nordmenns bruk av betalingskort i utlandet med 18 prosent og utgjorde 39,8 milliarder kroner. 62 prosent av dette beløpet gjaldt varekjøp. Veksten i transaksjoner og omsetning i utlandet antas å henge sammen med økt mulighet til å bruke kort. Bruk av utenlandske betalingskort i Norge økte med 13 prosent til 10,8 millioner transaksjoner i 2004 (figur 2.5). 86 prosent av disse transaksjonene var knyttet til varekjøp. Totalt brukte utlendinger kort i Norge for 8,5 milliarder kroner i 2004, og kontantuttak stod for vel 25 prosent av verdien av utlendingenes kortbruk i Norge.

Prisene ved å bruke kort i utlandet varierer mellom utstederbankene og korttype. Betaling for et varekjøp i utlandet vil typisk koste fra 0 til fem kroner. I tillegg kommer et påslag for valutaveksling. Kontantuttak i utlandet koster mer, men også her varierer prisene. Noen korttransaksjoner prises med et fast beløp mens andre belastes med en prosentsats av uttaksbeløpet (eller en kombinasjon). Som et eksempel vil et kontantuttak med Visa-kort kunne koste kortholderen fra 25 til 35 kroner. I tillegg kommer ofte omkostninger på mellom 0,5 og 1 prosent av uttaksbeløpet og påslag på vekslingskursen.

I 2004 begynte banker i Norge og flere europeiske land å utstede betalingskort basert på en ny teknologi (se også ramme i kapittel 1). De nye kortene er sikrere enn de gamle fordi de er vanskeligere å kopiere. Den nye korttypen kalles smartkort, chip-kort eller EMV-kort. Kortene utstyres med en liten databrikke som skal erstatte magnetstripens funksjon. Rent

praktisk skal de nye kortene settes ned i terminalen, ikke dras gjennom som de gamle. De nye kortene introduseres på ulike tidspunkt i ulike land. Storbritannia har kommet langt i overgangen, og der vil de fleste kort ha EMV-brikker i løpet av 2005. Norge antas å bruke ytterligere to år – til 2007 – før de fleste kort har brikke. Det er planen at Bank-Axept-funksjonen i kortene skal legges på brikken, i tillegg til funksjonaliteten for de internasjonale kortene. EMV-kortene kan også inneholde løsninger for elektronisk identifikasjon.

2.3 E-penger

Med elektroniske penger (e-penger) menes en pengeverdi representert ved en fordring som er lagret på et elektronisk medium (for eksempel et kort eller datamaskin). E-pengene utstedes etter forskuddsmessig innbetaling og aksepteres som betalingsmiddel av andre enn utsteder. Elektroniske penger brukes hovedsakelig til å foreta transaksjoner med småbeløp, eksempler kan være betaling for parkering, telefonkiosker, offentlig transport og over Internett. Van Hove (2004) har studert et utvalg e-pengesystemer i euroområdet. Studien viser at det er store forskjeller på bruken av e-penger i ulike land, og konkluderer blant annet med at det er usikkert om elektroniske penger blir et vanlig betalingsmiddel i fremtiden. I Norge var det ved utgangen av 2004 fire foretak med konsesjon til å utstede elektroniske penger. De elektroniske pengene som er utstedt i Norge kan bare brukes innenlands.

2.4 Kostnader betalingsformidlingen

Norge har vært alene om å gjennomføre undersøkelser som viser utviklingen i bankenes kostnader til betalingsformidling over tid. Siste undersøkelse ble gjennomført i 2002, med data fra 2001 (Gresvik og Øwre, 2002). Nå er det imidlertid også gjennomført en undersøkelse i Sverige, med data fra 2002 (Guiborg og Segendorff, 2004). Figur 2.6 viser priser og kostnader for en del kunderettede tjenester i Sverige.

Hvis de norske undersøkelsene skal vurderes mot den svenske, er det naturlig å ta som utgangspunkt at betalinger kan gjennomføres til lavere kostnader i Sverige enn i Norge. En viktig årsak til dette er at betalingsformidling er preget av stordriftsfordeler. Dette alene vil gi lavere enhetskostnader i Sverige, da antall transaksjoner er høyere enn i Norge. I tillegg er det et generelt lavere kostnadsnivå i Sverige.

Videre er bankstrukturen ulik i de to landene – fire store banker dekker 95 prosent av markedet for betalingsformidling i Sverige, mens 147 banker har om lag 60 prosent av markedet i Norge. Det er også metodemessige forskjeller i undersøkelsene, og et kompliserende element er at de dekker ulike år i en periode med store endringer i

Norske kort: Betalingskort utstedt i Norge.

Utenlandske kort: Kort utstedt i et annet land enn Norge.

Verdensomspennende betalingssystemer

Visa-kort utstedes av 21000 banker og finansinstitusjoner over hele verden. Mer enn 20 millioner brukersteder og 945 000 minibanker aksepterer kortene.

MasterCard er et globalt betalingsnettverk med 24,6 millioner brukersteder, herunder over 1 million minibanker og andre steder hvor kontanter kan heves.

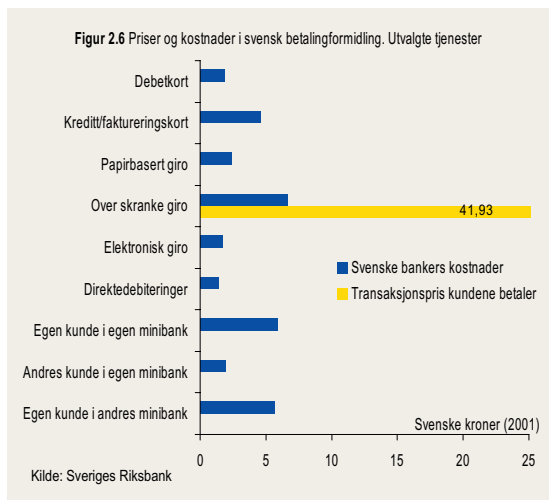
Diners Club kan benyttes på mer enn 8,4 millioner brukersteder og mer enn 900 000 minibanker over hele verden.

American Express aksepteres på brukersteder over hele verden, og kontanter kan heves i over 670 000 minibanker.

Kilde: Selskapenes nettsider

Bank-Axept er det mest utbredte betalingskortet/debetkortet i Norge. Bank-Axept-systemet drives av Bankenes Betalingsentral BBS på vegne av bankene i Norge. Alle norske banker utsteder slike kort.

EMV står for "Europay, MasterCard og Visa". Disse internasjonale kortselskapene har laget en standard for databrikker i betalingskortene.

betalingsformidlingen i begge landene. Det var særlig sterk vekst i bruk av nettbank og betalingskort i denne perioden.

De norske undersøkelsene viser at kostnadsnivået har falt over tid, og at prisingen i økende grad har reflektert de relative kostnadene. Undersøkelsen fra Sverige viser at prisingen ikke reflekterer de relative kostnadene. Hovedregelen er heller motsatt – de mest kostbare tjenestene er rimeligst (gratis) for kundene å bruke. Det påpekes i den svenske undersøkelsen at dette er en uheldig situasjon sett i lys av ønsket om å fremme en effektiv betalingsformidling (ref. kapittel 1).

Det norske banksystemet er bygget rundt prinsippet om at alle bankene (og deres kunder) skal ha tilgang til de samme betalingstjenestene, utviklet i fellesskap av bankene. I Sverige har det i større grad vært konkurranse mellom bankene og andre aktører på utvikling av betalingssystemer. Kostnadsundersøkelsene gir ikke informasjon som kan belyse om de norske fellestønsningene har vært mer eller mindre kostnadseffektive enn de svenske løsningene.

Tabell 2.2 Noen sentrale tall om betalingsformidling i enkelte land 2003

	Frankrike	Italia	Nederland	Sveits	Sverige	Tyskland	UK	USA	Norge
Sedler og mynt i % av BNP (* tall for 2001)	2,0*	4,7*	2,1*	8,2	4,0	3,3*	3,3	6,1	2,7
Innskudd på transaksjonskonto i % av BNP	24,4	41,7	34,0	37,7	41,1	29,7	67,6	5,9	24,8
Antall filialer som tilbyr betalingstjenester (bank og post), per mill innbyggere	584	767	389	729	320	566	518	268	622
Minibanker									
Antall per mill innbyggere	683	671	465	722	299	620	783	1275	487
Antall uttak per år per innbygger	20	11	30	16	37	40	40	37	22
Gjennomsnittlig uttak (USD)	73	186	119	180	106	200	99	68	159
Kortbetalinger									
Antall POS-terminaler per mill innbyggere	16 267	15 945	11 466	10 803	12 062	6 008	14 508	13 365	20 053
Antall korttransaksjoner per år per innbygger	71	17	74	44	85	27	92	126	130
Gjennomsnittlig varekjøp debetkort (USD)	53	109	53	121	53	74	63	45	49
Gjennomsnittlig varekjøp kredittkort (USD)	n.a.	106	125	139	107	77	109	93	99
Instrumenters %-andel av antall ikke-kontante betalinger									
Sjekk	30	16	0	0	0	1	19	45	0
Giro (kreditoverføring)	20	32	35	59	32	43	18	5	38
Avtalegiro (debetoverføring)	18	22	39	5	10	39	20	4	3
Betalingskort	33	30	34	34	58	17	43	45	58
Kortbaserte e-penger	0	0	3	2	0	0	n.a.	n.a.	n.a.
Kilde: BIS og Norges Bank USD = 7,0824 NOK (2003)									

3 Tilgang til betalingsmidler og bruk av betalingsinstrumenter

Bankkundene kan bruke forskjellige betalingsinstrumenter for å få tilgang til sine kontopenger. Nordmenn bruker stadig mer av elektroniske betalingsinstrumenter i stedet for blankettbaserte instrumenter. Denne utviklingen fortsatte i 2004 (figur 3.1). Inngåtte avtaler om bruk av nettbank og antall regningsbetalinger over Internett vokser kraftig. Bruk av betalingskort øker fortsatt, og det ble i 2004 utplassert flere terminaler for kortbetalinger. Antall papirbaserte transaksjoner gjennom bankenes filialer falt betydelig.

Det ble i 2004 utført drøyt 1,1 milliard betalingstransaksjoner med ulike typer ikke-kontante betalingsinstrumenter i Norge. Dette var en økning på 10 prosent fra året før. Om lag 676 millioner var korttransaksjoner, mens ulike typer girobetalinger summerte seg til 440 millioner transaksjoner (figur 3.2). Dette betyr at hver nordmann i gjennomsnitt foretok 243 ikke-kontante betalinger. I alt ble det omsatt for 8 708 milliarder kroner ved bruk av giro, kort og sjekk (en økning på 30 prosent fra i 2003). Elektronisk giro står for det aller meste av verdien (93 prosent).

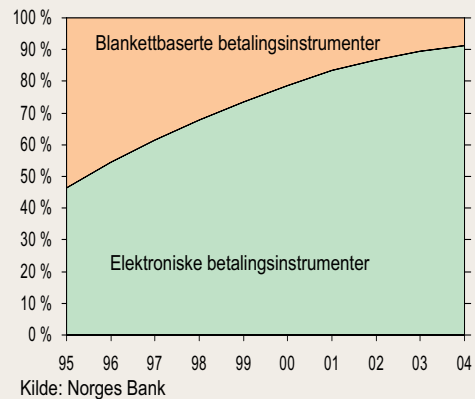
3.1 Tilgang til kontanter og kontopenger

Verdien av sedler og mynt i omløp som andel av de totale betalingsmidler publikum disponerer, falt svakt i 2004. Kontanter er i hovedsak tilgjengelig fra bankfilialer og Postens ekspedisjonssteder, fra minibanker og betalingsterminaler i butikker. Totalt var det 1234 bankfilialer 31. desember 2004 (figur 3.3). Fusjonen mellom DnB og NOR medførte at DnBs filialer ble sparebankfilialer, og det ble også lagt ned en del filialer. Antall bankfilialer har gått noe ned hvert år de siste 10 årene, mens det i denne perioden har skjedd større endringer i Postens distribusjonsnett. I forbindelse med omorganiseringen av Posten falt antall ekspedisjonssteder markert i andre halvdel av 90-tallet. De siste årene har antallet økt litt igjen som følge av flere "Post i Butikk"-enheter. Det er nå 1201 "Post i Butikk"-enheter, og 26 av dem ble etablert i 2004.

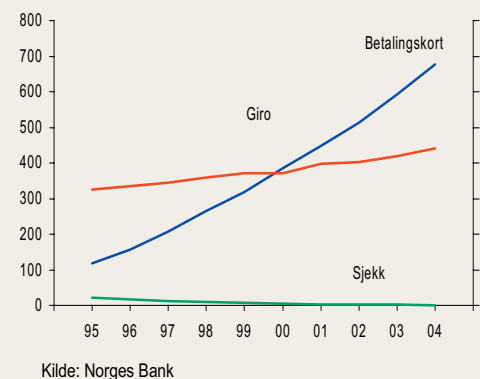
Antallet minibanker økte med mellom 25 og 112 enheter hvert år fra 1995 til 2004 (figur 3.4), men i 2004 falt antallet med 2 prosent til 2180. Antallet betalingsterminaler (EFTPOS) har økt sterkt siden 1995. Da var det utplassert nesten 35 000 slike terminaler i butikker og andre steder, mens det ved utgangen av 2004 var over 97 000 betalingsterminaler utplassert på nesten 65 000 salgssteder (figur 3.5).

Kontopenger er også tilgjengelig ved bruk av betalingskort, telefon, Internett, brevgiro og andre tjenester. For å få

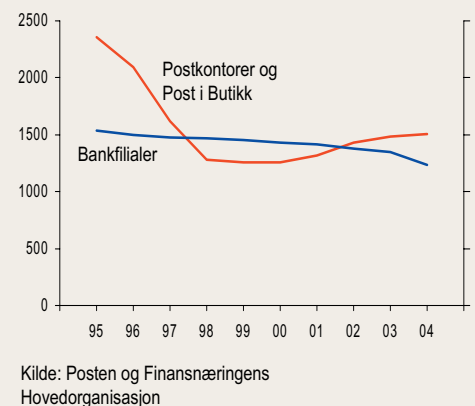
Figur 3.1 Bruk av blankettbaserte og elektroniske betalingsinstrumenter 1995-2004. Transaksjoner i prosent

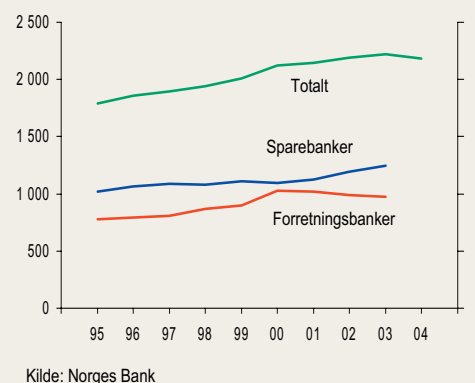
Figur 3.2 Betalingsinstrumenter 1995-2004. Millioner transaksjoner

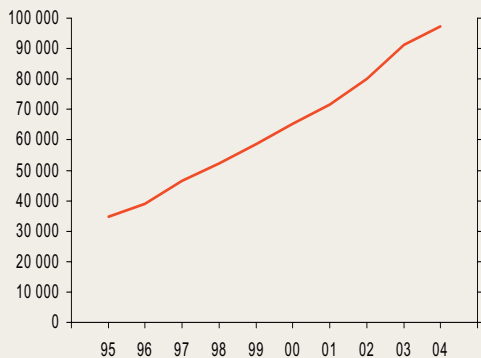
Figur 3.3 Antall bank- og postfilialer 1995-2004

Figur 3.4 Antall minibanker 1995-2004

Figur 3.5 Antall betalingsterminaler 1995-2004

Kilde: Norges Bank

adgang til slike tjenester må bankenes kunder inngå avtaler om bruk av tjenestene.

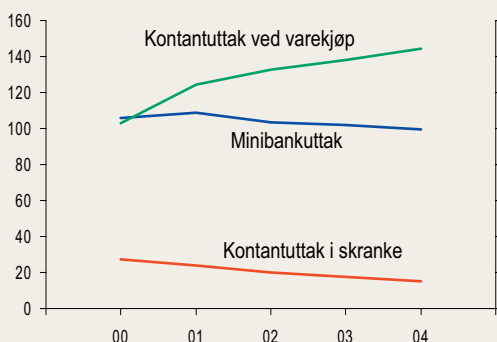
Det har vært en sterk økning i bruken av nettbanktjenester de siste fem årene. I en spørreundersøkelse utført av TNS Gallup i fjerde kvartal 2004 oppgir 74 prosent av privatpersoner over 15 år som bruker Internett at de er registrert som nettbankkunder. I første kvartal 1999 var den tilsvarende andelen 10 prosent.

En undersøkelse fra Sparebankforeningen fra januar 2005 viser en økning i antall nettbankbrukere på om lag 4 prosentpoeng fra 2004. Ifølge undersøkelsen benytter 59 prosent av befolkningen (15 år og eldre) nettbank. Dette tilsvarer over 2 millioner nettbankbrukere. Relativt sett har økningen i nettbankbruken vært størst blant personer over 60 år. I denne gruppen oppgir rundt 28 prosent av de spurte at de benytter nettbank. Tallene fra Sparebankforeningen viser også at nettbanken brukes hyppig: 9 av 10 nettbankkunder benytter tjenesten minst hver 14. dag eller oftere. Undersøkelsen viser at nettbankene i hovedsak brukes for å betale regninger, sjekke kontoinformasjon, samt inngå avtaler om avtalegiro og e-faktura. Forskjellen i tallene fra TNS Gallup og Sparebankforeningens undersøkelse kan tyde på at en del personer har nettbankavtale uten å bruke den.

Fra kontopenger til kontanter

Det har blitt vanligere å ta ut kontanter ved varekjøp, og slike uttak står nå for over halvparten av alle kontantuttak i Norge (figur 3.6). Det ble registrert ca 259 millioner kontantuttak i Norge i 2004. Kontantuttak over skranke har blitt mindre vanlig og utgjør nå kun 6 prosent av uttakene. Antall minibankuttak har vist en svak nedgang hvert år siden 2001.

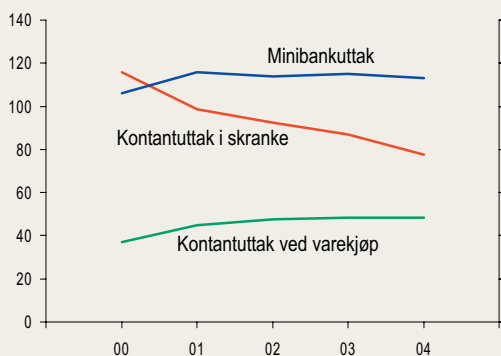
Figur 3.6 Antall kontantuttak i Norge 2000-2004. Millioner uttak

Kilde: Norges Bank

Den totale verdien av kontantuttakene var om lag 239 milliarder kroner i 2004. Dette var en reduksjon på 5 prosent sammenlignet med 2003. Nær halvparten av verdien ble tatt ut i minibanker. Deretter fulgte uttak over skranke, mens om lag 20 prosent tas ut i forbindelse med varekjøp (figur 3.7). Når publikum skal heve store beløp, tas disse ut over skranke. Dette skyldes at minibanker og betalingsterminaler vanligvis har en maksimumsgrense for uttak. Gjennomsnittsverdien pr. uttak over skranke ligger på 5065 kroner. Minibankuttakene har en snittverdi på 1139 kroner i 2004. Den samlede verdien av kontantuttak ved varekjøp var konstant, mens antall uttak økte med 5 prosent. Gjennomsnittsverdien per uttak ved varekjøp gikk noe ned fra 2003, og var i 2004 på 334 kroner.

Figur 3.7 Verdi av kontantuttak i Norge 2000-2004. Milliarder kroner

Kilde: Norges Bank

3.2 Kontanter

Bruken av kontanter til transaksjonsformål påvirkes både av utviklingen i husholdningenes konsum og av kostnadene ved anskaffelse og bruk av kontanter i forhold til alternative betalingsmåter. Formuesoppbevaring i form av kontanter er påvirket blant annet av utviklingen i inflasjons- og rentenivået. Omfanget av den uregistrerte (svarte) delen økonomien påvirker også etterspørselen etter kontanter.

Norges Banks rolle i kontantforsyningen - endrede vilkår for bankenes innskudd og uttak av kontanter

I medhold av sentralbanklovens § 20 bestemmer Norges Bank vilkår for bankenes innskudd og uttak av kontanter. Med virkning fra 1. januar 2005 er det foretatt større endringer i disse vilkårene.

Endringene er et ledd i sentralbankens arbeid med å klargjøre ansvars- og arbeidsdelingen mellom ulike aktører innen kontantforsyningen. Arbeidet har pågått over flere år, og målsettingen er å bidra til økt effektivitet i det totale betalingssystemet. I dette ligger bl.a. at Norges Bank ønsker en klarere grossistrolle og at bankene har ansvar for og bærer kostnadene ved omfordeling av kontanter innenfor regioner.

Arbeidet med å klargjøre sentralbankens rolle og ansvar i kontantforsyningen er gjennomført i tre trinn:

1. Avvikling av forretningsmessige tjenester til bankene (2001)¹

Tidligere utførte Norges Bank forretningsmessige tjenester innen kontanthåndtering for bankene i konkurranse med øvrige aktører i markedet. Etter hvert førte utviklingen til et behov for et klarere skille mellom lovpålagte oppgaver (kjerneoppgaver) og virksomhet av mer forretningsmessig art. I 2001 etablerte sentralbanken sammen med flere andre banker, Norsk Kontantservice AS. Gjennom dette avviklet Norges Bank samtidig sitt tilbud av forretningsmessige tjenester innen kontanthåndtering.

2. Endrede vilkår for bankenes innskudd og uttak av kontanter i Norges Bank (2005)

Endringene i vilkår for innskudd og uttak av kontanter i Norges Bank innebærer følgende:

- bankene må foreta en kvalitetssortering i resirkulerbare / ikke-resirkulerbare kontanter før innlevering til Norges Bank
- økning i minste-kvantum ved inn- og utlevering
- mer spesifiserte krav til forpakkingsform
- eksplisitt prising av ekspedisjonsavgifter

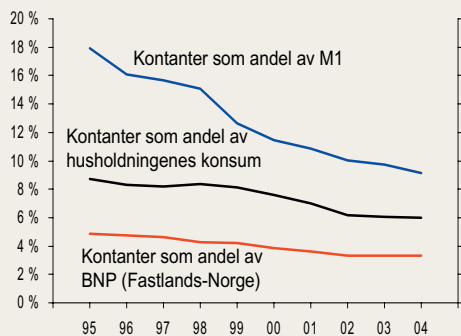
Fra 1. januar 2005 blir bankene belastet for ekspedisjonsavgifter direkte fra Norges Bank, noe som vil gi et klarere skille mellom sentralbanktjenester og andre tjenester utført av depotforvalter. Dette vil bidra til større klarhet i forhold til hva de ulike tjenester på kontantområdet faktisk koster og dermed en mer effektiv bruk av tjenestene. Ekspedisjonsavgiftene skal dekke depotforvalters kostnader forbundet med inn- og utlevering av kontanter. Bankene har også tidligere dekket disse kostnadene, men da gjennom prising av tjenester utført av Norges Banks depotforvalter (Norsk Kontantservice AS).

3. Endringer i depotstrukturen (2005)

Norges Bank ivaretar sin forsyningsplikt ved å forsyne bankene med kontanter gjennom sentralbankdepoter lokalisert ulike steder i landet. Antall sentralbankdepoter og lokaliseringen av disse, har vært oppe til vurdering. Dette har resultert i at Norges Bank vil legge til rette for etablering av bankdrevne, private depoter hvor sentralbanken gir rentekompensasjon. Samtidig vil sentralbanken redusere sin tilstedeværelse til fem depoter.

¹Se også artikkel i Penger og Kreditt nr. 1/2002: *Endringer i organiseringen av seddel- og myntforsyningen - etablering av Norsk Kontantservice AS*

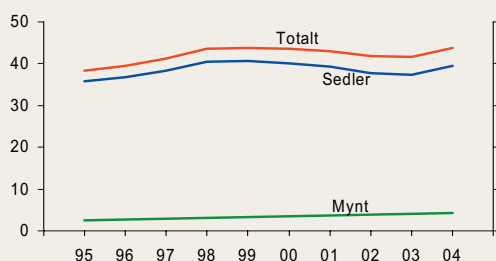
Figur 3.8 Verdi av sedler og mynt i omløp som andel av M1*, husholdningenes konsum og BNP for fastlands-Norge 1995-2004 (desember). Prosent

Kilde: SSB og Norges Bank

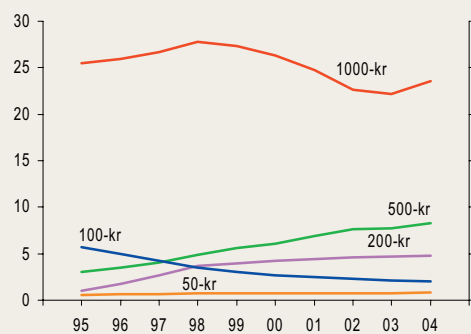
*M1 er pengeholdende sektors beholdning av norske sedler og mynt samt sektorens innestående på transaksjonskonti i Norges Bank og forretnings- og sparebanker (i norske kroner og utenlandsk valuta).

Figur 3.9 Kontantomløpet 1995-2004. Årsgjennomsnitt. Milliarder kroner

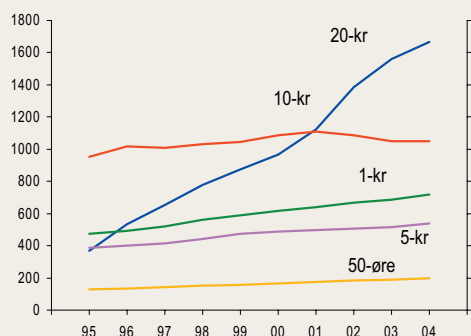
Kilde: Norges Bank

Figur 3.10 Seddelomløpets sammensetning 1995-2004. Årsgjennomsnitt. Milliarder kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 3.11 Skillemyntomløpets sammensetning 1995-2004. Årsgjennomsnitt. Millioner kroner

Kilde: Norges Bank

Sedler og mynt i omløp

Verdien av sedler og mynt i omløp utgjør en stadig mindre andel av privat konsum, betalingsmidler disponert av publikum (M1) og BNP Fastlands-Norge, jf. figur 3.8. Nedgangen i kontantbeholdningen kan skyldes varige endringer i etterspørselen etter kontanter for betalingsformål, men dette er usikkert. Utskifting av 1000-kroneseddelen og reduksjonen av den ekstra store kontantbeholdningen rundt årtusenskiftet har også bidratt til nedgangen i kontantbeholdningen.

For første gang siden 1999 økte verdien av kontanter i omløp. Gjennomsnittsverdien av kontantomløpet var 43,7 milliarder kroner fordelt på 39,4 milliarder i sedler og 4,3 milliarder i mynter i 2004 (figur 3.9). De ulike seddelvalørens andel har endret seg betydelig de siste årene (figur 3.10). Verdien av 1000-kronesedler i omløp er fortsatt lavere enn på slutten av 90-tallet. Utskiftingen fra utgave VI til utgave VII av 1000-kroneseddelen er trolig årsaken til deler av reduksjonen. Publikum valgte å veksle inn gamle sedler mot innskudd på konto i stedet for mot nye sedler.

1000-kroneseddelen utgjorde 60 prosent av seddelomløpet i 2004, en økning fra året før etter flere års nedgang. Andelen av 500-kronesedler fortsetter å øke, noe som skyldes økt bruk av disse i minibanker. Økt behov for veksle ga en økning i mengden 50-kronesedler. Omløpet av 100-kronesedler fortsatte å gå ned i 2004. Målt i antall sedler er det flest 200-kronesedler, fulgt av 1000-kronesedler og 100-kronesedler. Det er tydelige sesongvariasjoner i etterspørselen etter kontanter. I mars er etterspørselen lav hvert år, mens den er høyest i desember (i 2004 henholdsvis 41,9 og 47,6 milliarder kroner).

Verdien av mynt i omløp har økt jevnt hvert år de siste 20 årene. Gjennomsnittlig verdi av mynt i omløp var 4,3 milliarder kroner i 2004. Det er en økning på 4 prosent fra 2003. Det er hovedsakelig 20-kronemynten som ble innført i 1994 som har bidratt til at verdien av myntbeholdningen har økt. 20-kronemynten øker sin andel av myntomløpet på bekostning av 10-kronemynten og har nå en andel på nær 40 prosent (figur 3.11).

Omfanget av forfalskninger

For at kontanter skal fungere som et effektivt og sikkert betalingsmiddel, er det nødvendig at aktørene har tillit til dem. Tillit innebærer at brukerne ikke er i tvil om at kontantene representerer fordringer på sentralbanken. Norges Bank har ansvaret for at sedlene blir produsert slik at de er vanskelige å etterligne, og at de har kjennetegn som gir gode muligheter til å skille ekte sedler fra falske. Sentralbanken skal videre bidra til at disse kjennetegnene er godt kjent.

Etterspørselen etter kontanter i Norge

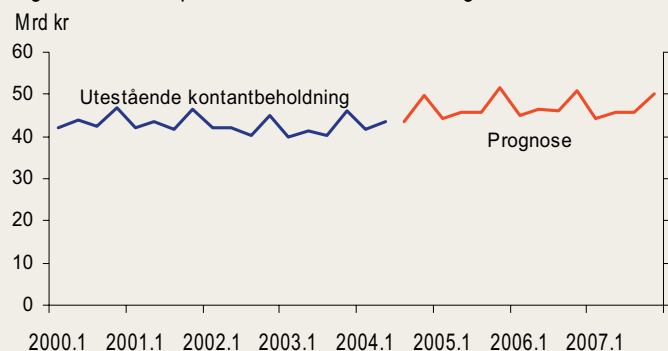
I Norge styrer publikums etterspørsel etter sedler og mynt hvor stor mengde kontanter som utstedes. Behovet formidles til Norges Bank ved bankenes bestilling av ulike valører. Norges Bank har behov for å forsøke å beregne hvor stor etterspørselen blir i den nærmeste perioden. Samtidig er det ønskelig at produksjonen av kontanter skal skje på en effektiv måte. Norges Bank bestiller i dag mynt fra en ekstern leverandør, og fra 2007 vil også sedler bestilles fra et eksternt trykkeri. Beregningen av samfunnets totale etterspørsel etter kontanter hjelper sentralbanken i å beregne hvilke mengder sedler og mynt som skal produseres.

Den utestående kontantbeholdningen i Norge økte alle år mellom 1980 og 1999, og ble deretter redusert i perioden 2000-2003. I 2004 økte den utestående kontantbeholdningen på nytt. En analyse tilsier at drivkreftene til endringene i kontantbeholdningen er endringer i renten og privat konsum, samt den teknologiske utviklingen i betalingssystemet (Aastveit, 2005).

Publikums etterspørsel etter kontanter styres av deres behov for å gjennomføre transaksjoner, oppbevare verdier og ønsket om å ha en referanseverdi til varer, tjenester og andre betalingsmidler. Beregninger gjort for Norge i 2000¹ tyder på at økt kortbruk kan redusere bruken av kontanter på salgssted vesentlig. En studie fra den finske sentralbanken viser liknende resultater.² Dette er et eksempel på en faktor som inkluderes i Aastveits modell som teknologisk utvikling i betalingssystemet.

Videre viste en analyse utført i 2001³ at bare om lag en tredel av størrelsen på kontantbeholdningen i Norge kan bestemmes ut fra registrerte, lovlige formål. De øvrige to tredelene benyttes både til lovlige og ulovlige, ikke-registrerte formål, altså verdioppbevaring eller ikke-registrerte transaksjoner. Dette vanskeliggjør analyser av den typen Aastveit har gjennomført.

Prognose for etterspørselen etter kontanter i Norge

Figuren viser Aastveits prognose for utvikling i kontantbeholdningen. Prognosen anslår at etterspørselen etter kontanter vil øke de neste årene, for så å bli redusert fra 2006⁴. Prognosen er basert på anslag for rentebane og konsum fra henholdsvis Norges Bank og SSB. Anslagene (og prognosen for kontantbeholdningen) er beheftet med usikkerhet.

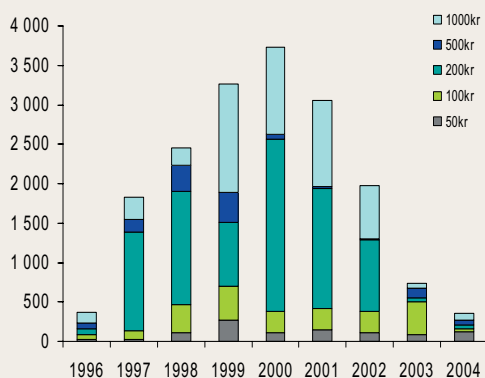
¹ Humphrey, D., A. Kaloudis og G. Øwre (2000)

² Jyrkönen, H. (2004)

³ Gresvik, O. og A. Kaloudis (2001)

⁴ Grunnlaget for prognosen var Norges Banks anslag for rentebane i Inflasjonsrapport 3/04 og anslag fra SSB om konsum og prisindeks i Økonomiske analyser 5/2004. Aastveits beregninger er basert på økonometrisk metode, der det er tatt utgangspunkt i en rekke faktorer som muligens kan forklare etterspørselen. Analyseverktøyet kalles regresjonsanalyse, der en en-liknings feiljusterings modell er blitt brukt (For å gjøre prognosen mer robust er det lagt inn en konstantleddsjustering, slik at modellen treffer eksakt på siste observasjon). Faktorene i Modell 1 var i utgangspunktet konsum, rente, antall terminaler for betalingskort, antall minibanker, skatt (som tilnærming til størrelsen på svart økonomi), priser på bruk av kort og priser på bruk av sjekk. En etter en ble faktorene eliminert av analysen, til det sto igjen to: konsum og rente. Konsum er her private husholdningers konsum på handelssted. Renten er bankenes innskuddsrente på transaksjonskonto. I tillegg er utviklingen i betalingssystemet representert ved en negativ lineær trend. Datagrunnlaget for beregningene besto av kvartalsvise observasjoner fra første kvartal 1980 til andre kvartal 2004. Aastveits prognose ble sammenlignet med prognosene fra en enkel univariat autoregressiv modell (ikke vist i figuren). Denne modellen understøttet konklusjonene fra Aastveits beregning.

Figur 3.12 Antall beslaglagte falske sedler

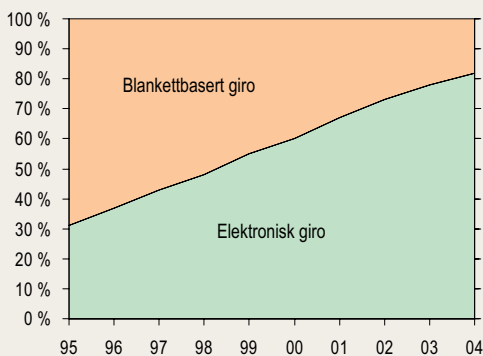

Kilde: Kripos

Fra midten av 1990-årene økte antall beslaglagte falske sedler hvert år og nådde en topp i 2000 med 3736 forfalskede sedler. Dette skyldtes den tekniske utviklingen med fargekopimaskiner, PC-scannere og printere. I 2004 var oppgraderingen av lavvalørene i utgave VII komplett med utgivelsen av en oppgradert 50-kroneseddel. Antall forfalskede sedler har falt etter oppgraderingen, og nivået er nå bare 10 prosent av nivået i 2000 (figur 3.12). Innføringen av de metalliske elementene i de oppgraderte sedlene virket etter hensikten. I tillegg til tallene for 2004 i figuren er det beslaglagt 146 stk. falske 1000-kronesedler i Frankrike i 2004. Med i gjennomsnitt 97,2 millioner sedler i omløp, utgjorde forfalskningen i 2004 ca. 3,5 forfalskede sedler pr. 1 millioner sedler. Nivået på seddelforfalskninger i Norge er lavt sammenlignet med andre land. For eksempel var samlet seddelforfalskning i euro i 2004 om lag 67 forfalskede sedler pr. 1 million. Om lag halvparten av forfalskningene var av 50-euroseddelen.

Figur 3.13 Girotransaksjoner 1995-2004.

Andel

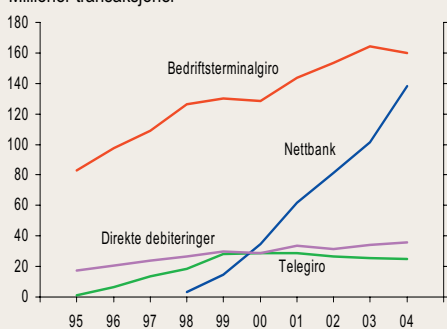
Kilde: Norges Bank

I 2004 utgjorde girobetalinger 39 prosent av det totale antall transaksjoner med kontopenger. Utviklingen med at elektroniske tjenester erstatter blankettbaserte tjenester fortsatte. Figur 3.13 viser fordelingen mellom elektroniske og blankettbaserte girotransaksjoner. Antallet elektroniske girotransaksjoner økte med 10 prosent i 2004, mens antall blankettbaserte transaksjoner gikk ned med 13 prosent. Siden 1995 er antallet elektroniske girotransaksjoner mer enn tredoblet.

Publikum kan gjennomføre girobetalinger på flere måter. En giroblankett kan leveres i en bankfilial eller sendes i posten (Brevgiro). Elektroniske giroer kan leveres via telefon eller over Internett. Bankenes næringslivskunder tilbys både løsninger for betalinger som registreres over Internett og betalingsløsninger basert på terminaler med faste telefonlinjer (bedriftsterminalgiroer). For å kunne benytte seg av Brevgiro og elektroniske girotjenester må kunden inngå avtale med banken. For direkte debiteringstjenester kreves en type avtale der konto innehaveren gir banken fullmakt til å belaste kontoen på vegne av betalingsmottakeren.

Figur 3.14 Bruk av elektroniske girotjenester 1995-2004.

Millioner transaksjoner*

Kilde: Norges Bank

*Fram t.o.m. 2002 omfatter nettbank kun personkunder.

Antallet avtaler om bruk av nettbankløsninger for personkunder (girobetalinger registrert over Internett) økte med hele 23 prosent i 2004 og var kommet opp i nærmere 3 millioner ved utgangen av året. Antall avtaler om faste betalingsoppdrag for direkte debitering (Autogiro og Avtalegiro) økte med 12 prosent, og var på vel 5,5 millioner ved utgangen av 2004. Nedgangen i antallet avtaler om Brevgiro har fortsatt, og ved utgangen av 2004 var det 1,5 millioner slike avtaler.

Elektroniske girotjenester

I 2004 ble det utført 359 millioner elektroniske girotransaksjoner (figur 3.14). Verdien av omsetningen var

8132 milliarder kroner (figur 3.15). Ettersom de elektroniske tjenestene er raskere og rimeligere å produsere enn blankettbaserte tjenester, gir overgangen til mer elektronisk behandling forbedret effektivitet i betalingsformidlingen. Elektroniske transaksjoner er også mindre utsatt for feil og andre problemer enn de blankettbaserte.

I 2004 var det en betydelig vekst i antall girobetalinger over nettbank (figur 3.14-16). Antall transaksjoner økte fra 102 millioner i 2003 til 138 millioner i 2004. Verdien av girobetalinger over Internett i 2004 var 1352 milliarder kroner. Bedriftskunder, som tradisjonelt har benyttet lukkede nettverkløsninger, har nå begynt å bruke nettbankløsninger. Flere aktører som leverer nettbankløsninger er nå i gang med å utvikle nye løsninger for bedrifter basert på åpne nettverk. I 2004 ble 81 prosent av alle girobetalinger registrert over Internett foretatt fra nettbankløsninger for personkunder. Disse løsningene benyttes også av mindre bedrifter. 68 prosent av verdien av betalingene ble foretatt fra nettbankløsninger for bedrifter.

Elektronisk fakturering (eFaktura) har forenklet formidlingen av girobetalinger til nettbank. Bruken av eFaktura vokser raskt. Statistikk fra Bankenes Betalingsentral viser at i 2004 ble det presentert 2,8 millioner regninger som eFaktura for norske nettbankkunder. Fram til 2004 hadde i alt 1,2 millioner betalingskrav via eFaktura blitt utsendt. Antallet utsendte fakturaer ble dermed mer enn doblet i 2004. Det er grunn til å anta at bruken av denne tjenesten vil vokse fremover.

Blant "hjemmebanktjenestene" har bruken av girobetalinger via telefon gått ned over flere år. Antallet direkte debiteringer økte med 5 prosent i 2004, mens verdien av transaksjonene økte med 8 prosent.

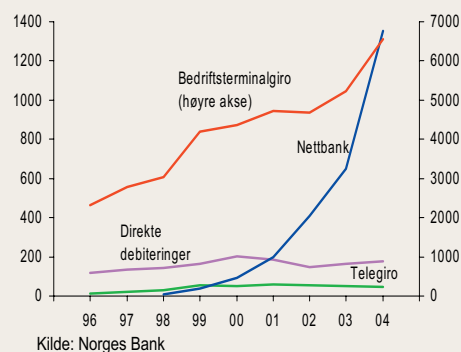
Direkte debiteringer har høyest gjennomsnittsbetrag per transaksjon blant de elektroniske girotjenestene (4990 kroner). Det at debiteringstjenestene brukes til relativt store regninger er spesielt for Norge. I mange land er det vanlig at direkte debiteringer benyttes til å betale små regninger.

Målt i både antall og verdi utgjør ulike typer bedriftsterminalgiroer den største andelen av de elektroniske girotjenestene. Det er i hovedsak store og mellomstore bedrifter som benytter denne type transaksjoner. I 2004 ble 160 millioner slike transaksjoner gjennomført, og omsetningsverdien var 6553 milliarder kroner. Dette gir et gjennomsnittlig beløp per betaling på 40 900 kroner i 2004.

Bruk av blankettbaserte girotjenester

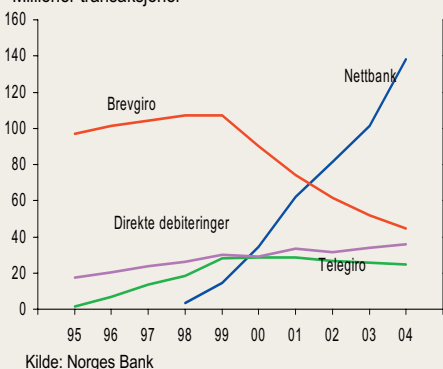
Gjennom flere år har bruken av blankettbaserte girotjenester gått ned. En viktig årsak til denne utviklingen er økte priser på blankettbaserte tjenester parallelt med økt bruk av rimelige og brukervennlige elektroniske girotjenester.

Figur 3.15 Bruk av elektroniske girotjenester 1996-2004. Milliarder kroner*

*Fram t.o.m. 2002 omfatter nettbank kun personkunder.

Figur 3.16 Bruk av "hjemmebanktjenester" 1995-2004. Millioner transaksjoner*

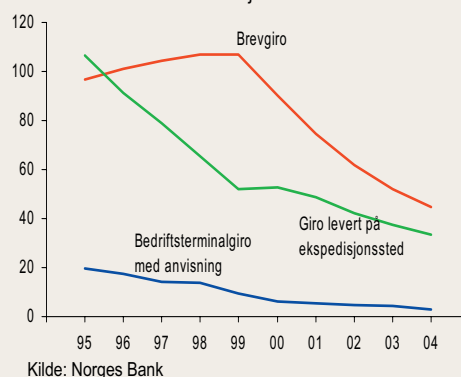

*Fram t.o.m. 2002 omfatter nettbank kun personkunder.

Åpne nettverkløsninger: Nettverk med en ubestemt krets av brukere, som for eksempel Internett. Bankenes nettbankløsninger distribueres over et åpent nettverk. Både bedrifter og personkunder kan benytte nettbankløsningene.

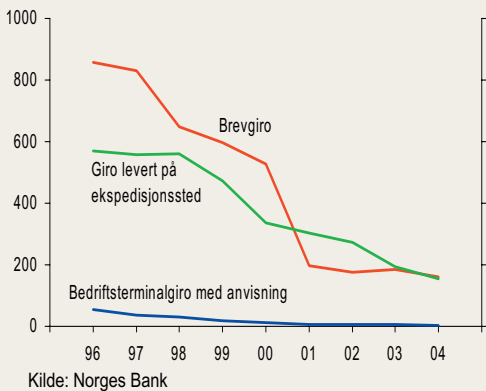
Lukkede nettverkløsninger: Egne nettverk for en lukket krets av brukere, for eksempel bankenes bedriftsterminalgiroløsninger. Disse løsningene er spesielt tilpasset bedrifters behov, og personkunder bruker ikke disse løsningene – delvis på grunn av at de ikke har behov for å sende ut store mengder betalinger, og også fordi slike løsninger blir dyre for personkunder.

Figur 3.17 Bruk av blankettbaserte girotjenester 1995-2004. Millioner transaksjoner

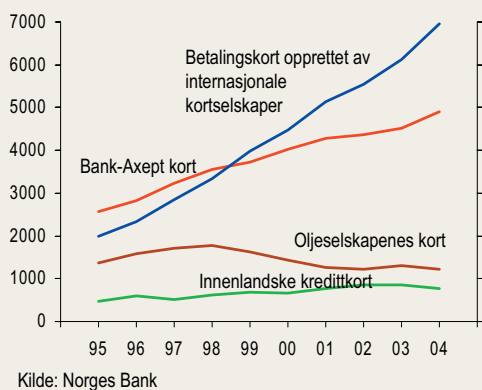

Kilde: Norges Bank

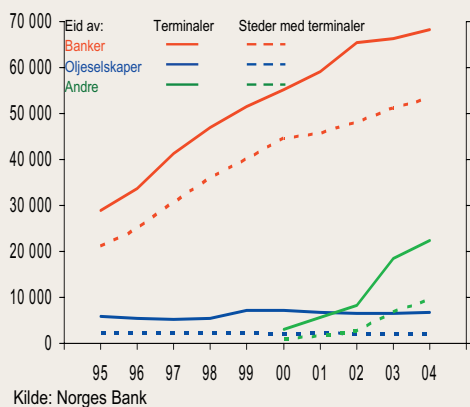
Figur 3.18 Bruk av blankettbaserte girotjenester 1996-2004. Milliarder kroner

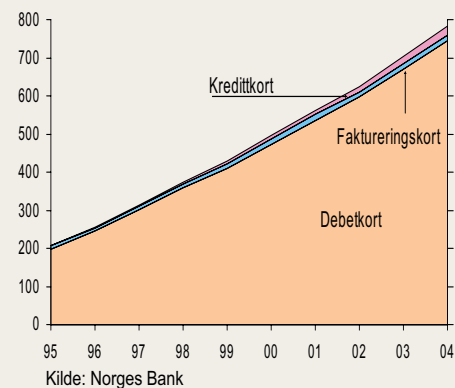
Figur 3.19 Antall betalingskort utstedt ved utgangen av året 1995-2004. Tusen kort

Figur 3.20 Antall betalingsterminaler og antall steder med betalingsterminaler 1995-2004

Figur 3.21 Bruk av ulike betalingskort til varekjøp og kontantuttak 1995-2004. Millioner transaksjoner

Giro innsendt per brev og giro innlevert i en bank- eller postfilial er de mest brukte blankettbaserte girotjenestene. Sentralisert og automatisert behandling gjør brevgiro til en relativt effektiv betalingsform. I forhold til de elektroniske alternativer er det likevel en kostbar tjeneste å produsere. Dette gjenspeiles i en høyere pris enn for alternative elektroniske girobetalinger. Giroblanketter innlevert på ekspedisjonssted (kontante innbetalinger og kontobelastninger) ble redusert med 11 prosent i 2004. Disse utgjør nå kun 8 prosent av samlet antall girobetalinger, mens de i 1995 utgjorde 31 prosent av girotransaksjonene (figur 3.17). Verdien omsatt med blankettbaserte giroer ble redusert i 2004 (figur 3.18).

3.4 Betalingskort

De fleste nordmenn har flere betalingskort, og i internasjonal sammenheng er nordmenns kortbruk høy. Totalt er det utstedt 7,6 millioner kort i Norge, og de fleste kort har mer enn én funksjon – de kan ofte brukes både som Bank-Axcept og Visa eller et annet internasjonalt kortsystem (figur 3.19). Det er utstedt om lag 2,6 millioner "rene" kredittkort og faktureringskort. Innenlandske kredittkortselskap hadde ved utgangen av 2004 utstedt 771 000 kort. I tillegg kommer oljeselskapenes 1,2 millioner kort.

Debetkort med online autorisasjon og dekningskontroll står for mesteparten av bruken, om lag 95 prosent. I 2004 økte antallet Bank-Axcept-kort med 8 prosent, mens de internasjonale betalingskortene økte med 14 prosent. I Norge utsteder kortselskaper og banker betalingskort fra fire internasjonale selskaper: VISA, MasterCard/Maestro, American Express og Diners Club. Mens debetkort benyttes for å få tilgang til penger på konto, inklusiv eventuell kreditt knyttet til denne kontoen, er kredittkort og faktureringskort ikke tilknyttet bankkonto. Kredittkortene gir kortinnehaveren en forhåndsavtalt kreditt hos kortutsteder. Faktureringskortene er normalt basert på at summen av alle enkeltkjøp ved bruk av kortet i en periode skal betales til fastsatt tid, for eksempel en gang i måneden.

I Norge er kortbruken i stor grad elektronisk. Dette krever en online terminal som kan kontrollere at kortet ikke er sperret, og for debetkort, at det er dekning på konto. Bruken av elektroniske terminaler utvides stadig. Manuelle terminaler ("strykejern") erstattes blant annet av trådløse elektroniske terminaler som gjerne brukes på serveringssteder og ved hjemlevering av varer. De manuelle terminalene ble kun benyttet i 2 prosent av korttransaksjonene i 2004. Ved utgangen av 2004 var det mer enn 97 000 betalingsterminaler i Norge hvor både Bank-Axcept og andre typer betalingskort kan benyttes. Fra foregående år var dette en økning på 7 prosent (figur 3.20). Antall brukersteder med terminaler som aksepterer Bank-Axcept økte med 8 prosent til om lag 65 000. Betalingsterminalene eies i hovedsak av bankene/BBS (70 prosent), som leier ut terminalene til butikkene. Andelen som eies av dagligvarekjedene er økende, og i 2004 var andelen

kommet opp i 23 prosent. Oljeselskapene eier om lag 7 prosent av terminalene.

Nordmenns kortbruk er mer enn doblet de siste fem årene. I 2004 ble det registrert i alt 785 millioner korttransaksjoner til varekjøp og kontantuttak i minibank. Dette var en økning på 12 prosent fra året før (figur 3.21). Bruken av norske fakturerings- og kredittkort er liten, kun 5 prosent av transaksjonene og 10 prosent av verdien i 2004. Andelen har økt noe over tid. Verdien av transaksjonene med fakturerings- og kredittkort var 44 milliarder kroner (figur 3.22).

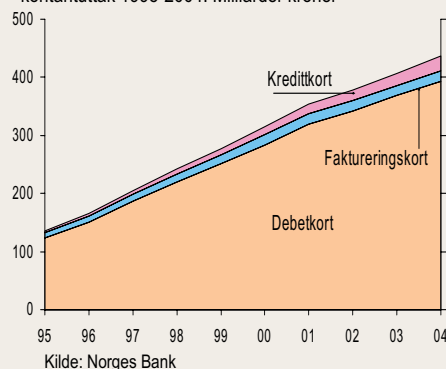
De fleste korttransaksjonene er med Bank-Axept (figur 3.23). I andre land brukes fakturerings- og kredittkort langt mer enn i Norge. I land som har lignende fellesløsninger som det norske Bank-Axept, er bruken av debetkort utbredt (Danmark og Finland). I figur 3.24 er fordelingen mellom de ulike internasjonale kortselskapene vist. Innenlandske kredittkort stod kun for 0,5 prosent av antall transaksjoner.

De om lag 676 millioner korttransaksjonene som ble gjennomført i 2004 ble benyttet til kjøp av varer og tjenester til en verdi av 262 milliarder kroner. Bank-Axept-kortene benyttes ofte til betaling av lave beløp. I 2004 var gjennomsnittsbeløpet på 343 kroner. Internasjonale kort hadde til sammenligning et gjennomsnittsbeløp per betaling på 675 kroner. Innenlandske kredittkort brukes til dyrere kjøp, og gjennomsnittstransaksjonen var på 1000 kroner.

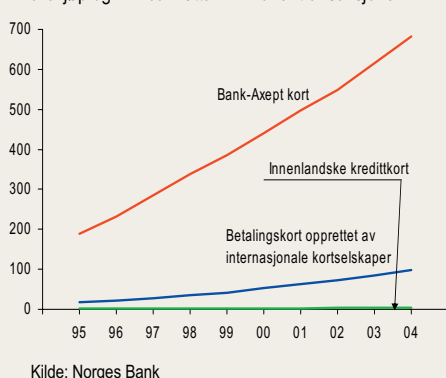
3.5 Sjekk

Sjekkbruken økte jevnt fra innføringen av lønnskontoordningen på 1960-tallet og nådde sitt maksimum i 1984 med 110 millioner sjekker per år. Deretter falt bruken kraftig. Figur 3.25 viser at det ble skrevet ut 1,2 millioner sjekker i 2004. Det tilsvarte kun 0,1 prosent av det totale antall ikke-kontante betalingstransaksjoner i Norge. Sjekken er egnet til betalinger som krever umiddelbart oppgjør mellom privatpersoner. Gjennomsnittsbeløpet for en sjekk er på over 35000 kroner. Sjekk har først og fremst blitt erstattet av betalingskort, som er et langt mer effektivt betalingsinstrument for betaler og handelssted, så vel som for bankene. Sjekk er blitt priset slik at kundene har blitt motivert til å erstatte sjekker med mer effektive alternativer.

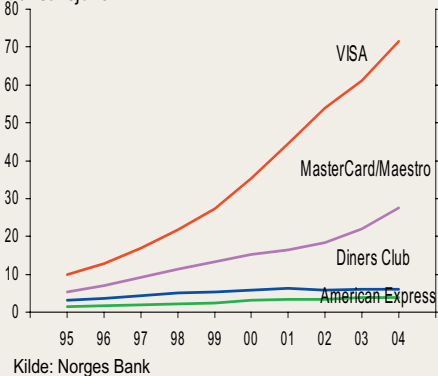
Figur 3.22 Bruk av ulike betalingskort til varekjøp og kontantuttak 1995-2004. Milliarder kroner

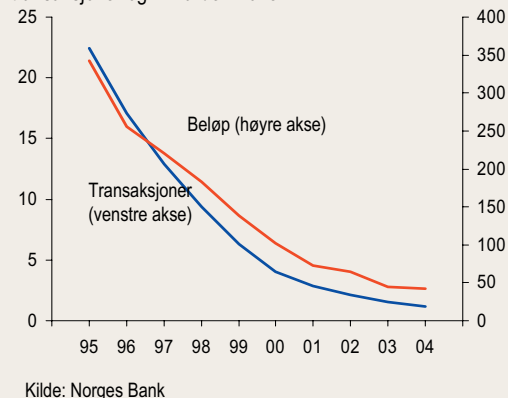
Figur 3.23 Bruk av norske betalingskort 1995-2004. Varekjøp og minibankuttak. Millioner transaksjoner

Figur 3.24 Bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper 1995-2004. Millioner transaksjoner

Figur 3.25 Bruk av sjekk 1995-2004. Millioner transaksjoner og milliarder kroner

4. Priser og informasjon i betalingsformidlingen²

4.1 Betalinger koster

Norske banker har siden 1986 krevd betaling fra sine kunder for de fleste betalingstjenester. Kundene er både bedrifter og privatpersoner, og bankene leverer betalingsløsninger til betalingsmottakerne (som kortterminaler og nettbankløsninger) og til betalerne (betalingskort og girotjenester).

Kundene bør ha mulighet til å sammenligne prisene mellom ulike tilbydere på tjenester de etterspør. Mange banker gir kundene rabatterte priser på betalingsformidlingen når kundene benytter flere tjenester i banken, for eksempel lån, kapitaltjenester (kjøp av aksjer, fond eller obligasjoner) eller forsikringstjenester. Denne formen for rabatter gjør det vanskeligere for kundene å sammenligne priser. Skal prisen formidle informasjon om kostnadene, slik at kunden motiveres til å velge den mest effektive tjenesten, bør bruken av slike rabatter begrenses.

I betalingsformidlingen kan kunden bli belastet med andre kostnader enn de direkte prisene. Dersom bankene ikke priser sine betalingstjenester basert på produksjonskostnadene, må bankene prise andre tjenester tilsvarende høyere. For eksempel kan bankene belaste kundene med en fastavgift for kontohold. Kostnader knyttet til betalingsformidling kan også dekkes av bankenes rentemargin (gjennomsnittet av utlånsrenter fratrukket gjennomsnittet av innskuddsrenter). Inntil 1999 var det vanlig at bankene belastet betalers konto noen dager før mottakeren fikk pengene på konto. I de mellomliggende dagene fikk verken betaleren eller betalingsmottakeren rente på beløpet. Bankene disponerte beløpet denne perioden, og hadde en renteinntekt (float) på dette. Finansavtaleloven (1999) forbød float. Dette har medvirket til at de direkte prisene bankene tar for betalingstjenester har fått økt betydning som inntektskilde for bankene. Float er fortsatt en vanlig inntektskilde for bankene i mange andre land.

Undersøkelser tilsier at kundene reagerer på prisøkninger ved å skifte til relativt rimeligere betalingstjenester (Humphrey, Kim og Vale, 2001). Dette underbygges også av data fra senere år, som viser reduksjonen i bruk av dyre tjenester som sjekk og papirbasert giro, og den økte bruken av relativt rimelige elektroniske girotjenester (jf. kapittel 3).

²Omtalen av statistikken på priser i betalingsformidlingen er noe endret fra fjorårets rapport. F.o.m. 2003 har statistikken vært delt mellom forretningsbanker og sparebanker. Dette skillet er ikke lenger relevant å benytte etter at DnB og NOR fusjonerte i 2003.

4.2 Inntekter og kostnader i betalingsformidlingen

I 2004 var bankenes inntekter fra betalingsformidling om lag 6,7 milliarder kroner. Dette er en økning på 0,5 milliarder kroner fra året før (figur 4.1). Av dette var inntektene fra innenlandske betalingstjenester 5,4 milliarder kroner. Inntekter fra overføringer til utlandet og øvrige inntekter fra betalingsformidling var på henholdsvis 0,6 og 0,7 milliarder kroner. Informasjon om bankenes inntekter i betalingsformidlingen er hentet fra den offisielle finansstatistikken som dekker alle banker i Norge.

En stor del av bankenes inntekter fra betalingstjenester kommer fra betalingskort og ulike typer giro (figur 4.2). Inntektene fra kort kommer fra transaksjonspriser, årsavgifter og inntekter ved utleie av terminaler. Inntekter fra giro sto i 2004 for 30 prosent av de samlede inntektene, hvorav om lag halvparten var fra elektronisk giro. Dette er det første året bankenes inntekter fra papirbasert giro ikke er større enn inntektene fra elektronisk giro. Inntekten per transaksjon for betalingskort og elektronisk giro er lav i forhold til papirbasert giro og sjekk. Dette gjør at inntekten fra disse tjenestene er lav i forhold til antallet transaksjoner (omtalt i kapittel 3).

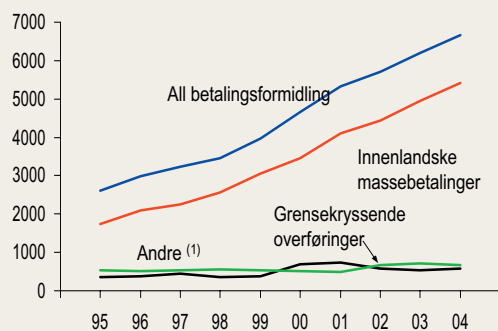
I de senere årene har bankenes inntekter fra betalingsformidlingen økt, samtidig som kostnadene ved å produsere de samme tjenestene har falt. Bankenes kostnader til betalingsformidling ble sist undersøkt av Norges Bank i 2001 (Gresvik og Øwre, 2002). Undersøkelsen viste at kostnadene ved å produsere innenlandske betalingstjenester var 5,9 milliarder kroner. Bankene hadde en kostnadsdekning på om lag 70 prosent i 2001. Undersøkelsen tok for seg kostnadene i bankene, mens kundenes kostnader og øvrige produksjons- og håndteringskostnader ikke ble undersøkt.

De samfunnsøkonomiske kostnadene ved betalingsformidling omfatter også kostnader for betaler og betalingsmottaker. Gjennom de senere årene har graden av selvbetjening økt for en del betalingstjenester, og til en viss grad kan man si at kundene nå utfører oppgaver som tidligere ble utført av bankene. På den annen side har tilgjengeligheten til betalingstjenester økt. Flere betalingsterminaler gir økt anvendelsesområde for betalinger med kort og bedre tilgang til kontanter og kreditt. Banktjenester på Internett og utbredelsen av "Post i Butikk" har økt tilgjengeligheten. Det er dermed blitt enklere å gjennomføre betalingstransaksjoner enn tidligere.

4.3 Gjennomsnittspriser og rentemargin

Gjennomsnittsprisene på elektroniske betalingstjenester økte moderat fra 2004 til 2005. Over tid har kundene i stadig større grad tatt i bruk de relativt rimelige elektroniske

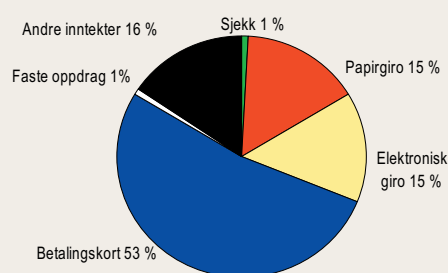
Figur 4.1 Bankenes inntekter fra betalingsformidling. 1995-2004. Millioner kroner

(1) Inkasso, remburs og interbanktransaksjoner

Kilde: Norges Bank

Figur 4.2 Inntekter fra massebetalingstjenester fordelt på enkelte tjenestetypen 2004. Prosent¹

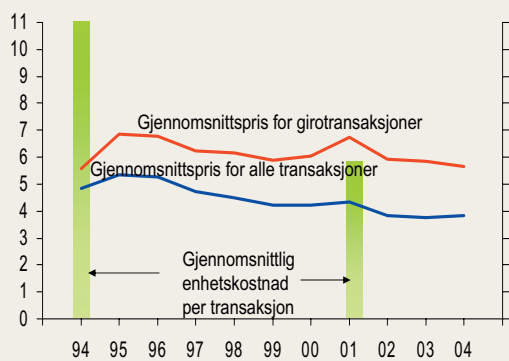

¹Inntektene i figuren summerer seg til 5,5 milliarder kroner

Kilde: Norges Bank

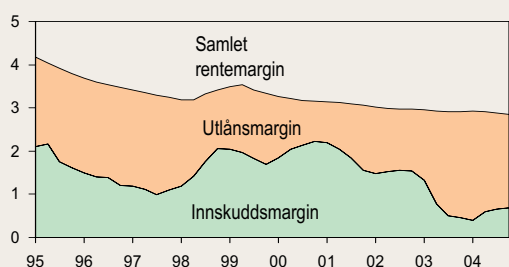
Prisene som er gjengitt i avsnittene 4.3 – 4.6 er basert på listeprisene til et utvalg av 25 norske banker. Undersøkelsen utføres i januar hvert år av Norges Bank. Prisene er derfor oppgitt for 2005.

Figur 4.3 Nominelle gjennomsnittspriser og gjennomsnittlige enhetskostnader 1994 - 2004. Kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 4.4 Bankenes innskudds- og utlånsmargin, samt totale rentemargin¹⁾. 1995 – 2004, Prosent

¹⁾ Rentemarginen er definert som gjennomsnittet av utlånsrenter fratrukket gjennomsnittet av innskuddsrenter. 3 mnd. pengemarkedsrente (NIBOR) er benyttet for å dele inn rentemarginen i en utlåns og innskuddsmargin. Figuren viser et glidende gjennomsnitt over fire siste kvartaler

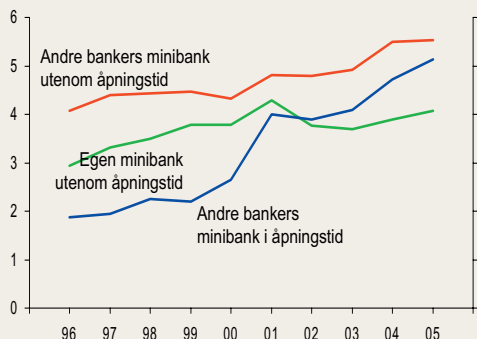
Kilde: Norges Bank

I teksten brukes to typer gjennomsnitt:

Veid gjennomsnitt: Gjennomsnitt beregnet ved å gi hver bank i undersøkelsen en vekt tilsvarende bankens forvaltningskapital. Figur 4.5 – 4.10 viser veide gjennomsnitt.

Aritmetisk gjennomsnitt: "Vanlig" gjennomsnitt, dvs. at alle banker teller like mye ved beregningen. Avsnitt 4.6 er basert på aritmetiske gjennomsnitt.

Figur 4.5 Priser på minibankuttak 1996-2005. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

alternativene (se kapittel 3). Den sterkeste prisøkningen har kommet på de blankettbaserte betalingstjenestene. Selv med økte priser på en del betalingstjenester de senere årene har prisen kunden betaler for en "gjennomsnittlig" betalingstransaksjon falt med om lag 21 prosent fra 1994 til 2004. Prisen økte 2 prosent det siste året (figur 4.3). Målt i reelle priser har indeksen falt 36 prosent i perioden.

Et lavt rentenivå i Norge reduserer også bankenes muligheter til å benytte rentedifferansen til å finansiere utgifter til produksjon av betalingsformidlingstjenester. Bankenes rentemargin har falt betydelig det siste tiåret (figur 4.4). Bankenes mulighet til å dekke inn kostnadene i betalingsformidlingen fra andre kilder er derfor begrenset. Norges Banks kostnadsundersøkelser i 1989, 1994 og 2001 har også vist at bankenes inndekning av kostnadene fra direkte prising av betalingstjenestene har økt over tid, og at subsidiering med inntekter fra andre aktiviteter er redusert.

4.4 Priser på kontantuttak

Bankene betaler for inn- og utlevering av kontanter i Norges Bank og NOKAS (Norsk Kontantservice AS), og butikkene betaler for å ta ut kontanter i bankene. Også bankenes kunder betaler for å ta ut kontanter i visse tilfeller. Derimot er bruk av kontanter på salgssteder i Norge gratis.

Hva er gratis? Bankkunder kan ta ut kontanter gratis på tre måter: i egen banks filial og i egen banks minibank (i åpningstiden), og dessuten i forbindelse med varekjøp når man betaler med kort.

Hvilke tjenester koster noe? Det er mulig for bankkunder i Norge å ta ut kontanter over skranken i andre banker enn der man har konto, men tjenesten belastes med relativt høye gebyrer. Tjenesten benyttes derfor lite. De fleste banker har priser på kontantuttak i minibank utenfor åpningstiden eller uttak i andre bankers minibanker. Noen banker tilbyr imidlertid denne tjenesten gratis (se omtale i kapittel 4.6). Figur 4.5 viser de veide gjennomsnittsprisene på uttak av kontanter fra minibank. Gjennomsnittsprisen på å ta ut kontanter i egen minibank utenom åpningstiden økte 5 prosent i løpet av 2004, til 4,08 kroner. Hver enkelt minibank i Norge eies eller leies av én bank, men kan benyttes av alle kortbrukere uavhengig av i hvilken bank de har konto. Kostnadene ved denne ordningen fordeles mellom bankene ved interbankgebyrer (se ramme). Gjennomsnittsprisen på uttak i andre bankers minibank i åpningstiden steg med 9 prosent til 5,14 kroner, og nærmet seg prisen på uttak utenfor åpningstiden, som holdt seg omtrent stabilt det siste året på 5,53 kroner.

Kontanter – et dyrt betalingsmiddel?

Betalinger med betalingskort er priset. Det samme gjelder for betalinger med giro eller sjekk. Bruk av kontanter er ikke priset på samme måte. Når publikum betaler med kontanter, er betalingstjenesten som oftest gratis. Anskaffelse av kontanter fra minibanker og lignende er imidlertid ofte priset.

Det er ulike kostnader knyttet til bruk og distribusjon av kontanter. Salgsstedene bruker ressurser på å telle opp kassene hver kveld, skille ut ødelagte sedler, transportere kontantene til nattsafe, samt sikkerhetstiltak mot ran. Dessuten må salgsstedene sørge for passende mengde sedler og mynt i kassene til enhver tid. Bankene i Norge tar gebyrer ved utlevering av myntpakker og seddelruller til butikker mv. Disse gebyrene er ment å dekke noen av de kostnader bankene har knyttet til kontanter. Bankene bruker i likhet med salgsstedene ressurser på å sortere og telle kontanter og skille ut ødelagte sedler fra minibanker og bank, samt sikkerhetstiltak mot ran. Videre må bankene transportere kontanter til og fra kontantdepoter og tømme og fylle opp minibanker og filialsranker.

Kostnadene knyttet til kontanter inkluderer også kostnader ved produksjon, telling og destruksjon i Norges Bank. I tillegg kommer ressursene foretak og personer bruker på å hente kontanter i minibanker og bankfilialer. Det å oppbevare kontanter innebærer en sikkerhetsrisiko, samt tapte renteinntekter.

Bruk og distribusjon av kontanter medfører således en rekke kostnader som ikke nødvendigvis er priset. Samtidig har kontanter egenskaper som er nyttige for betalingsformidlingen, da de er en referanseverdi for alle priser i samfunnet. Bruk av kontanter innebærer også umiddelbart oppgjør på stedet. Dette kan ikke alle betalingsinstrumenter formidle.

4.5 Priser på bruk av betalingsinstrumenter

Prisene på elektroniske betalingstjenester rettet mot personkunder har vært relativt stabile de siste årene, som vist i figur 4.6. Det siste året har det imidlertid blitt en del endringer i prisene på disse tjenestene. Prisen på Avtalegiro er blitt noe redusert og koster nå gjennomsnittlig 2,03 kroner. Prisen for regningsbetaling via nettbank økte med 7 prosent til 2,02 kroner i løpet av 2004. Prisen på telegiro økte med fem prosent til 2,24 kroner. Bruk av betalingskort i betalingsterminal i butikker (EFTPOS) ble relativt mye dyrere for kortinnehaverne det siste året. Ved inngangen til 2005 var gjennomsnittlig listepris 2,50 kroner, 18 prosent dyrere enn året før.

Prisveksten på blankettbaserte tjenester som benyttes av personkunder har vært betydelig de siste årene (figur 4.7). Prisveksten var sterkest (34 prosent) for personsjekk, som nå koster 27,61 kroner. Prisen på brevgiro (eksklusiv porto) har økt til 7,46 kroner (14 prosent økning), mens prisen på giro levert over skranke for kontobelasting har økt med 11 prosent til 33,17 kroner. Den dyreste tjenesten i personmarkedet er giro betalt kontant, men for denne tjenesten har prisen falt noe det siste året.

De elektroniske betalingstjenestene, som bankene leverer til bedriftsmarkedet, har i likhet med elektroniske tjenester som benyttes av personkunder hatt en moderat prisutvikling de siste årene (figur 4.8 og 4.9). De mest automatiserte tjenestene (med KID) er generelt priset lavest. Når betalinger

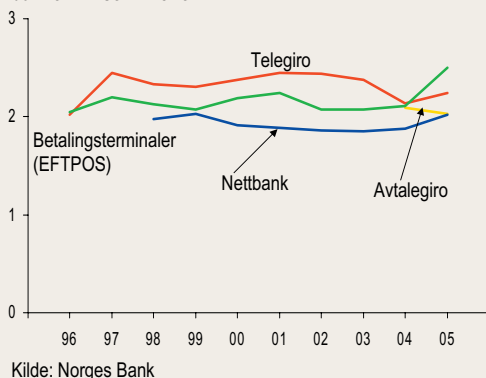
Betaling med KID:

KID (kundeidentifikasjonsnummer) er en tallrekke på opp til 25 siffer som bedrifter kan bruke for å identifisere kunde og betalingskrav. Betalers bank kontrollerer om betaler bruker et gyldig KID-nummer.

Betaling med melding: For betalinger uten KID er det mulig for betaler å skrive en ikke-standardisert melding i et eget felt på giroen. Meldingen kan f. eks. inneholde kunde- og fakturanummer. Man kan ikke fylle ut informasjon i meldingsfeltet dersom KID er utfyllt.

Betaling uten melding: Med dette menes betaling uten KID og ikke utfyllt meldingsfelt. Mottaker får da kun opplysning om betalt beløp, dato og avsender (hvis dette feltet er utfyllt).

Figur 4.6 Priser på elektroniske betalingstjenester rettet mot personkunder 1996-2005. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

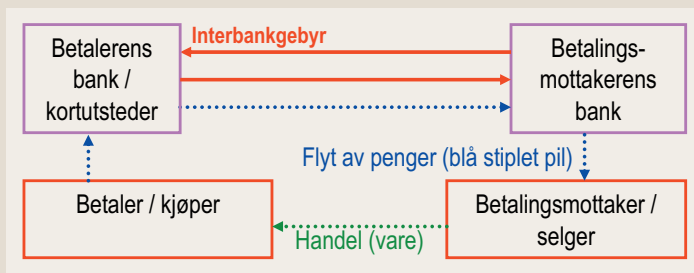

Interbankgebyr i Norge

Et felles system for betalingsformidling, som det vi har i Norge, bidrar til at bankkunder kan få utført betalingstjenester som involverer flere banker, uavhengig av hvilken bank de selv benytter. Kostnadene ved at en bank utfører en del banktjenester for kunder i andre banker blir fordelt mellom bankene i et system med interbankgebyrer. Uttak av kontanter fra minibanker kan illustrere dette. Minibankene eies eller leies av den enkelte bank. Banken har ansvar for å tilby kontantuttak til alle bankkunder, også de som er kunde i andre banker. Interbankgebyret betales av kortholderens bank til banken som eier minibanken hvor uttaket gjøres. Bankene deler derved kostnadene. Interbankgebyret på minibankuttak er kr. 6,50.

Systemet med interbankgebyrer reguleres gjennom en avtale inngått mellom Finansnæringens Hovedorganisasjon (FNH) og Sparebankforeningen. Gebyrene blir avregnet gjennom Bankenes Betalingssentral (BBS) og gjøres opp på månedlig basis. Bankene kan alternativt avtale andre gebyrsatser bilateralt (FNH 2003). Selv om avtalen i utgangspunktet er et prissamarbeid, har Konkurransetilsynet av effektivitetshensyn gitt dispensasjon fra konkurranseloven fram til 1. juli 2006 (Konkurransetilsynet 2001).

Figuren viser interbankgebyrene, satsene og hvordan gebyrene betales for ulike betalingstjenester. Bankenes interbankgebyrer skiller seg fra formidlingsgebyret i de internasjonale kortsystemene, som er en prosentsats og betales til kortutstedende (betalers) bank, se egen ramme.

Interbankgebyr	Betalingstjeneste	Pris i kroner
Fra betalmottakerens bank til betalerens bank/kortutsteder	Autogiro og Avtalegiro	2,00
	Forenklet betalingskrav	1,00
Fra betalerens bank/kortutsteder til betalmottakerens bank	EFTPOS og nettbetaling	0,40
	Giroutbetaling	14,00
	Gjeldsbrev Lånekassen	18,00
	Sjekk	14,00
	Særsk. meld. til bet. mottaker	2,00
Fra betalerens bank/kortutsteder til banken som eier minibanken	Minibank	6,50

Figur 4.7 Priser på blankettbaserte betalingstjenester rettet mot personkunder 1996-2005. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Direkte Remittering: Tjeneste opprettet av Bankenes Betalingssentral (BBS) til betalinger via bedriftsterminaler. Brukes av bedrifter til enkeltbetalinger, massebetalinger, kontoreguleringer o.a. Dette er lukkede kommunikasjonslinjer, betalingsløsningen ikke er tilgjengelig via Internett eller tilsvarende åpne nett og krever programvare som er installert lokalt hos den enkelte bruker.

Bedriftsterminalgiro: Samlebetegnelse på betalingstjenester tilsvarende Direkte Remittering som tilbys av andre enn BBS (dvs. banker og datasentraler).

med melding skal sendes til betalmottaker, belastes betalerens bank med et interbankgebyr av mottakerens bank. Giroer med melding har derfor høyere pris. Figur 4.8 illustrerer at prisforskjellen mellom bedriftsterminalgiro med melding og tilsvarende giro med KID har blitt mindre det siste året. Giro med KID har blitt 51 prosent dyrere, mens giro med melding har blitt 5 prosent billigere.

Utviklingen i prisene på blankettbaserte tjenester rettet mot næringslivet er vist i figur 4.10. Disse tjenestene har økt relativt mye i pris. Både direkte remittering med anvisning³ og bedriftsterminalgiro med anvisning har blitt over 30 prosent dyrere. Næringsgjekk har økt 16 prosent i pris, mens feilutfylte papirblanketter som er optisk lesbare (såkalte OCR-retur)⁴ har blitt 6 prosent dyrere. Den største relative prisøkningen - på hele 72 prosent - har kommet på bedriftsterminalgiro uten melding der prisen har økt til 2,78 kroner.

³En giroblankett med anvisning mangler mottakerens kontonummer. Mottaker må levere blanketten i banken for å få utbetalt beløpet.

⁴OCR: Optical Character Reading. Feilutfylte blanketter blir returnert.

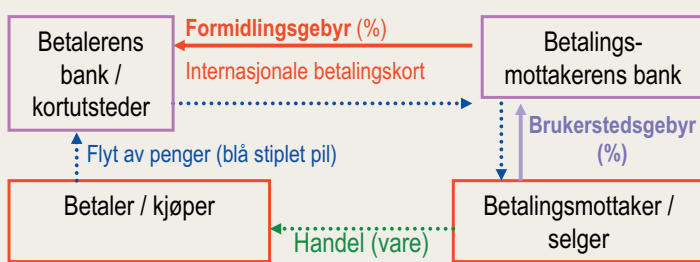
De internasjonale kortelskapene – manglende konkurranse?

En prosjektgruppe har vurdert om det er for liten konkurranse blant internasjonale kortsystemer, og om myndighetene bør iverksette tiltak for å fremme konkurransen. Gruppen, som bestod av medlemmer fra Kredittilsynet, Konkurransetilsynet og Norges Bank, leverte sin rapport til Finansdepartementet i oktober 2004.

Figuren viser de fire partene som er involvert i betalingen i de to største internasjonale kortelskapene i Norge, VISA og MasterCard: 1) betaler (kortinnehaver), 2) betalers bank / kortutsteder, 3) betalingsmottakers bank, også kalt innløser 4) betalingsmottaker / brukersted (butikker mv). Figuren illustrerer også betalingsstrømmene mellom partene.

I kortsystemene er det to markeder. Aktørene i det første markedet (utstedermarkedet) konkurrerer om å utstede kort til kortinnehaverne. I det andre markedet (innløsermarkedet) konkurrerer innløserne om å tilknytte seg brukersteder. De to markedene er gjensidig avhengige via deres felles produkt: betalingskortet. Dette kalles et tosidig marked.

Bedrifter og privatpersoners nytte av korttjenester er større jo flere brukersteder som aksepterer kort, og brukerstedenes etterspørsel etter å være tilknyttet et nettverk er større jo flere kortholdere som er tilknyttet. Når en ny kortbruker knyttes til kortsystemet, øker nytteverdien for de eksisterende brukere ved at kortsystemet blir mer attraktivt for brukerstedene, og flere brukere vil ønske å knytte seg til. Slike virkninger kalles nettverkseffekter.

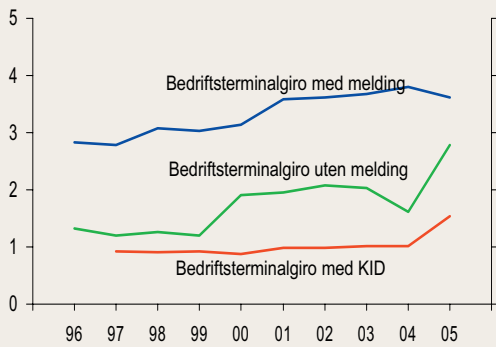
Kortholderne betaler ulike avgifter til sin bank / kortutsteder, mens brukerstedene betaler brukerstedsgebyr til betalingsmottakerens bank. Prosjektgruppen viste at kortholderne generelt betaler mindre enn påløpte kostnader, mens brukerstedene betaler mer. Betalingsmottakerens bank må betale formidlingsgebyr til betalerens

bank /kortutsteder. Formidlingsgebyret utjevner forskjellen i inntjening mellom innløserne og utstedere. Dette kalles krysssubsidiering og kan være nødvendig i tosidige markeder for å utnytte nettverkseffektene (Baxter, 1983). Prosjektgruppen viser at det er krysssubsidiering i det norske markedet for internasjonale betalingskort, men har lite grunnlag for si hvorvidt dette er problematisk.

Stordriftsfordeler gir lavere produksjonskostnader per enhet ved økende produksjon. Både innløserne og utstedere kan utnytte stordriftsfordeler for en mer effektiv drift (Bergman, 2003). I markeder med stordriftsfordeler er det imidlertid risiko for at en eller noen få store tilbydere kommer i en situasjon der de kan misbruke sin markedsposisjon. Markedet for internasjonale betalingskort i Norge er preget av få, store aktører på tilbudssiden med god lønnsomhet, og at formidlings- og brukerstedsgebyrene er høye sammenliknet med andre land. Situasjonen er imidlertid i ferd med å endres, da nye aktører etablerer seg som innløserne, samtidig som VISA og MasterCards retningslinjer for å fastsette gebyrene i fremtiden i større grad vil bli kostnadsbasert.

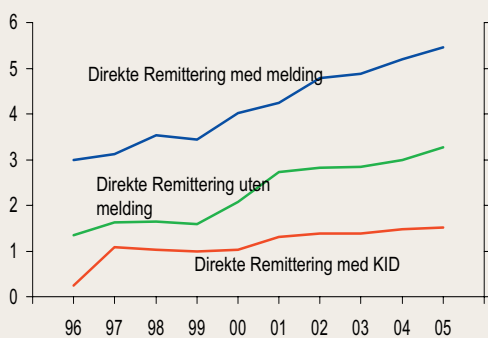
Prosjektgruppen har valgt å legge vekt på endringene som har skjedd i markedet for internasjonale betalingskort den siste tiden, og anbefaler en observasjonsperiode på to år for å se om konkurranseforholdene bedres. Hvis det viser seg at konkurransen og prisnivået i innløsermarkedet ikke bedrer seg i løpet av to år, anbefaler prosjektgruppen at Finansdepartementet vurderer å regulere formidlingsgebyrene. Gruppen frarår at myndighetene fastsetter noe øvre tak for brukerstedsgebyr. Det kan også bli aktuelt for Konkurransetilsynet å vurdere lovligheten av enkelte konkurransebegrensende klausuler i kontraktene mellom innløserne og brukersteder, spesielt regelen om at brukerstedene ikke kan pålegge kundene gebyrer for betaling med internasjonale betalingskort. Rapporten er på høring til 25. april.

Figur 4.8 Priser på bedriftsterminalgiro (unntatt Remittering) 1996-2005. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

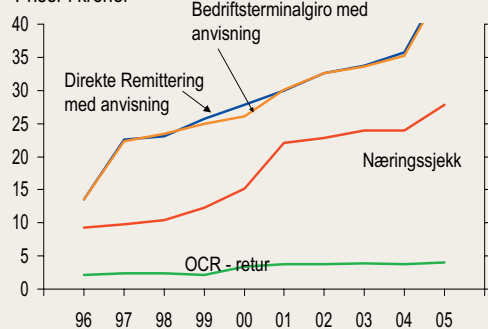
Kilde: Norges Bank

Figur 4.9 Priser på Direkte Remittering 1996-2005. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 4.10 Priser på blankettbaserte betalingstjenester rettet mot næringslivet 1996-2005. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Års- og etableringsavgifter

Det er vanlig at bankene krever årsavgift på kombinerte betalingskort, det vil si kort som er både Bank-Axept-kort og internasjonale betalingskort. Ved inngangen til 2005 var den gjennomsnittlige årsavgiften som kundene betalte til sin bank for denne tjenesten på 256 kroner, mot 252 året før. Hos de 25 bankene Norges Bank har undersøkt varierer årsavgiften mellom 200 og 290 kroner. 13 av bankene krever 250 kroner.

Bankenes felles avtaleverk⁵ pålegger nyetablerte banker å betale en avgift til Bankenes Betalingssentral (BBS) for å få tilgang til Bank-Axept-systemet. Betalingen er ment å dekke felleskostnadene de etablerte bankene har hatt ved utvikling og tilpasning av felles infrastruktur for betalingskort. Tilknytningsavgiften beregnes ut fra det antall Bank-Axept-kort den nye banken har utstedt etter to år. Banken må betale en engangsavgift på 250 kroner per kort for det antall kort som overstiger 17 500 på dette tidspunktet. Det er dermed særlig banker med rask vekst i kortkundemarkedet som belastes. Skandiabanken påklaget dette til Konkurransetilsynet høsten 2002, men klagen ble ikke tatt til følge.

Noen banker krever at kundene skal betale en månedlig eller årlig avgift for å ha tilgang til nettbanktjenesten. Enkelte banker krever også en etableringsavgift for tilgang til nettbank. Ved inngangen til 2005 krevde i alt 15 av bankene i undersøkelsen en måneds/årsavgift for slik tilgang. I gjennomsnitt var prisen i disse bankene på 183 kroner per år, en økning på 15 prosent fra 2003. Avgiftene ligger mellom 100 og 300 kroner. Antallet banker som krever etablerings- og års/månedsavgifter har falt siden nettbanktjenester først ble introdusert.

4.6 Prisspredningen

Gjennomsnittsprisene skjuler til dels store variasjoner i prisene mellom bankene. Stor spredning *kan* bety at bankene har ulike markedsstrategier, for eksempel ved at de fokuserer på ulike markedssegmenter. Mindre spredning i prisene for en tjeneste *kan* således indikere en sterkere konkurranse om kundene for den aktuelle tjenesten. Liten spredning kan imidlertid også skyldes bankenes felles avtale- og regelverk for betalingstjenester, særlig hvordan kostnadene ved fellestjenester dekkes inn ved interbankgebyrene. Vi presenterer her data om prisspredningen for noen av tjenestene i utvalget.⁶ For å belyse konkurransesituasjonen for disse tjenestene, eller markedet for betalingstjenester mer generelt, er det nødvendig med en grundigere analyse.

⁵Regler om beregning av pris for tilgang til bankenes fellessystemer innen betalingsformidlingen. Reglene er inngått mellom Finansnæringsens servicekontor og Sparebankforeningens servicekontor. Reglene er gjengitt i Avtale- og regelverksamling for innenlands betalingsformidling, se litteraturlisten.

⁶Alle gjennomsnittspriser i dette avsnittet er basert på aritmetiske, det vil si uveide, gjennomsnitt.

Priser i betalingsformidlingen – en utfordring

I de fleste land har betalingstjenester vært gratis for bankenes kunder. Slik var det også i Norge inntil midten av 1980-åra, da priser ble innført på bruk av sjekk. I Norge har bankene etter hvert innført direkte priser på de aller fleste tjenester. I mange andre land har dette ikke lyktes bankene. Å innføre slike priser kan være problematisk blant annet på grunn av markedets struktur, slik det er vist i rammen om regulering av internasjonale kortselskaper. Videre kan det være vanskelig å overbevise forbrukerne og myndighetene om at prising av betalingstjenester kan bidra til samfunnsmessig fornuftig ressursbruk.

Innføring av priser i betalingsformidlingen kan beskrives som en spillsituasjon av typen ”Fangens dilemma” (Guiborg and Segendorff, 2002). Vi kan tenke oss at markedet for enkelthets skyld består av to banker, bank A og bank B. I utgangspunktet krever ikke disse bankene priser for å levere betalingsformidling til sine kunder. Bankene har de samme kostnadene, samme lønnsomhet og samme markedsandeler. Bankene må dekke kostnadene gjennom andre kanaler (rentemargin, float m.v.). Dersom bank A bestemmer seg for å kreve priser på betalingstjenester og B ikke gjør det samme, vil kundene straffe bank A ved å bytte bankforbindelse. Dersom begge innfører priser *samtidig* vil ingen miste markedsandeler, og forbruket av betalingstjenester vil for fremtiden kunne vris mot mer kostnadseffektive tjenester via prisingen av tjenestene.

Problemet ved å innføre priser samtidig er at dette krever at bankene B og A vet at den andre banken skal innføre priser, og tidspunktet for dette. Dersom bankene innfører priser samtidig kan myndighetene oppfatte dette som et prissamarbeid, og i de fleste land er dette forbudt. Bankene vil sannsynligvis også stå overfor misfornøyde bankkunder, noe som ytterligere vanskeliggjør endringen. Videre vil bankene alltid ha motivasjon for å tilby gratis tjenester, da det vil skaffe ”gratisbanken” et større kundegrunnlag så lenge

den andre banken fortsetter å prise tjenestene, og så lenge det er mulighet for å dekke kostnadene via andre kanaler enn betalingsformidling.

Fangens dilemma

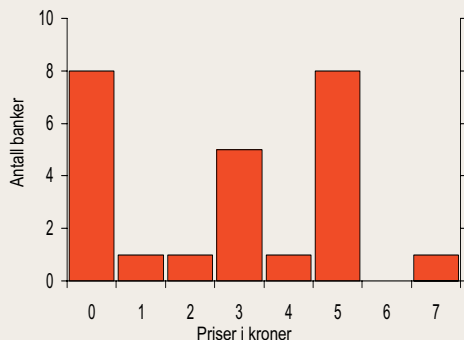
Markedsandel	Bank B	
	Pris	Gratis
Bank A Pris	Like markedsandeler Prisede tjenester gir inntekt basert på bruk av tjenestene	Kundene foretrekker B
Gratis	Kundene foretrekker A	Like markedsandeler Ikke-prising medfører kryssubsidiering

Prisene i Norge er basert på en del felles priser (se ramme om interbankgebyrer) som bankene krever av hverandre. Innføringen av priser har blitt gjennomført som en form for åpent samarbeid, der konkurransemyndighetene har hatt innsyn i prosessen, og der sentralbanken har fremmet etableringen av fellesløsninger. Samtidig har lovgivningen stanset bruken av float, og norske banker har gjort mye for å redu-

sere sine kostnader ved produksjonen av betalingsformidling og andre banktjenester. Bankene har nå en inntekt fra betalingsformidling som i stor grad er basert på priser på tjenestene de leverer, i motsetning til tidligere, med utstrakt kryssubsidiering mellom ulike banktjenester.

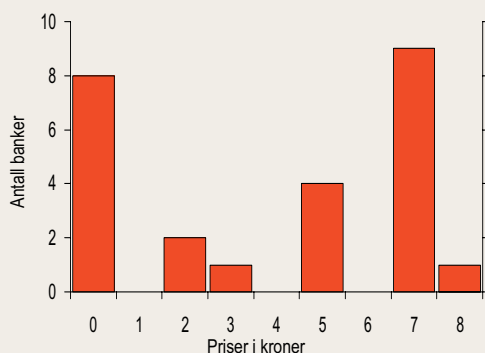
Det er en fordel om kundene kan velge mellom ulike betalingstjenester. Priser gir signaler som hjelper brukerne å velge den tjenesten som er mest kostnadseffektiv å produsere. Både teori og empiri viser til at markedene blir mer effektive når tjenestene er priset.

Figur 4.11 Spredning i prisene på uttak i egen banks minibanker utenom åpningstiden i 2005. Priser i kroner

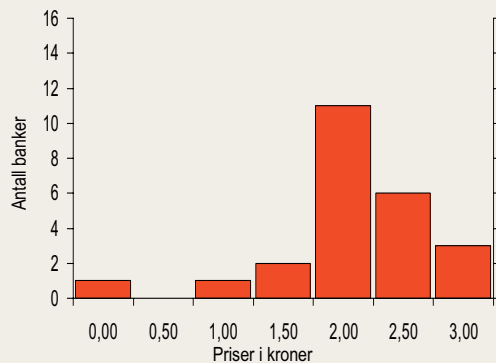
Kilde: Norges Bank

Figur 4.12 Spredning i prisene på uttak fra andre bankers minibanker i åpningstiden i 2005. Priser i kroner

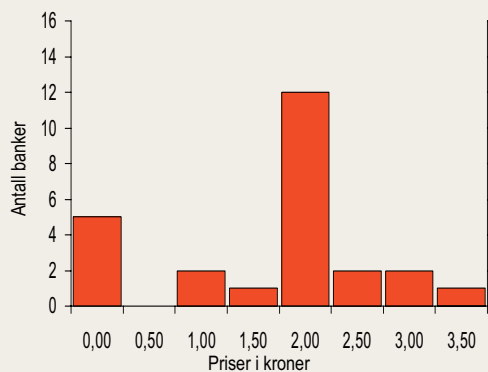
Kilde: Norges Bank

Figur 4.13 Spredning i prisene på bruk av Bank-Axept kort i betalingsterminaler (EFTPOS) i 2005. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 4.14 Spredning i prisene på giro betalt via nettbank i 2005. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Prisspredning på noen tjenester

Prisspredningen er liten på bruk av en del papirbaserte tjenester og for bruk av betalingskort, mens spredningen er noe større for bruk av elektroniske girotjenester og enkelte minibanktjenester.

24 av de 25 bankene i undersøkelsen tilbyr gratis kontantuttak når kunden bruker egen banks minibank i bankens åpningstid. Spredningen er betydelig større når det gjelder prisen på uttak i egen minibank utenom åpningstiden. Åtte banker tilbyr denne tjenesten gratis, mens ni banker krever 5 kroner eller mer (figur 4.11). Det er også stor spredning i prisingen av uttak i andre bankers minibank. Åtte banker tilbyr denne tjenesten gratis i åpningstiden mens de øvrige i gjennomsnitt krever 5,77 kroner (figur 4.12). Dette er en økning på 8 prosent fra 2004. To banker tilbyr uttak i minibank gratis, uavhengig av når og hvor dette skjer.

Bruk av betalingskort ved varekjøp har relativt liten prisspredning. De fleste bankene priser denne tjenesten mellom 2 og 2,50 kroner (figur 4.13). Telegiro og regningsbetaling via nettbank har en noe større prisspredning (sistnevnte i figur 4.14). Fem banker tilbyr regningsbetaling via telefon og nettbank gratis til sine kunder. Tolv av bankene krever to kroner for hver giro over nettbank. Prisspredningen på blankettbaserte tjenester som benyttes av personkunder er relativt lav. For eksempel ligger prisen på giro innsendt per brev på mellom 6 og 8 kroner i 21 av bankene i undersøkelsen (figur 4.15).

For næringslivskunder er bedriftsterminalgiro en utbredt betalingsmåte. Det finnes en rekke forskjellige tjenester for utbetalinger fra bedriftsterminaler, men de fleste har relativt lav prisspredning. Både for bedriftsterminalgiro uten melding og for slik giro med KID ligger prisen mellom 1 til 2 kroner i 18 av bankene. Bedriftsterminalgiro med melding er som vist i figur 4.8 dyrere. 19 av bankene priser tjenesten mellom 2 og 4 kroner.

I motsetning til tjenestene nevnt over, har bedriftsterminalgiro med anvisning ganske ulik pris i forskjellige banker. Prisene varierer fra 15 til 56 kroner.

Prisspredning mellom banker etter størrelse

Prisundersøkelsene tyder ikke på at prisene varierer systematisk med bankenes størrelse. En bank regnes her som stor hvis dens andel av bankenes samlede forvaltningskapital eller innskudd i norske kroner er høyere enn 2 prosent. Åtte av de 25 bankene i utvalget regnes dermed som store (basert på observasjoner i desember 2004).

Store banker er dyrere på noen av de 26 tjenestene som er analysert. For varekjøp med betalingskort (EFTPOS) er gjennomsnittlig prisnivå i små og store banker henholdsvis

1,90 og 2,60 kroner, dvs. en prisforskjell på 37 prosent. Også fire andre tjenester er dyrere i store banker enn i små. Det gjelder giro i skranke, minibankuttak i andre banker utenom åpningstid, OCR arkiv og bedriftsterminalgiro uten melding.⁷

4.7 Informasjonsproblemer ved finansiell tjenesteyting

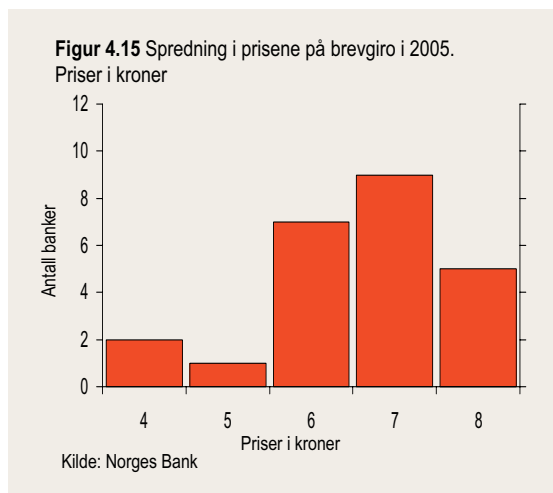
En viktig forutsetning for at forbrukerne skal kunne gjøre riktige valg ved kjøp av varer og tjenester, er at de har tilgang på god og pålitelig informasjon.

Forbrukerrådet, Forbrukerombudet og Kredittilsynet publiserte i august 2004 en felles rapport om tiltak for å bedre informasjonstilbudet til sluttbrukerne i finansmarkedet. Rapporten vurderer blant annet informasjonsproblemer ved såkalte "dagligbank" tjenester, det vil si tjenester knyttet til bankkonto som for eksempel regningsbetaling, bruk av kort og nettbank. Rapporten påpeker at det ofte ikke er *mangel* på informasjon som er problemet, men heller at det er *for mye* informasjon, at denne er ustrukturert og vanskelig tilgjengelig. En del produkter kan være relativt kompliserte, og bruk av produktpakker og lojalitetsprogrammer kan forvirre kunden. Rapporten peker også på at det kan være vanskelig å sammenligne priser mellom banker fordi ulike banker priser kontotjenester på forskjellig måte.

Informasjon knyttet til kundenes ansvar ved misbruk av betalingsinstrumenter er også viktig. For eksempel er det ved bruk av nettbank, i motsetning til betalingskort, ikke fastsatt noen begrensning med hensyn til maksimalt tap når noen misbruker en kundes nettbankkonto. Rapporten peker på at mange forbrukere ikke er klar over dette.

For å bedre kundenes situasjon foreslår rapporten å opprette en sentral informasjonsdatabase/internettportal hvor aktuell informasjon samles, sammenstilles og struktureres. Formålet er å tilby forbrukerne en oppdatert oversikt der informasjonen om ulike finansielle produkter formidles via en uavhengig aktør og presenteres på en standardisert måte.

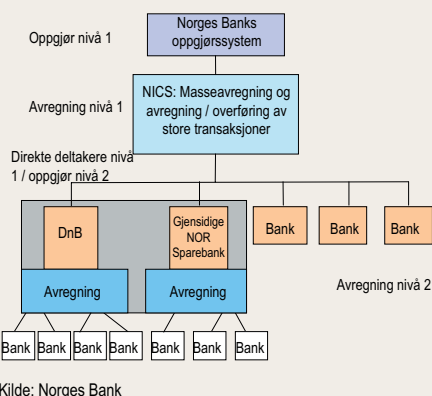
Allerede i dag finnes private og offentlige initiativ som viser prisene kundene står overfor. Blant annet viser www.dinside.no, www.forbruker.no og jevnlig oppslag i riksavisene prisene på ulike banktjenester. Norges Banks "Årsrapport om betalingsformidling" viser gjennomsnittlige listepriiser fra et utvalg av banker. Problemet er at informasjonen er spredt, ufullstendig og ikke nødvendigvis oppdatert. Dagens informasjonstilbud er allikevel bedre enn for noen år siden.

⁷Disse resultatene er basert på et signifikansnivå på 95 prosent.

5 Interbankbetalinger og oppgjøret i sentralbanken

Figur 5.1 Interbanksystemene i Norge

Kilde: Norges Bank

Avregning

En betaling mellom to kunder i to ulike banker medfører at betalingsmottakers bank får et tilgodehavende overfor betalers bank. Når en betaler og en betalingsmottaker har konto i samme bank, kan belastning og godskriving av disses konti i prinsippet skje lokalt i denne banken. I Norge er imidlertid en stor grad av tjenesteproduksjonen i betalingsformidlingen samordnet. Dette innebærer blant annet at transaksjoner med betalingskort, brevgiro, over nettbank og terminal normalt går via en avregningsentral, uavhengig av om betaler og mottaker har konto i samme bank.

Fordrings- og gjeldsposisjonene blir regnet ut i en avregningsentral, før den blir gjort opp i en oppgjørspartner. I avregningen blir bankenes posisjoner overfor andre banker som deltar i avregningen, regnet mot hverandre. Dette kalles multilateral nettoavregning.

Nettoppgjør

I oppgjøret overføres resultatet fra avregningen til bankene som har penger til gode, og kontoen til banker med netto skyldnader belastet. På denne måten reduseres behovet for likviditet. Begge bankene må ha konti i oppgjørspartneren.

Bruttooppgjør

I bruttooppgjør mellom bankene gjøres betalingene opp enkeltvis, uten foregående avregning.

RTGS system

RTGS står for real-time gross settlement og er et bruttooppgjørssystem hvor betalinger gjøres opp kontinuerlig.

5.1 De store beløpene

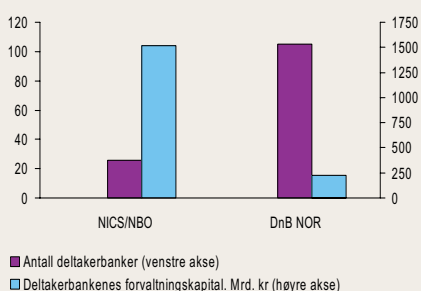
Interbanksystemer, aktører og betalingsstrømmer

Bankene i Norge er knyttet sammen i såkalte interbanksystemer som gir dem mulighet til å gjøre opp fordringsforhold seg imellom. Oppbyggingen av interbanksystemene i Norge er illustrert i figur 5.1. I bankenes viktigste fellessystem for interbankavregning (Norwegian Interbank Clearing System – NICS) deltar 147 banker. Bankene velger selv om de vil gjøre opp sine gjensidige forpliktelser over konto i Norges Bank eller i en privat oppgjørspartner. Den daglige omsetningen i NICS var i gjennomsnitt 196 milliarder kroner i 2004, og gjennomsnittsverdien av det som daglig ble gjort opp i Norges Bank var 152 milliarder.

Alle de 145 bankene som har konto i Norges Bank har i utgangspunktet også tilgang til Norges Banks Oppgjørssystem (NBO). Dette inkluderer norske forretnings- og sparebanker, utenlandske datterbanker og filialer av utenlandske banker.

Etablering og drift av interbanksystemer er konsesjonspliktig etter betalingssystemloven. Norges Bank er konsesjonsmyndighet. I 2001 ble NICS, Den norske Bank og Gjensidige NOR Sparebank tildelt konsesjon for drift av interbanksystemer og systemene ble underlagt tilsyn. Siden da har Den norske Bank og Gjensidige NOR fusjonert til DnB NOR Bank ASA. Det er imidlertid fortsatt to ulike løsninger for oppgjørssystemene. En teknisk integrering av systemene vil skje over tid. På bakgrunn av dette er det inntil videre opprettholdt to konsesjoner. Også andre banker driver lignende oppgjørstjenester, men i så liten skala at de er fritatt fra konsesjon. Mange mindre banker gjør opp sine posisjoner i en av de private oppgjørspartnerne, mens de større bankene gjør opp i NBO. Figur 5.2 viser deltakelsen i ulike norske oppgjørssystemer, målt ved henholdsvis antall deltakerbanker og deltakerbankenes forvaltningskapital.

Figur 5.2 Konsesjonsbelagte interbanksystemer. Antall deltakerbanker og forvaltningskapital 2004

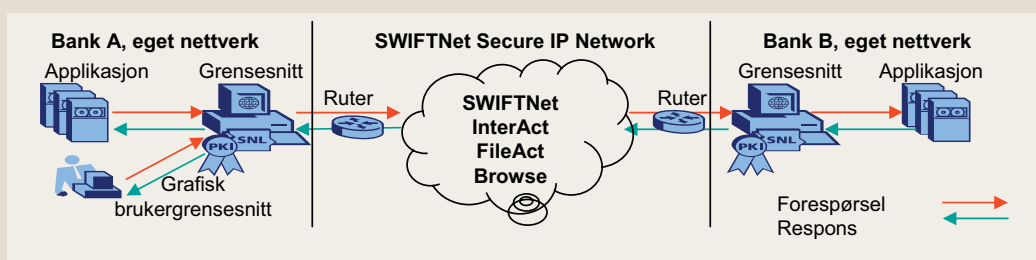

Kilde: Norges Bank

SWIFTNet – SWIFTs nye tjenester i drift også i Norge

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) har i over 30 år levert meldings-tjenester til finansbransjen. Betalinger med bestemte krav til informasjon eller hastighet sendes via SWIFT i Norge og i store deler av verden. Norges Bank og mange norske banker er tilknyttet SWIFT. Den utstrakte bruken av SWIFT medfører at kvaliteten på denne tjenesten er en av faktorene som påvirker effektiviteten i betalingsformidlingen.

SWIFT gjennomførte i 2003-04 en teknisk endring. Meldingene som tidligere ble sendt via et lukket nettverk (SWIFT Transport Network) går nå over Internett (SWIFTNet). Omleggingen gjorde det mulig å introdusere flere tjenester til brukerne. SWIFT ønsket å øke graden av sikkerhet, pålitelighet og tilgjengelighet ved å introdusere SWIFTNet. Meldingene sendes via en på forhånd avklart og kryptert vei over Internett. Alle brukere identifiseres ved bruk av elektronisk signatur for å sikre at meldingstrafikken er basert på reelle henvendelser.

Ved utgangen av november 2004 hadde 98 % av brukerne (over 7000) og 96 % av all SWIFT FIN-trafikk gått over til SWIFTNet. Alle SWIFTmedlemmer i Norge var brukere av SWIFTNet per 1. januar 2005.

SWIFTNet skal tilfredsstillere bankenes behov for meldingsutveksling og filoverføring i sanntid og for "lagre-send"/batch-sendinger. Samtidig har bankene behov for sikret informasjonsinnhenting (browsing). I SWIFTNet finnes tre ulike løsninger som søker å ivareta disse behovene:

- *InterAct* er meldingsutveksling i sanntid og for "lagre-send". Tjenesten er laget for tids- og virksomhetskritisk meldingsutveksling.
- *FileAct* er også meldingsutveksling i sanntid og for "lagre-send", men er laget for at brukerne skal kunne bruke meldinger som ikke er standardiserte. Tjenesten er egnet for overføring av store mengder data.
- *Browse* er nettleser-basert tilgang til webservere som er tilgjengelige via SWIFTNet. Tjenesten gir tilgang til meldinger og informasjon som sendes i *InterAct* og *FileAct*.

beløpet være på mottakers konto samme dag, men på grunn av oppgjørstidspunktene kan det ta opp til én virkedag til mottakeren har pengene på konto.

Oppgjør av større transaksjoner og interbanktransaksjoner skjer i et separat nettooppgjør (NICS-SWIFT-nettooppgjørene) eller enkeltvis i sanntid (NICS-RTGS). I nettooppgjørene deltar 19 banker. De fleste SWIFT-betalinger under 25 millioner kroner avregnes tre ganger daglig, med tilhørende oppgjør i Norges Bank. Betalinger over 25 millioner kroner, og andre særskilt merkede transaksjoner, gjøres opp umiddelbart og enkeltvis i Norges Bank i bruttooppjøret. Alle banker i Norge som er SWIFT-medlemmer kan delta i bruttooppjøret.

Verdipapirer og opsjoner gjøres opp i verdipapirsentralen (VPS), mens pengedelen av oppgjørene skjer i Norges Banks verdipapiroppgjør (VPO). VPS registrerer og avregner transaksjoner og posisjoner for oppjøret av verdipapirhandler. I tillegg avregner VPS opsjonshandler på vegne av Norsk Oppgjørssentral (NOS). I verdipapiroppjøret deltar 20 banker (i tillegg til Norges Bank) og 21 verdipapirforetak, og i NOS-oppjøret 6 banker og 17 verdipapirforetak.

Omsetning og likviditet

Den gjennomsnittlige daglige omsetningen i NICS var på 196 milliarder kroner i 2004, en nedgang på 53 milliarder kroner fra året før. Den samlede omsetningen i interbanksystemene kan variere til dels betydelig fra dag til dag. Det er også store variasjoner i både verdi og antall transaksjoner mellom transaksjonstypene. En viktig årsak til nedgangen i 2004 er fusjonen mellom DnB og Gjensidige NOR. Transaksjoner som tidligere gikk mellom DnB og NOR går nå som oftest internt i den fusjonerte banken, noe som gir færre transaksjoner og mindre beløp i avregningen og oppjøret.

Bruttotransaksjoner (RTGS) står for 1 promille av det samlede antallet transaksjoner, men utgjør 66 prosent av verdien i NICS (129 milliarder kroner). Masseavregningen er beløpsmessig mye lavere enn bruttotransaksjonene, men utgjør over 99 prosent av samlet antall transaksjoner. I 2004 ble det i gjennomsnitt behandlet 4,3 millioner transaksjoner hver dag i masseavregningen, og verdien utgjorde over 31 prosent av gjennomsnittlig daglig omsetning (61 milliarder).

SWIFT-nettoavregningene omsatte i gjennomsnitt for 5 milliarder pr. dag i 2004 (før netting). Antallet transaksjoner var daglig på litt under 4500. De siste årene har det vært en nedgang i omsetningen i SWIFT-nettoavregningen etter at maksimalbeløpet for transaksjoner i denne avregningen ble redusert fra 100 millioner til 25 millioner i 2003.

For å gjennomføre oppgjørene i Norges Bank trenger bankene likviditet. I 2004 hadde bankene i gjennomsnitt 112 milliarder kroner tilgjengelig i likviditet i NBO i form av folioinnskudd

og låneadgang i Norges Bank ved dagens start (05:00). Figur 5.3 viser at likviditeten økte fra 2003 til 2004. Økningen kommer av at bankene pantsatte mer verdipapirer til fordel for Norges Bank. I 2004 gikk omsetningen i NBO ned sammenlignet med 2003, og oppgjørssystemet hadde i 2004 mer likviditet i forhold til omsetningen enn i de tre foregående årene.

Motregningen av bankenes posisjoner som skjer i nettoavregningene reduserer bankenes behov for likviditet til oppgjørene. Daglig verdi av transaksjonene (som inngår i NICS-masse og NICS-SWIFT) reduseres i gjennomsnitt fra 66 milliarder kroner før avregning til 8,6 milliarder kroner i oppgjøret i NBO. Denne nettingeffekten innebærer at bankene gjennomsnittlig behøver likviditet for å dekke innbetalinger tilsvarende kun 13 prosent av verdien av de samlede betalingene i avregningene.

Continuous Linked Settlement (CLS) er et system for oppgjør av valutahandler. Den norske, svenske og danske kronen ble inkludert i CLS i september 2003. I forbindelse med oppgjør av valutahandel har deltagere i NBO innbetalingsforpliktelser til valutaoppgjørssystemet CLS. Figur 5.4 viser bankenes daglige innbetalingsforpliktelser til CLS i 2004. Den gjennomsnittlige daglige størrelsen på innbetalingsforpliktelsene var på 8 milliarder kroner i 2004. For å bidra til at bankene oppfyller innbetalingsforpliktelsene til CLS, har de tre skandinaviske sentralbankene etablert en løsning, "Scandinavian Cash Pool" (SCP), for effektiv overførsel av likviditet mellom de tre valutaene. Ordningen innebærer at banker kan benytte innskudd i en av de skandinaviske sentralbankene som sikkerhet for lån i en av de andre.

5.2 System for oppgjør av verdipapirer

Verdipapirmarkedets viktigste formål er å bidra til at privat og offentlig virksomhet har tilgang til kapital (førstehåndsmarkedet), og at kapitaleiere og långivere kan omsette sine eierandeler i et marked (andrehåndsmarkedet). I det følgende beskrives det norske systemet for verdipapiroppgjør. Deretter skisseres kort internasjonale anbefalinger og den pågående konsolidering.

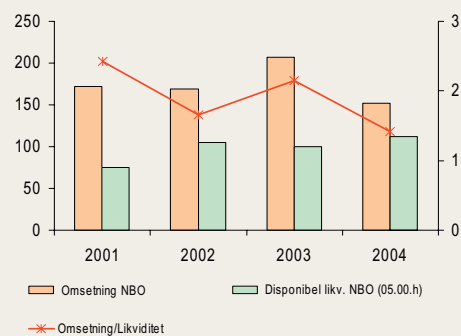
Det norske verdipapiroppgjøret

Figur 5.5 illustrerer en verdipapirhandel som inngås mellom kjøpende (K) og selgende investor (S), (andrehåndsmarkedet), via meglere på Oslo Børs. Handelen gjøres opp i verdipapiroppgjøret (VPO).⁸ I førstehåndsmarkedet skjer handelen mellom utstedere (S) og investorer (K).

Investorer som ønsker å handle verdipapirer på Oslo Børs, må inngå et kundeforhold med en megler (et

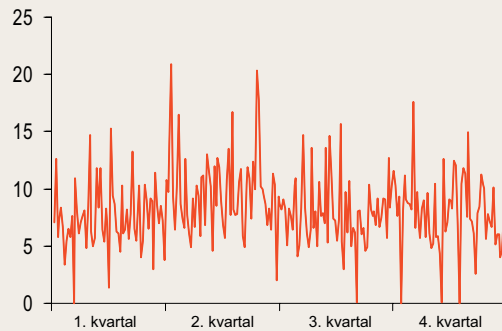
⁸Handler som inngås utenom meglere gjøres opp etter egne rutiner beskrevet i NOU (2000:10, s. 32).

Figur 5.3 Omsetning og likviditet i NBO 2001-2004. Milliarder kroner (venstre akse) og forholdstall (høyre akse)

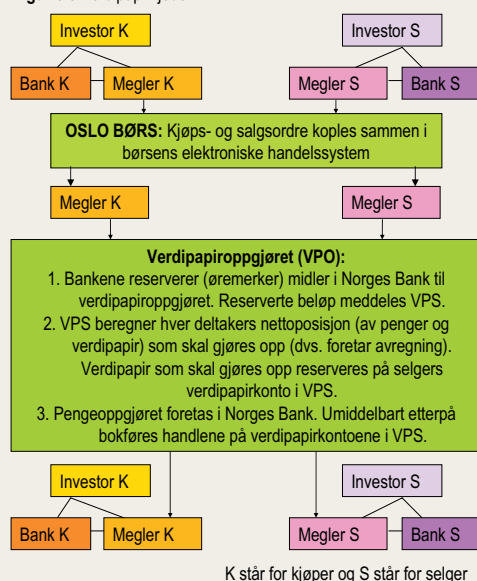
Kilde: Norges Bank

Figur 5.4 Bankenes daglige innbetalingsforpliktelse til CLS i 2004. Milliarder kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 5.5 Verdipapirkjeden

Dematerialisert system

Verdipapirene som gjøres opp i VPO eksisterer ikke i fysisk form, kun som registreringer i VPS. Overføring av eierskap til verdipapirene skjer dermed ved elektronisk registrering i VPS.

Sentral motpart (CCP): En sentral motpart (Central Counterparty - CCP) er en institusjon som trer inn som juridisk motpart mellom kjøper og selger i en verdipapir- eller derivathandel, slik at kjøper og selger ikke forholder seg direkte til hverandre. Kjøper og selger har dermed ingen risiko i forhold til hverandre, men kun overfor denne motparten.

Deltakere i VPO: 20 banker og 21 meglere deltar i VPO i tillegg til Norges Bank, som står for utstedelse og omsetning av statslån på vegne av staten.

To oppgjør per dag: Det gjennomføres to verdipapiroppgjør per dag, ett om lag klokken seks om morgenen og ett klokken tolv midt på dagen

Børsomsetningen: 31. desember 2004 var markedsverdien av aksjene på Oslo Børs 931,7 milliarder kroner. Verdien av utestående innenlandsk obligasjons- og sertifikatgjeld var 671,3 milliarder kroner. Børsomsetningen utgjorde i gjennomsnitt 18 milliarder kroner per dag i 2004.

Utlendinger: Av de 39 meglerne som er medlem på Oslo Børs er 16 fjernmedlemmer, dvs utenlandske selskaper uten etablering i Norge. Utlendinger står for 50-70% av handelsvolumet på Oslo Børs.

VPO oppgjøret: I 2004 ble det daglig gjort opp nettoposisjoner på om lag 3,7 milliarder kroner i VPO.

verdipapirforetak) og en bank, som skissert øverst i figuren.⁹ En verdipapirhandel initieres ved at en megler legger inn en handelsordre på børsen, på egne vegne eller på vegne av kunden. Så snart handelen er sluttet på børsen, må kjøpende og selgende megler melde inn handelen til oppgjør. En megler skaffer penger til oppgjøret ved å inngå avtale med sin bank om at banken forskutterer midler på meglers vegne (meglergaranti).

Det første trinnet i VPO innebærer at bankene før hvert oppgjør må øremerke midler til å dekke sine forventede forpliktelser i oppgjøret. De reserverte beløpene meddeles VPS. Det neste trinnet består i at VPS, på bakgrunn av handler som er inngått på børsen og meldt inn til oppgjør i VPO, beregner hver deltakers nettoposisjon i oppgjøret. Det beregnes både en netto pengeposisjon og en nettoposisjon for hvert verdipapir for alle deltakerne. De beregnede nettoposisjonene er multilaterale, det vil si at de angir en nettoposisjon som deltakeren har til gode/skylder totalt sett i oppgjøret (mot alle de andre deltakerne). Verdipapirene som skal gjøres opp, båndlegges på selgers verdipapirkonto i VPS. Det tredje og siste trinnet starter med at bankenes pengeposisjoner posteres på deres konto i Norges Bank. Straks etter pengeoppgjøret i Norges Bank, bokfører VPS handlene på verdipapirkontoene på kundenivå med umiddelbar rettsvirkning. Oppgjøret skjer normalt tre dager etter handelsdag.

Investorer deltar ikke i VPO med mindre det er snakk om banker og meglere som handler på egne vegne. Etter at VPO er gjennomført, må det derfor foretas et pengeoppgjør mellom investorer, meglere og banker, som illustrert nederst i figuren.

Sentrale motparter

I Norge er det to institusjoner som har konsesjon til å drive aktivitet som sentral motpart. Begge institusjonene avregner derivatprodukter. NordPool Clearing er sentral motpart for kraftderivater. NOS Clearing (NOS) er sentral motpart for finansielle derivater omsatt på Oslo Børs og fraktderivater omsatt på det internasjonale fraktmarkedet Imarex. Fordi ett medlem ikke kunne gjøre opp sine posisjoner mot NOS, fikk NOS et relativt stort tap knyttet til fraktmarkedet sommeren 2004. Dette viser den potensielle risikoen for smitte fra ett marked til et annet når en sentral motpart opererer i flere markeder. NOS har senere innhentet ny kapital og iverksatt tiltak for å redusere risikoen i forbindelse med aktivitetene i fraktmarkedet. Etter oppkapitaliseringen eier Imarex og VPS 16,6 prosent hver av aksjene i NOS.

Konsolidering

Figur 5.6 viser de tre største børsene i Europa, med tilhørende sentrale motparter og verdipapirsentraler. Selskaper vist i samme farge inngår i samme konsern. Selskaper vist med svart skrift er enkeltstående.

Figur 5.6 Infrastruktur for verdipapirhandel og oppgjør i Europa

Land/ Funksjon	Børs	Sentral motpart	Verdipapir- sentral
Storbritannia, Irland	London Stock Exchange	LCH-Clearnet	CREST
Frankrike, Nederland, Belgia	Euronext	LCH-Clearnet	Euroclear
Tyskland, Luxemburg	Deutsche Börse	Eurex	Clearstream

Kilde: Norges Bank

⁹ Dette gjelder investorer som ikke selv er megler eller bank.

Konsolidering har foregått gjennom flere år i Europa. I det siste har konsolideringen også skutt fart i Norden, se figur 5.7¹⁰. Første trinn var at børsene og verdipapirsentralene i Finland og de baltiske landene sammen dannet konsernet HEX. I 2003 fusjonerte den svenske aktøren OM som eide Stockholmsbørsen med HEX-konsernet og ble til OMX. I 2004 ble 80 prosent av aksjene i den finske verdipapirsentralen APK solgt fra OMX til den svenske Verdipapircentralen VPC. APK og VPC fusjonerte under navnet Nordic Central Securities Depository (NCSD). Det inngår i NCSD's strategi å etablere en sentral motpart for verdipapiroppgjør i Norden. I februar 2005 ble det også besluttet at OMX kjøper opp Københavnsbørsen. Norge og Island har ikke deltatt i den nordiske konsolideringsprosessen. Innen den norske infrastrukturen er det imidlertid etablert et visst krysseierskap, ved at Oslo Børs i mars 2004 kjøpte 6,5 prosent av aksjene i VPS og ved at VPS i januar 2005 kjøpte aksjer i NOS.

Konsolidering mellom børser, avregningssentraler og verdipapirsentraler på tvers av landegrensene kan fremme standardisering og gi bedre utnyttelse av stordriftsfordeler. Konsolideringen kan også lette markedsadgangen for utenlandske investorer.

5.3 Norges Banks rolle i betalingssystemet

Betalingsystemloven gir Norges Bank konsesjons- og tilsynsansvar for systemer for avregning og oppgjør av pengeoverføringer mellom banker, såkalte interbank-systemer. Lovens formål er å bidra til at interbanksystemene organiseres slik at hensynet til finansiell stabilitet blir ivarettatt. Konsesjonshaverne er pålagt rapporteringsplikt til sentralbanken. I 2004 har banken fokusert spesielt på operasjonell risiko. Samarbeidet med Kredittilsynet har blitt videreført på dette feltet.

Hver enkelt aktør i finansiell sektor har et selvstendig ansvar for å redusere den operasjonelle risikoen i egen virksomhet. Dette ansvaret omfatter blant annet å utvikle stabile driftsløsninger og gode reserve- og beredskapsløsninger. For å bidra til en best mulig samordning av beredskapsarbeidet mellom aktørene i finansiell sektor ble Beredskapsutvalget for finansiell infrastruktur opprettet i 2000. Utvalget ledes av Norges Bank og har deltakere fra sentrale aktører i finansiell infrastruktur, bl.a. banker og datasentraler. Det ble i 2004 blant annet avholdt én øvelse i regi av beredskapsutvalget, mens utvalget deltok på to øvelser som andre tok initiativet til.

¹⁰Som det fremgår av figurene har Norden i motsetning til de største markedene i Europa ikke etablert sentrale motparter. Island har en form for innenlandsk konsolidering i og med at børsen og verdipapirsentralen siden 2002 har vært eid av samme holdingselskap (Eignarhaldsfelagig Verdbrefathing hf). Både Oslo Børs og VPS er omdannet fra stiftelser til allmennaksjeselskaper (i hhv 2001 og 2003).

Figur 5.7 Infrastruktur for verdipapirhandel og oppgjør i Norden

Land/ Funksjon	Børs	Verdipapir- sentral
Norge	Oslo Børs	VPS
Danmark	OMX	VP
Sverige	OMX	NCSD
Finland	OMX	NCSD
Estland	OMX	OMX
Latvia	OMX	OMX
Litauen	OMX	OMX
Island	EV	EV

Kilde: Norges Bank

Ulike typer risiko i betalingssystemet:

Systemrisiko er risikoen for at problemer i en finansinstitusjon forplanter seg til en annen slik at den finansielle stabiliteten trues. Systemrisikoen har opphav i de andre risikotypene.

Oppgjørsrisiko er risikoen forbundet med å delta i et betalingsoppgjør, og består av kreditt- og likviditetsrisiko.

Kredittrisiko er risikoen for tap dersom en annen bank ikke oppfyller sine forpliktelser.

Likviditetsrisiko er risiko for at forpliktelsene ikke gjøres opp til avtalt tid, slik at et refinansieringsbehov oppstår.

Legal risiko er risiko for at lovgrunnlaget er uklart, slik at juridisk usikkerhet fører til uforutsette finansielle eksponeringer for en deltaker, noe som igjen kan føre til økonomisk tap.

Operasjonell risiko er risikoen for tap som følge av svikt i datasystemer, kommunikasjon eller rutiner.

Høsten 2002 ble det fattet et prinsippvedtak om utkontraktering av drift og forvaltning av IT-systemene knyttet til Norges Banks oppgjørssystem (NBO). I 2003 ble det inngått en avtale om IT-leveranser med ErgoGroup AS. I 2004 ble all drift flyttet ut. Avtalen løper i tre år, og sentralbanken har rett til å forlenge avtalen med ytterligere tre år. Selv om driften nå ligger hos en annen aktør, har Norges Bank samme ansvar og forpliktelser overfor bankene som tidligere.

I august 2004 satte sentralbanken i gang et arbeid med å forberede anskaffelse av nye sikre og effektive systemløsninger for oppgjørssystemet. Arbeidet med å fornye oppgjørssystemet baseres på prinsippene om at det nye systemet skal være et standardsystem og at kommunikasjonen med deltakerne og andre systemer skal gå gjennom et svært begrenset antall internasjonalt anerkjente standardiserte grensesnitt. Det er et mål at nye systemløsninger skal være i drift senest fra 2007.

Nærmere omtale av temaene i kapittel 5.3 finnes i Norges Banks årsberetning for 2004.

6 Integrasjon i internasjonale betalingssystemer

6.1 En felles europeisk infrastruktur

Utvikling av et mer effektivt oppgjørssystem mellom bankene i euroområdet

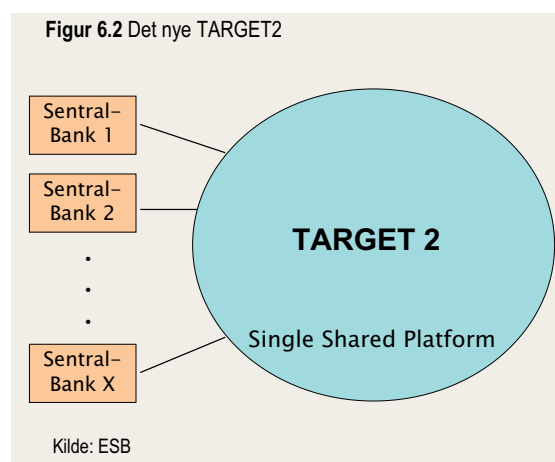
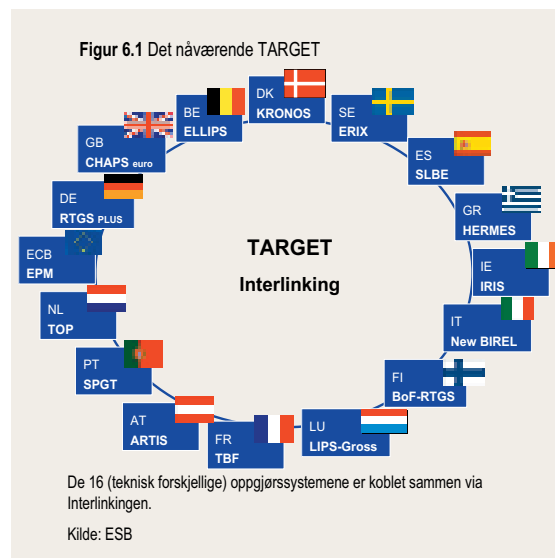
I sentrum av den europeiske betalingsinfrastrukturen er TARGET-systemet. TARGET er eurosystemets sanntids-bruttooppgjørssystem for grensekryssende betalinger i euro. Eurosyste­met består av sentralbankene i landene som bruker euro og den Europeiske sentralbanken (ESB).

TARGET knytter de nasjonale EU-sentralbankenes oppgjørssystemer sammen i et felles system, jf. figur 6.1. Et nytt system, TARGET2, er nå under utvikling og vil etter planen være i drift i 2007. I TARGET2 vil én teknisk plattform (Single Shared Platform) innføres i alle sentralbanker i eurosone­n, jf. figur 6.2. Den franske, italienske og tyske sentralbanken skal utvikle og drive plattformen på vegne av Eurosyste­met (ESB 2004c). De nasjonale sentralbankene vil fortsatt beholde ansvaret for kontohold og forretningsmessige relasjoner med bankene i sine land. Flere banker i Norge har tilknytning til TARGET, enten gjennom utenlandsk filial eller utenlandsk morbank. Disse bankene vil også kunne knytte seg til TARGET2.

Banker som låner av sentralbankene må stille sikkerhet for sine lån. Rammeverket for pantsettelse ved sikkerhet for lån i eurosyste­met er under utvikling. ESB besluttet i 2004 at syste­met med hvilke verdipapirer som gir rett til lån skal endres, og at én enkelt liste med godkjent pant gradvis vil innføres. Hensikten med omleggingen er bl.a. å bidra til mer like konkurransevilkår innen euroområdet, å fremme likebehandling for motparter og utstedere, og å gjøre rammeverket for pant mer transparent. I den nye listen vil bl.a. en ny kategori verdipapirer innføres (gjeldsinstrumenter i euro utstedt av enheter etablert i G-10 land som ikke er en del av EØS). Det er også besluttet at banklån skal inkluderes i listen. Aksjer, som i dag kun er godkjent som pant i noen land, vil fases ut av panteregelverket (ESB 2004a og 2004b).

6.2 Et felles betalingsområde i Europa?

Effektiv grensekryssende betalingsformidling i Europa anses viktig for å realisere fordelene ved det indre marked, og er en naturlig følge av etableringen av den monetære union og innføringen av sedler og mynt i euro. Overføringstiden for typiske kunde­betalinger mellom landene i Europa er i dag lang, og kostnadene er høye.

EU-kommisjonen arbeider med å utvikle felles regulering (kalt New Legal Framework) for å erstatte 25 lands regulering av betalingsformidling i Europa. Målet er:

- like konkurransevilkår og økt konkurranse mellom tilbydere av betalingstjenester
- konsistens med henhold til forbrukerbeskyttelse og økt åpenhet
- forbedret effektivitet

Utkast til regulering vil ventelig foreligge i 2005.

Europeisk banknæring har på sin side forpliktet seg til å utvikle felles infrastruktur, betalingsinstrumenter og prosesser for å etablere et felles betalingsområde i Europa. Den europeiske banknæringen har siden 2002 samarbeidet med mål å skape ett betalingsområde i Europa innen 2010, under navnet *Single European Payment Area* (SEPA). Bankene har organisert dette arbeidet under European Payments Council (EPC) som fastlegger de strategiske retningslinjene for arbeidet. Blant tiltakene er:

- utvikling av et felles instrument for gjennomføring av grensekryssende kredit-transaksjoner (Credeuro-konvensjonen) og en felles europeisk avtalegiro innen 2010.
- bruk av standarder (BIC, IBAN, – se kapittel 2)
- etablering av felles europeiske avregningssentraler
- banknæringen forplikter seg til å føre an i realiseringen av et europeisk kortmarked og bidra til at kontantjenester og kontanthåndtering i Europa blir mer effektiv

For at bankene skal kunne følge euroforordningens pålegg om gebyrlighet (jf. ramme i kapittel 2) for eurobetalinger til og fra Norge uten for store kostnader, har også norske banker ønsket en tilknytning til den infrastruktur som nå bygges opp i EU.

ESB publiserte i desember 2004 sin tredje rapport som evaluerer næringens tiltak og fremdriften i SEPA-prosjektet. Sentralbanken understreker viktigheten av at banknæringen står samlet bak målsettingene og at banknæringen har fokus på euroområdet. Videre anbefales det at de felles europeiske betalingsinstrumentene først introduseres som betalingsinstrument for nasjonale overføringer, og at dette skjer allerede fra 2008. ESB anbefaler også at banknæringen i løpet av 2005 presenterer en plan for hvordan overgangen til SEPA skal skje i løpet av 2010. ESB åpner for å innføre reguleringer på dette markedet hvis det er nødvendig for å oppnå målsettingene.

6.3 Nye internasjonale retningslinjer

Sentralbanker og tilsynsmyndigheter har samarbeidet om internasjonale retningslinjer knyttet til verdipapiroppgjørssystemer (se også kapittel 5.2.). Det er publisert fire ulike rapporter, angitt i margboks.

BIS/IOSCO-rapporten inneholder 19 anbefalinger knyttet til ulike risikoforhold, effektivitet, informasjon, styring og legale rammer (rapport 1 og 2 i margboks). Anbefalingene utgjør overordnede prinsipper som kan oppfylles i mange ulike systemer for verdipapiroppgjør. Dagens ulikheter mellom verdipapiroppgjørssystemer i de europeiske land gjør det vanskelig og dyrt å handle verdipapirer over landegrensene innen EU. I regi av EU-kommisjonen er det i denne sammenheng identifisert 15 barrierer (Giovannini 2001 og 2003). For å fremme det indre marked i EU er det derfor viktig at BIS/IOSCO anbefalingene implementeres på en ensartet måte. I september 2004 ble det publisert EU-standarder som bygger på anbefalingene fra BIS/IOSCO, men tilpasset for EU. Flere initiativ er tatt for at offentlige myndigheter og private aktører kan samarbeide for å fremme en harmonisering av verdipapiroppgjørssystemene. Både EU-kommisjonen og den europeiske sentralbanken er pådrivere i prosessen. Avhengig av fremdriften vil EU-kommisjonen vurdere om det er aktuelt å foreslå et EU-direktiv på dette området.

En felles prosjektgruppe med deltakere fra Kredittilsynet, Verdipapirsentralen og Norges Bank vurderte i 2004 hvorvidt det norske verdipapiroppgjørssystemet oppfyller internasjonale anbefalinger fra sentralbanker og tilsynsmyndigheter (BIS/IOSCO 2001). Prosjektgruppens konklusjon var at systemet oppfyller de fleste anbefalingene. For å oppfylle anbefalingen om myndighetenes tilsyn og overvåkning var det nødvendig å utarbeide et eget offentlig dokument som definerer ansvars- og rollefordelingen mellom Kredittilsynet og Norges Bank i forhold til verdipapiroppjøret. Dette er publisert på institusjonenes internettsider. Hovedinnholdet er at:

- Kredittilsynet fører tilsyn og kan godkjenne verdipapiroppgjørssystemer ifølge betalingsloven § 4-1 (omhandler rettsverns- og sikkerhetsregler for oppgjørsavtaler i konkurs).
- Norges Bank vurderer løpende verdipapiroppjørens påvirkning på finansiell stabilitet og er oppgjørsbank. Banken fastsetter også hvilke verdipapirer som kan stilles som sikkerhet for lån i sentralbanken.

Norges Bank og Kredittilsynet har jevnlig møter og informerer hverandre om hendelser og konsulterer hverandre før det treffes viktige beslutninger av betydning for verdipapiroppgjørssystemer.

Globale anbefalinger om verdipapiroppgjør

1) Recommendations for securities settlement systems (BIS/IOSCO 2001). Rapporten gir 19 anbefalinger for verdipapiroppgjør.

2) Assessment methodology for "Recommendations for securities settlement systems". (BIS/IOSCO 2002). Rapporten inkluderer detaljerte kriterier for "karaktersetting".

Globale anbefalinger om sentrale motparter

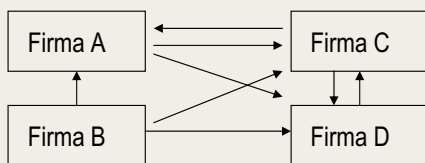
3) Recommendations for Central Counterparties (BIS/IOSCO November 2004). Denne rapporten inkluderer både 15 anbefalinger og detaljerte kriterier for "karaktersetting".

EU-standarder om verdipapiroppgjør

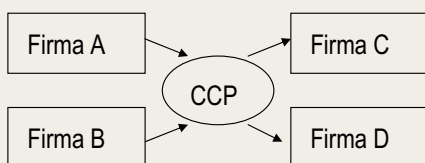
4) Standards for securities clearing and settlement systems in the European Union (CESR/ECB 2004). Rapporten gir 19 standarder for verdipapiroppgjørssystemer. Rapporten ble skrevet av Den europeiske sentralbanken (ESB) og Committee of European Securities Regulators (CESR). Kredittilsynet er Norges representant i CESR. Rapport med detaljerte kriterier for "karaktersetting" er planlagt publisert i september 2005.

Figur 6.3 Verdipapiroppgjør

Uten sentral motpart

Med sentral motpart

Tradisjonelt har derivater blitt gjort opp via sentrale motparter. De siste årene har det vært en utvikling internasjonalt mot økt bruk av sentrale motparter også for verdipapiroppgjør. Dette har sin bakgrunn i at all verdipapirhandel innebærer en viss risiko for at handler ikke kan gjøres opp til avtalt dag, enten fordi selger mangler verdipapirer eller fordi kjøper mangler penger. Ved oppgjør gjennom en sentral motpart slipper kjøper og selger å bli eksponert for risikoen for at en motpart mangler dekning, jf. figur 6.3. En sentral motpart bærer markeds- og likviditetsrisikoen mot et vederlag fra deltakerne. Bruk av sentral motpart innebærer en potensiell sentralisering av risiko. På denne bakgrunn har sentralbanker og tilsynsmyndigheter samarbeidet om internasjonale anbefalinger for sentrale motparter (rapport 3 i margboksen). Anbefalingene omfatter alle vesentlige risikoforhold knyttet til en sentral motpart, enten denne tilbyr tjenester knyttet til verdipapirhandel, derivathandel eller begge deler. Anbefalingene omfatter også effektivitet, informasjon, styring og juridiske rammer.

Alle de publiserte rapportene nevnt over omfatter retningslinjer for sentralbankers og tilsynsmyndigheters ansvar i forhold til overvåking og tilsyn. Norges Bank og Kredittilsynet samarbeider om oppfølgingen for Norge.

Financial Sector Assessment Programme (FSAP)

IMF og Verdensbanken lanserte i 1999 et program som skulle vurdere og deretter fremme forslag til å bedre den finansielle stabiliteten til ulike land, det såkalte "Financial Sector Assessment Programme" (FSAP). I en FSAP-gjennomgang vurderer IMF oppfyllelsen av internasjonale standarder for ulike deler av det finansielle system i et land. Erfaringene viser at en ekstern gjennomgang av det finansielle systemet gir myndighetene relevante anbefalinger for å gjøre systemet mer robust og effektivt. Etter ønske fra norske myndigheter gjennomførte IMF en første vurdering av det norske finansielle systemet høsten 2004 og tidlig i 2005. Det ble gjennomført en vurdering av NBO mot "Core Principles for Systemically Important Payment Systems". Det ble også foretatt en gjennomgang av "Basel Core Principles for Effective Banking Supervision" og "Insurance Core Principles" fra "International Association of Insurance Supervisors" mot norske myndigheters arbeid. Samtidig ble det innhentet informasjon på andre områder innenfor finansiell stabilitet. Det vil utarbeides en rapport fra gjennomgangene. Denne skal etter planen foreligge i juni 2005.

Referanser

- Aastveit, K.A. (2005): "The demand for cash in Norway". *Hovedoppgave*, Økonomisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Baxter, W.F. (1983): "Bank interchange of transactional paper: legal and economic perspectives". *Journal of Law & Economics* nr. 3 (årg. 26), s. 541-588
- Bergman, Mats A. (2003): "Payment system efficiency and pro-competitive regulation". *Penning- og Valutapolitikk* 4/2003, Sveriges Riksbank.
- BIS/IOSCO (2001): *Recommendations for securities settlement systems*. Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS), Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions (IOSCO). Bank for International Settlement (BIS), november 2001.
- BIS/IOSCO (2002): *Assessment methodology for "Recommendations for securities settlement systems"*. Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS), Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions (IOSCO). Bank for International Settlement (BIS), november 2002.
- BIS/IOSCO (2004): *Recommendations for Central Counterparties*. Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS), Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions (IOSCO). Bank for International Settlement (BIS), november 2004.
- Clements, M.P. og D.F. Hendry (1998): *Forecasting Economic Time Series*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Committee on Payment and Settlement Systems (2005): "Statistics on payment and settlement systems in selected countries - Figures for 2003". *CPSS Publications* nr. 66, mars 2005.
- ECB/CESR (2004): *Standards for securities clearing and settlement systems in the European Union*. Committee of European Securities Regulators (CESR), European Central Bank (ECB), september 2004.
- European Central Bank (2004a): "Review of the Eurosystem's Collateral Framework: First step towards a Single List". Pressemelding 10. mai 2004.
- European Central Bank (2004b): "Review of the Eurosystem's Collateral Framework: Second step towards a Single list". Pressemelding 5. august 2004.
- European Central Bank (2004c): "TARGET2 - The future TARGET system". Oktober 2004.
- European Central Bank (2005): "Progress Report on TARGET2". Februar 2005.
- Finansnæringens Hovedorganisasjon (2003): "Avtale- og regelverkssamling for innenlands betalingsformidling". Sjette utgave, Ajourført pr. 25.09.2003.
- Greene, W.H. (2000): *Econometric Analysis*. 4th edition. Prentice-Hall, New York.
- Gresvik, O. og A. Kaloudis (2001): "Økt kontantbeholdning – redusert kontantbruk: Et paradoks?". *Penger og Kreditt* nr. 3/2001, s. 151-156.
- Gresvik, Olaf og Grete Øwre (2003): "Costs and Income in the Norwegian Payments System 2001. An application of the Activity Based Costing framework". *Working Paper* 2003/8, Norges Bank.
- Guiborg, G. og B. Segendorff (2004): "Do prices reflect costs? A study of price- and cost structure of retail payments services in the Swedish banking sector 2002". *Working paper* 172, Sveriges Riksbank, oktober 2004.
- Humphrey, D., A. Kaloudis og G. Øwre (2000): "Forecasting Cash Use in Legal and Illegal activities". *Working paper* 2000/14, Norges Bank.
- Humphrey, D., K. Moshe og B. Vale (2001): "Realizing the Gains from Electronic Payments: Costs, Pricing, and Payment Choice". *Journal of Money, Credit, and Banking* nr. 2 2001 (årg. 33), s. 216-234.

Husevåg, Vigdis og Kristin Bjerkeland (2003): "Verdipapiroppgjøret i Norge, hva betyr utviklingen i Europa for det norske systemet?". *Penger og Kreditt* nr. 3/2003 (årg. 31), s. 142-153.

Jyrkönen, H. (2004): "Less cash on the counter – Forecasting Finnish payment preferences". *Discussion Paper 2004/27*, Bank of Finland.

Konkurransetilsynet (2001): "Avtale om interbankgebyrer mellom Finansnæringens Servicekontor og Sparebankforeningens Servicekontor – konkurranse-loven §3-9". 21.6.2001.

Kredittilsynet (2004): "Informasjonstilbudet til sluttbrukerne i finansmarkedet". Rapport fra en arbeidsgruppe 18. august 2004 (Strategisk prosjekt nr. 5).

Kredittilsynet (2005): *Årsmelding 2004*.

Sparebankforeningen (2005): *Nettbankundersøkelsen 2005*.

TNS Gallup (2004): "Norske personer og husholdningers bruk av Internett og teknologi". Nr. 4-2004.

Van Hove, Leo (2004): "Electronic purses in Euroland: why do penetration and usage rates differ?". *SUERF Studies*, nr. 4/2004.

Tabellregister - Årsrapport om betalingsformidling 2004

A Generelle data

- 1: Overordnede data: Norge
- 2: Teknologisk infrastruktur i Norge

B Betalingsmidler i Norge

- 3: Betalingsmidler disponert av publikum (ved årets slutt, millioner kroner)
- 4: Betalingsmidler disponert av bankene (ved årets slutt, millioner kroner)
- 5: Sedler og mynt. Årsgjennomsnitt (millioner kroner)

C Betalingsinfrastruktur

- 6: Institusjonell infrastruktur
- 7: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO (milliarder kroner)
- 8: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (antall transaksjoner)
- 9: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (milliarder kroner)
- 10: Deltakelse i SWIFT
- 11: SWIFT meldingsflyt til og fra utenlandske brukere (tusen transaksjoner)
- 12: Antall minibanker
- 13: Utnyttelse av minibanknettverket (millioner transaksjoner)
- 14: Utnyttelse av minibanknettverket (milliarder kroner)
- 15: Antall betalingsterminaler (EFTPOS) og antall steder med betalingsterminaler hvor Bank-Axcept kort kan benyttes
- 16: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) hvor Bank-Axcept kort kan benyttes. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)
- 17: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) hvor Bank-Axcept kort kan benyttes. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)
- 18: Antall betalingskort (tusen)
- 19: Antall avtaler

D Kontantuttak i Norge

- 20: Kontantuttak (millioner transaksjoner)
- 21: Kontantuttak (milliarder kroner)

E Bruk av betalingstjenester

- 22: Betalinger ved bruk av innenlandske betalingstjenester (millioner transaksjoner)
- 23: Betalinger ved bruk av innenlandske betalingstjenester (milliarder kroner)
- 24: Betalinger ved bruk av innenlandske betalingsinstrumenter (millioner transaksjoner)
- 25: Betalinger ved bruk av innenlandske betalingsinstrumenter (milliarder kroner)
- 26: Girotjenester (millioner transaksjoner)
- 27: Girotjenester (milliarder kroner)
- 28: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)
- 29: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)
- 30: Samlet bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)
- 31: Samlet bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)
- 32: Varekjøp med norske betalingskort (millioner transaksjoner)
- 33: Varekjøp med norske betalingskort (milliarder kroner)
- 34: Sjekk (millioner transaksjoner)
- 35: Sjekk (milliarder kroner)
- 36: Bruk av betalingskort over landegrensene. Kontantuttak og varekjøp (tusen transaksjoner)
- 37: Bruk av betalingskort over landegrensene. Kontantuttak og varekjøp (millioner kroner)
- 38: Overførsler over landegrensene med valutasjekker, Valutagirot, Money Gram og Western Union (tusen transaksjoner)

F Priser i betalingsformidlingen

- 39: Priser på betalingstransaksjoner, betalingsmottak og kontantuttak. Veiet gjennomsnitt (kroner)
- 40: Priser på overførsler fra Norge til land i EØS området. Veiet gjennomsnitt (kroner)
- 41: Priser på overførsler fra Norge til land utenfor EØS området. Veiet gjennomsnitt (kroner)
- 42: Priser på mottak av beløp i Norge fra utlandet. Veiet gjennomsnitt (kroner)
- 43: Prisliste for deltakelse i Norges Banks oppgjørssystem (NBO), gjeldende fra 1. januar 2005 (kroner)
- 44: Prisliste for bankenes inn- og utlevering av kontanter i Norges Banks depoter gjeldende fra 1. mai 2005 (kroner)

A Generelle data

Tabell 1: Overordnede data: Norge

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Befolkning (per 1. jan., millioner)	4,35	4,37	4,39	4,42	4,45	4,48	4,50	4,52	4,55	4,61
BNP, markedsverdi (milliarder kroner)	937,4	1 026,9	1 111,3	1 132,1	1 233,0	1 469,1	1 526,2	1 519,1	1 561,9	1 685,6
BNP Fastlands-Norge, markedsverdi (milliarder kroner)	798,9	843,1	908,2	981,3	1 035,5	1 101,5	1 167,2	1 212,6	1 246,1	1 307,5
BNP per capita (tusen kroner)	215,6	235,0	253,0	256,3	277,4	327,9	339,2	336,1	343,3	365,6
Kurs mot USD (årets slutt)	6,32	6,44	7,32	7,60	8,04	8,85	9,01	6,97	6,68	6,04
Kurs mot Euro (årets slutt. ECU t. o. m. 1998)	8,29	8,09	8,06	8,90	8,08	8,23	7,97	7,29	8,42	8,24

Tabell 2: Teknologisk infrastruktur i Norge

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 (juli)
Telefon fastnettabonnement	2 443 585	2 484 173	2 474 964	2 475 490	2 445 734	2 400 785	2 337 719	2 316 919	2 228 565	2 204 094
PSTN	2 431 271	2 440 185	2 325 010	2 165 530	1 913 657	1 682 603	1 548 142	1 484 344	1 417 120	1 442 041
ISDN 2B+D	11 580	41 819	146 005	304 636	524 999	696 289	760 643	801 971	775 686	710 364
ISDN 30B+D	734	2 169	3 949	5 324	7 078	7 554	8 165	8 942	9 200	8 671
Telefoni over kabel-TV-nett					:	14 325	20 764	21 520	23 563	23 155
Andre typer faste tilknytninger (IP-telefoni med mer)						14	5	142	2 996	19 861
Telefon mobilabonnement	981 305	1 261 445	1 676 763	2 106 414	2 744 793	3 367 763	3 759 862	3 911 136	4 163 381	4 376 090
NMT	488 528	444 614	387 751	310 582	216 272	133 272	70 616	52 495	37 000	29 004
GSM	492 777	816 831	1 289 012	1 795 832	2 528 521	3 206 664	3 695 815	3 858 641	4 126 381	4 347 086
Internett abonnement				381 342	715 922	1 176 552	1 250 261	1 344 867	1 681 447	1 327 302
Kabel-tv	677 186	664 852	705 125	774 607	788 722	823 320	838 707	840 097	852 766	na
Fastnettpenetrasjon - abonnement pr 100 innbyggere	56	57	56	56	55	53	51	50	48	na
Mobiltelefoner pr 100 innbyggere	22	29	38	48	62	75	82	86	91	na

Kilde: Post og teletilsynet

B Betalingsmidler i Norge

Tabell 3: Betalingsmidler disponert av publikum (ved årets slutt, millioner kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Sedler og mynt	39 074	39 865	42 215	42 142	43 366	42 523	42 038	40 282	41 687	43 340
Innskudd på transaksjonskonti	178 653	208 073	227 382	237 047	300 128	328 816	344 110	360 341	387 309	430 092
Betalingsmidler i alt (M1)	217 727	247 938	269 597	279 189	343 494	371 339	386 148	400 623	428 996	473 432
Andre innskudd	296 799	294 741	278 741	292 820	295 820	326 350	370 171	409 704	407 337	423 193
Banksertifikater	15 731	21 686	30 200	33 322	30 802	34 152	39 048	45 001	36 806	39 112
Pengemengden (M2)	530 257	564 365	578 538	605 331	670 116	731 841	795 367	855 328	873 139	935 737

Tabell 4: Betalingsmidler disponert av bankene (ved årets slutt, millioner kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bankenes kontantbeholdning	3 340	3 893	4 240	4 395	5 116	4 879	5 290	5 063	4 980	4 649
<i>Kontantbeholdning årsgjennomsnitt</i>	3 095	3 568	3 835	3 940	4 519	4 431	4 817	4 675	4 409	4 457
Bankenes folioinnskudd i sentralbanken	1 498	9 597	8 139	4 716	18 330	11 540	17 438	33 348	22 117	35 240
<i>Folioinnskudd årsgjennomsnitt</i>	2 809	4 826	8 463	6 986	8 016	9 233	11 804	15 647	24 690	21 337
Utlån fra sentralbanken (F-lån + D-lån)	8 312	98	547	6 918	13 600	14 160	12 443	19	10 460	7
<i>Utlån (F-lån + D-lån) årsgjennomsnitt</i>	4 626	6 351	790	1 225	4 385	5 104	13 356	538	2 978	18 788
Bankenes innskudd i pengeholdende sektor	7 442	14 153	14 828	13 421	13 594	15 774	16 633	16 027	19 982	18 383
<i>Innskudd i pengeholdende sektor årsgjennomsnitt</i>	11 097	15 595	16 107	15 830	18 538	18 173	20 420	16 737	23 148	23 897

Tabell 5: Sedler og mynt. Årsgjennomsnitt (millioner kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Total	38 359	39 588	41 221	43 578	43 837	43 571	42 947	41 767	41 562	43 728
Sedler totalt	35 851	36 812	38 284	40 487	40 566	40 119	39 271	37 811	37 429	39 429
1000-kroner	25 522	25 985	26 711	27 773	27 290	26 336	24 713	22 599	22 167	23 555
500-kroner	2 992	3 465	4 068	4 875	5 588	6 107	6 921	7 626	7 732	8 278
200-kroner	1 025	1 771	2 630	3 650	3 949	4 275	4 446	4 573	4 674	4 792
100-kroner	5 728	4 962	4 246	3 473	3 027	2 684	2 464	2 270	2 091	2 012
50-kroner	585	629	629	717	712	717	727	744	765	793
Mynt totalt	2 508	2 776	2 937	3 090	3 271	3 452	3 676	3 955	4 132	4 299
20-kroner	369	532	655	779	873	966	1 124	1 387	1 561	1 667
10-kroner	952	1 020	1 010	1 030	1 046	1 087	1 111	1 085	1 051	1 049
5-kroner	388	401	415	440	474	487	497	505	515	538
1-krone	472	492	518	561	590	617	641	666	686	718
0,5 kroner	128	134	142	150	157	165	174	182	191	199
0,25 kroner	40	40	40	:	:	:	:	:	:	:
0,10 kroner	134	132	131	131	130	130	130	130	129	128
Kobber	26	26	26	:	:	:	:	:	:	:

C Betalingsinfrastruktur

Tabell 6: Institusjonell infrastruktur

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alle banker										
Antall banker	:	148	146	146	144	143	144	145	144	140
Antall filialer av utenlandske banker	:	3	6	6	8	9	8	8	8	8
Antall bankfilialer	1 537	1 500	1 477	1 468	1 457	1 429	1 414	1 376	1 348	1 234
Antall filialer i Posten	2 356	2 091	1 618	1 280	1 257	1 261	1 320	1 433	1 480	1 504
Antall konti i alle banker	11 494 535					11 534 617				

Tabell 7: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO (milliarder kroner)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Totalt	147,2	144,0	172,1	169,2	206,8	152,3
VPO	2,4	2,2	2,3	2,5	3,1	3,7
NICS Masse	ca 4	5,5	6,8	6,9	6,7	7,6
NICS SWIFT Netto	5,2	3,8	5,3	5,5	2,1	1,0
Sum Brutto/RTGS	135,6	132,5	157,7	154,3	194,9	140,0
<i>Herav</i>						
SWIFT Brutto/RTGS	127,3	123,2	150,7	149,5	187,7	128,9
Øvrig Brutto/RTGS	8,3	9,3	6,9	4,8	7,2	11,1

Tabell 8: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (antall transaksjoner)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SWIFT Totalt	4 589	4 626	5 022	5 225	5 751	5 091
SWIFT Brutto/RTGS	331	282	303	300	596	611
SWIFT Netto	4 258	4 344	4 719	4 925	5 155	4 480
NICS Masse (millioner)	2-3	3,0	3,4	3,7	4,0	4,3

Tabell 9: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (milliarder kroner)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SWIFT Totalt	145	140	167	165	201	134
SWIFT Brutto/RTGS	127	123	151	149	188	129
SWIFT Netto	18	17	16	16	13	5
NICS Masse (omtrentlig beløp)	20-25	35	44	47	48	61
NICS Totalt	165-170	175	211	212	249	196

Tabell 10: Deltakelse i SWIFT

	2000		2001		2002		2003		2004	
	Norske	Totalt	Norske	Totalt	Norske	Totalt	Norske	Totalt	Norske	Totalt
Medlemmer	17	2 307	21	2 241	22	2 203	22	2 312	14	2 280
Undermedlemmer/innenlandske brukere dekket av medlemmer i utlandet	9	3 036	8	3 027	7	3 079	7	3 051	12	3 019
Deltakere	5	1 949	5	1 931	4	2 183	5	2 164	8	2 368
Totalt	31	7 292	34	7 199	33	7 465	34	7 527	34	7 667

Tabell 11: SWIFT meldingsflyt til og fra utenlandske brukere (tusen transaksjoner)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Antall meldinger sendt	8 124	9 238	10 521	11 239	12 931	18 590
Antall meldinger mottatt	6 051	6 920	8 163	8 747	10 391	13 650
Global SWIFT-trafikk	1 058 836	1 273 913	1 533 906	1 817 444	2 047 564	2 299 074

Tabell 12: Antall minibanker.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Totalt	1 792	1 861	1 896	1 944	2 007	2 119	2 144	2 188	2 217	2 180
Forretningsbanker	775	796	808	867	900	1 026	1 018	992	972	:
Sparebanker	1 017	1 065	1 088	1 077	1 107	1 093	1 126	1 196	1 245	:

Tabell 13: Utnyttelse av minibanknettverket (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	87,4	97,7	104,0	107,1	107,4	106,1	109,0	103,5	102,1	99,3
<i>Herav:</i>										
Uttak i andre bankers minibanker	:	:	50,5	52,1	51,3	49,0	47,3	48,5	50,3	51,5
Bank-Axcept kort	85,9	95,2	100,9	103,2	102,3	98,6	102,0	96,6	95,6	93,2
Innenlandske kredittkort	0,3	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,2	1,0	1,4	1,1
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	1,2	1,9	2,4	3,2	4,2	6,6	5,8	5,9	5,1	4,9
Forretningsbankenes minibanker totalt	36,6	41,6	44,2	46,4	45,8	46,3	46,2	43,5	43,0	:
Bank-Axcept kort	35,4	39,7	41,9	43,6	42,5	42,1	42,1	39,4	39,0	:
Innenlandske kredittkort	0,3	0,6	0,7	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	1,1	:
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	0,9	1,3	1,6	2,0	2,4	3,4	3,3	3,4	3,0	:
Sparebankenes minibanker totalt	50,8	56,1	59,8	60,8	61,6	59,8	62,8	60,1	59,1	:
Bank-Axcept kort	50,6	55,5	59,0	59,6	59,8	56,4	59,9	57,2	56,6	:
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	0,2	0,3	0,3	0,3	:
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	0,3	0,6	0,8	1,2	1,8	3,2	2,5	2,5	2,1	:

Tabell 14: Utnyttelse av minibanknettverket (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	74,9	84,6	94,5	102,1	105,6	106,3	115,8	114,0	115,0	113,1
<i>Herav:</i>										
Uttak i andre bankers minibanker	:	:	46,0	47,6	48,1	45,4	46,1	48,4	51,0	52,8
Bank-Axcept kort	73,1	81,5	90,5	97,2	99,2	97,9	107,0	105,0	105,7	104,2
Innenlandske kredittkort	0,4	0,6	0,7	0,9	1,1	1,4	1,4	1,4	2,1	1,7
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	1,5	2,4	3,2	4,0	5,3	7,0	7,3	7,6	7,3	7,2
Forretningsbankenes minibanker totalt	31,8	37,1	41,4	45,7	47,1	49,0	52,2	51,3	51,4	:
Bank-Axcept kort	30,3	34,9	38,5	42,2	42,9	43,7	47,0	45,8	45,6	:
Innenlandske kredittkort	0,4	0,6	0,7	0,9	1,1	1,1	0,9	1,1	1,6	:
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	1,1	1,7	2,2	2,6	3,1	4,3	4,3	4,3	4,2	:
Sparebankenes minibanker totalt	43,1	47,4	53,1	56,4	58,5	57,2	63,6	62,8	63,6	:
Bank-Axcept kort	42,8	46,7	52,0	54,9	56,3	54,2	60,1	59,2	60,1	:
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	0,3	0,5	0,3	0,5	:
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	0,3	0,8	1,0	1,5	2,2	2,7	3,0	3,2	3,1	:

Tabell 15: Antall betalingsterminaler (EFTPOS) og antall steder med betalingsterminaler hvor Bank-Axsept kort kan benyttes

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Betalingsterminaler totalt	34 706	39 033	46 592	52 235	58 742	65 326	71 688	80 106	91 239	97 230
Betalingsterminaler eid av banker	28 897	33 679	41 299	46 849	51 618	55 208	59 184	65 374	66 207	68 197
Betalingsterminaler eid av oljeselskaper	5 809	5 354	5 293	5 386	7 124	7 093	6 752	6 439	6 554	6 706
Andre betalingsterminaler	-	-	-	-	:	3 025	5 752	8 293	18 478	22 327
Steder med betalingsterminaler totalt	23 239	27 048	32 761	38 029	42 164	47 434	49 328	52 705	59 786	64 663
Steder med bankenes betalingsterminaler	21 081	24 841	30 607	35 861	39 978	44 468	45 573	47 995	51 041	53 204
Steder med oljeselskapenes terminaler	2 158	2 207	2 154	2 168	2 186	2 050	2 129	2 024	1 997	2 045
Steder med andre betalingsterminaler	-	-	-	-	:	916	1 626	2 686	6 748	9 414

Tabell 16: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) hvor Bank-Axsept kort kan benyttes. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	143,4	182,5	234,7	288,6	:	:	:	500,8	575,6	644,6
Bankenes betalingsterminaler totalt	90,2	120,6	162,7	210,7	254,7	302,4	329,1	368,3	411,0	454,1
Bank-Axsept kort	86,6	116,5	156,8	202,9	244,8	291,8	317,8	357,2	398,6	441,7
Innenlandske kredittkort	0,2	0,4	0,7	1,0	1,3	0,6	0,6	0,6	1,4	1,0
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	3,4	3,8	5,2	6,8	8,5	10,0	10,7	10,5	11,0	11,4
Oljeselskapenes betalingsterminaler totalt	53,2	61,9	72,0	77,9	82,6	84,1	91,9	90,8	102,4	109,0
Bank-Axsept kort	17,2	21,1	27,4	31,9	36,4	45,6	51,8	57,2	64,9	69,3
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	0,4	1,5	1,8	2,2	2,5	3,1	3,0	3,1	7,1	10,1
Oljeselskapenes kort	35,6	39,3	42,8	43,8	43,8	35,4	37,1	30,5	30,4	29,6
Andre betalingsterminaler totalt	-	-	-	-	-	-	-	41,6	62,2	81,5
Bank-Axsept kort	-	-	-	-	1,5	5,1	25,1	37,3	56,2	77,4
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	-	-	0,1	0,1
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	-	-	-	-	-	-	-	4,2	5,8	4,0

Tabell 17: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) hvor Bank-Axsept kort kan benyttes. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	55,9	75,4	100,8	127,1	:	:	:	231,0	259,5	280,0
Bankenes betalingsterminaler totalt	41,8	58,6	81,0	105,5	129,9	153,2	167,7	181,5	197,5	212,3
Bank-Axsept kort	38,5	54,6	75,4	98,6	121,5	143,5	156,8	171,4	186,5	200,1
Innenlandske kredittkort	0,4	0,5	0,8	0,8	0,9	0,7	0,8	0,8	0,9	0,7
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	2,9	3,4	4,7	6,1	7,5	9,0	10,1	9,3	10,1	11,4
Oljeselskapenes betalingsterminaler totalt	14,0	16,9	19,9	21,6	23,6	29,1	29,1	27,2	30,1	32,2
Bank-Axsept kort	4,3	5,4	7,3	8,6	10,1	13,7	14,6	15,2	16,8	17,8
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,4	0,5	1,3	2,2
Oljeselskapenes kort	9,6	11,3	12,3	12,6	13,1	14,9	14,2	11,6	12,0	12,2
Andre betalingsterminaler totalt	-	-	-	-	-	-	-	22,3	31,9	35,5
Bank-Axsept kort	-	-	-	-	1,6	4,7	13,4	18,1	26,6	32,0
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	-	0,0	0,2	0,2
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	-	-	-	-	-	-	-	4,1	5,1	3,3

Tabell 18: Antall betalingskort (tusen)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	5 025	5 766	6 583	7 527	8 406	9 156	10 210	10 751	11 501	12 627
Bank-Axsept kort	2 561	2 835	3 227	3 561	3 734	4 020	4 287	4 362	4 527	4 908
Innenlandske kredittkort	480	589	514	620	687	672	779	850	862	771
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	1 984	2 343	2 842	3 346	3 985	4 464	5 145	5 539	6 112	6 947
Kombinerte kort	1 597	1 879	2 287	2 759	3 186	3 497	4 102	4 316	4 582	5 025
Antall kort fratrukket dobbelttelling av kombinasjonskort	3 428	3 887	4 296	4 768	5 220	5 658	6 108	6 435	6 918	7 602
<i>Herav</i>										
Debetkort	2 630	2 912	3 320	3 563	3 733	4 020	4 287	4 362	4 527	4 908
Kredittkort	798	976	976	1 205	1 487	1 638	1 822	2 073	2 391	2 635
Oljeselskapenes kort	1 372	1 592	1 713	1 772	1 633	1 429	1 259	1 211	1 300	1 216

Tabell 19: Antall avtaler

	2000	2001	2002	2003	2004
Avtaler om nettbank	933 335	1 340 661	1 934 318	2 429 694	2 976 690
Brevgiroavtaler	2 687 420	2 361 031	1 787 462	1 707 428	1 540 768
Faste betalingsoppdrag for Avtalegiro og Autogiro	3 500 000	4 044 848	4 483 286	4 901 219	5 505 933
Avtalegiro - betalingsmottakere	6 041	6 473	6 883	7 194	7 905
Autogiro - betalingsmottakere m/fullmakt	558	541	534	548	542
Autogiro - betalingsmottakere u/fullmakt	616	659	731	684	645

D Kontantuttak i Norge

Tabell 20: Kontantuttak (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	:	:	:	:	:	236,1	256,9	256,2	257,9	259,1
Kontantuttak over skranke	:	:	:	:	37,2	27,3	23,8	20,1	17,6	15,3
Forretningsbanker	:	28,7	24,7	21,9	19,1	15,8	13,8	10,7	9,7	:
Sparebanker	:	:	:	:	18,1	11,5	10,1	9,4	8,0	:
Minibankuttak	87,4	97,6	103,9	107,1	107,3	106,0	108,8	103,5	102,1	99,3
Forretningsbanker	36,6	41,5	44,1	46,3	45,7	46,2	46,1	43,5	43,0	:
Sparebanker	50,8	56,1	59,8	60,8	61,6	59,8	62,8	60,1	59,1	:
Kontantuttak ved varekjøp	:	:	:	:	:	102,7	124,2	132,6	138,2	144,6

Tabell 21: Kontantuttak (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	:	:	:	:	:	258,7	259,1	253,8	250,3	238,9
Kontantuttak over skranke	:	:	:	:	:	115,7	98,6	92,3	87,0	77,5
Forretningsbanker	:	118,1	99,8	89,7	86,9	72,8	62,0	57,3	52,7	:
Sparebanker	:	:	:	:	42,9	36,6	35,0	34,3	:	:
Minibankuttak	74,9	84,6	94,5	102,1	105,5	106,1	115,8	114,0	115,0	113,1
Forretningsbanker	31,8	37,1	41,4	45,7	47,0	48,8	52,2	51,3	51,4	:
Sparebanker	43,1	47,4	53,1	56,4	58,5	57,2	63,6	62,8	63,6	:
Kontantuttak ved varekjøp	:	:	:	:	:	36,9	44,7	47,5	48,3	48,3

E Bruk av betalingstjenester

Tabell 22: Betalinger ved bruk av innenlandske betalingstjenester (millioner transaksjoner)

	2002	2003	2004
I alt	940,3	1037,5	1142,9
Betalingsinstrumenter:	917,7	1014,1	1117,7
Giro	401,8	419,4	440,4
Betalingskort (varekjøp)	513,9	593,2	676,1
Sjekk	2,0	1,5	1,2
Betalingsoppdrag:	22,6	23,4	25,1
Faste oppdrag	22,6	23,4	25,1

Tabell 23: Betalinger ved bruk av innenlandske betalingstjenester (milliarder kroner)

	2002	2003	2004
I alt	6175,7	6854,8	8859,4
Betalingsinstrumenter:	6019,4	6704,4	8707,9
Giro	5 750,5	6 474,6	8 452,2
Betalingskort (varekjøp)	204,5	184,9	213,2
Sjekk	64,4	44,9	42,5
Betalingsoppdrag:	156,3	150,4	151,5
Faste oppdrag	156,3	150,4	151,5

Tabell 24: Betalinger ved bruk av innenlandske betalingsinstrumenter (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Totalt	465,7	508,4	564,3	634,1	695,3	760,3	847,4	918,0	1 014,1	1 117,7
Giro totalt	324,5	335,2	343,9	360,0	371,3	370,4	397,5	402,0	419,4	440,4
Elektronisk giro	101,7	125,1	146,5	173,9	202,7	221,0	268,1	292,8	325,5	359,1
Blankettbasert giro	222,9	210,1	197,4	186,2	168,5	149,3	129,3	109,3	93,9	81,3
Betalingskort (varekjøp)	118,8	156,1	207,5	264,6	317,7	385,9	447,0	513,9	593,2	676,1
Elektronisk	113,8	151,5	200,9	256,0	307,3	377,5	437,9	503,9	582,8	662,1
Manuelt	5,0	4,5	6,6	8,6	10,4	8,3	9,1	10,0	10,4	14,0
Sjekk	22,4	17,1	12,9	9,4	6,3	4,0	2,9	2,0	1,5	1,2

Tabell 25: Betalinger ved bruk av innenlandske betalingsinstrumenter (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Totalt	2 474,5	4 257,4	4 683,4	4 781,9	5 837,0	5 860,3	5 928,0	6 019,4	6 704,4	8 707,9
Giro totalt	2 074,8	3 921,5	4 358,8	4 464,6	5 534,0	5 595,1	5 673,0	5 750,5	6 474,6	8 452,2
Elektronisk giro	1 309,3	2 440,6	2 935,6	3 223,2	4 444,4	4 720,0	5 156,0	5 290,9	6 091,6	8 132,0
Blankettbasert giro	765,5	1 480,9	1 423,2	1 241,4	1 089,5	875,2	516,9	459,6	383,0	320,2
Betalingskort (varekjøp)	57,8	80,4	104,1	134,6	164,1	162,8	182,5	204,5	184,9	213,2
Elektronisk	49,3	74,6	97,4	125,3	151,2	153,9	172,8	194,2	175,6	201,8
Manuelt	8,4	5,8	6,7	9,3	12,9	8,9	9,7	10,3	9,3	11,5
Sjekk	342,0	255,5	220,5	182,7	138,9	102,4	72,5	64,4	44,9	42,5

Tabell 26: Giro-tjenester (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Giro totalt	343,7	353,2	358,1	373,1	371,3	370,4	397,5	402,0	419,4	440,4
Elektronisk giro totalt	101,7	125,1	146,5	173,9	202,7	221,0	268,1	292,8	325,5	359,1
Bedriftsterminalgiro	83,0	97,8	109,1	126,1	129,9	128,7	143,8	153,2	164,4	160,2
Nettbank	-	:	:	3,2	14,5	34,6	62,0	81,4	101,5	138,4
<i>Herav</i>										
nettbank - løsninger for personkunder	-	:	:	3,2	14,5	34,6	62,0	:	91,6	112,0
nettbank - løsninger for bedriftskunder	-	-	-	-	-	-	-	:	9,9	26,4
Telegiro	1,3	6,7	13,4	18,2	28,3	28,8	28,7	26,8	25,5	24,8
Direkte debiteringer	17,4	20,6	24,0	26,3	30,0	29,0	33,6	31,3	34,1	35,8
Blankettbasert giro totalt	242,0	228,1	211,6	199,2	168,5	149,3	129,3	109,3	93,9	81,3
Brevgiro	96,9	101,1	104,3	106,9	107,0	90,2	74,4	61,7	52,1	44,6
Giro innlevert på ekspedisjonssted totalt	106,5	91,4	78,8	65,6	52,2	52,9	48,6	42,3	37,6	33,6
<i>Herav</i>										
Kontante innbetalinger	62,5	46,3	37,1	28,1	22,9	20,4	19,5	15,0	13,2	11,6
Kontobelastninger	25,0	27,1	27,4	24,5	29,2	32,4	28,3	27,1	24,4	22,0
Diverse giro registrert i bank	19,1	18,1	14,2	13,0	-	-	0,8	0,3	-	-
Bedriftsterminalgiro med anvisning	19,5	17,5	14,3	13,7	9,4	6,3	5,6	4,9	4,2	3,0

Tabell 27: Giro-tjenester (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Giro totalt	2 268,9	4 096,3	4 489,1	4 590,6	5 534,0	5 595,1	5 673,0	5 750,5	6 474,6	8 452,2
Elektronisk giro totalt	1 309,3	2 440,6	2 935,6	3 223,2	4 444,4	4 720,0	5 156,0	5 290,9	6 091,6	8 132,0
Bedriftsterminalgiro	1233,6	2310,6	2779,2	3041,1	4185,7	4372,2	4716,2	4678,4	5225,3	6553,4
Nettbank	-	:	:	7,3	39,7	93,3	197,3	409,1	650,7	1351,8
<i>Herav</i>										
nettbank - løsninger for personkunder	-	:	:	7,3	39,7	93,3	197,3	:	332,6	436,4
nettbank - løsninger for bedriftskunder	-	-	-	-	-	-	-	:	318,1	915,4
Telegiro	2,1	11,3	22,8	31,0	55,6	52,5	57,6	54,3	51,0	48,4
Direkte debiteringer	73,6	118,7	133,6	143,8	163,5	202,0	184,8	149,2	164,6	178,5
Blankettbasert giro totalt	959,6	1 655,7	1 553,5	1 367,4	1 089,5	875,2	516,9	459,6	383,0	320,2
Brevgiro	214,9	858,0	830,2	649,8	597,6	527,7	195,5	175,7	184,6	161,1
Giro innlevert på ekspedisjonssted totalt	544,6	569,7	557,2	561,0	473,9	336,1	301,6	273,8	193,3	155,3
<i>Herav</i>										
Kontante innbetalinger	175,4	188,4	179,1	126,5	143,8	111,5	99,7	79,8	57,2	52,2
Kontobelastninger	175,2	206,5	247,8	308,5	330,1	224,6	189,0	190,0	136,1	103,1
Diverse giro registrert i bank	194,0	174,8	130,3	126,0	-	-	12,9	3,9	-	-
Bedriftsterminalgiro med anvisning	6,1	53,2	35,8	30,6	18,1	11,4	7,0	6,1	5,2	3,8

Tabell 28: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Total kortbruk	207,8	255,4	314,4	374,7	429,1	496,3	562,9	625,1	703,1	784,8
<i>herav</i>										
Debetkort	198,6	244,9	301,2	358,0	410,0	473,7	536,5	596,4	669,5	743,6
Faktureringskort	7,7	7,8	10,6	11,7	12,5	13,9	14,8	13,9	14,8	16,3
Kredittkort	1,4	1,7	2,6	4,9	6,7	8,7	11,6	14,7	18,8	24,9
Bank-Axcept kort	189,7	232,8	285,1	337,9	385,0	441,1	497,0	548,3	615,3	681,7
Innenlandske kredittkort	1,1	1,2	1,4	1,7	1,9	2,4	2,8	3,6	3,7	3,9
GE Money Bank AS	:	:	:	:	0,7	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8
DnB NOR Kort	:	:	:	:	1,2	1,5	1,8	2,1	2,2	2,3
Entercard AS	-	-	-	-	-	-	0,2	0,6	0,7	0,8
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	16,9	21,4	27,9	35,1	42,2	52,8	63,0	73,2	84,2	99,2

Tabell 29: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Total kortbruk	135,8	166,4	204,6	242,6	277,1	314,6	354,2	378,0	408,6	436,9
<i>herav</i>										
Debetkort	123,4	151,1	186,1	219,9	251,2	283,4	320,0	341,7	371,0	393,5
Faktureringskort	8,7	10,7	12,8	14,3	15,3	17,2	18,1	17,5	16,9	17,8
Kredittkort	3,7	4,5	5,7	8,4	10,8	14,0	16,1	18,9	20,8	25,7
Bank-Axcept kort	116,0	141,5	173,3	204,4	232,3	259,8	292,3	309,7	335,7	354,1
Innenlandske kredittkort	3,2	3,8	4,2	4,5	5,1	5,4	5,9	6,2	4,5	4,5
GE Money Bank AS	1,1	1,4	1,5	1,7	1,9	2,1	2,4	2,5	1,0	1,0
DnB NOR Kort	2,1	2,4	2,6	2,6	3,2	3,2	3,5	3,4	3,2	3,2
Entercard AS	-	-	-	-	-	-	0,1	0,3	0,3	0,4
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	16,6	21,1	27,1	33,7	39,7	49,4	56,0	62,0	68,4	78,2

Tabell 30: Samlet bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Samlet bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	19,9	25,2	32,5	40,4	48,5	59,6	70,5	81,3	93,0	109,3
American Express	1,4	1,6	2,0	2,2	2,4	3,0	3,4	3,4	3,8	3,9
Diners Club	3,2	3,7	4,3	5,1	5,4	5,9	6,2	5,8	6,0	6,1
MasterCard/Maestro	5,4	7,1	9,3	11,4	13,3	15,3	16,5	18,3	22,1	27,6
VISA	9,9	12,8	17,0	21,7	27,3	35,3	44,4	53,9	61,1	71,6
<i>Herav:</i>										
Bruk av utenlandske betalingskort i Norge	3,0	3,8	4,6	5,3	6,2	6,7	7,5	8,1	8,8	10,0
Bruk av norske betalingskort i Norge og utlandet	16,9	21,4	27,9	35,1	42,2	52,8	63,0	73,2	84,2	99,2

Tabell 31: Samlet bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Samlet bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	19,1	24,3	30,9	38,1	45,2	54,8	61,9	68,0	75,3	86,7
American Express	1,9	2,6	3,1	3,5	4,3	4,2	4,7	4,6	4,6	4,6
Diners Club	3,7	4,1	4,8	5,6	6,0	6,8	7,1	7,0	6,8	6,8
MasterCard/Maestro	5,2	7,1	9,6	12,1	14,0	16,8	18,1	19,5	22,5	26,5
VISA	8,3	10,5	13,4	16,9	20,8	27,0	32,0	36,9	41,4	48,8
<i>Herav:</i>										
Bruk av utenlandske betalingskort i Norge	2,5	3,2	3,8	4,4	5,5	5,4	5,8	5,9	6,9	8,5
Bruk av norske betalingskort i Norge og utlandet	16,6	21,1	27,1	33,7	39,7	49,4	56,0	62,0	68,4	78,2

Tabell 32: Varekjøp med norske betalingskort (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Varekjøp i alt	118,8	156,1	207,5	264,6	317,7	385,9	447,0	513,9	593,2	676,1
Bank-Axcept kort	103,8	137,6	184,2	234,8	282,7	342,5	394,7	451,7	519,7	588,4
Innenlandske kredittkort	0,4	0,5	0,4	0,7	0,8	0,9	1,3	2,0	2,1	2,2
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	14,5	18,1	22,9	29,1	34,2	42,4	51,1	60,2	71,4	85,5

Tabell 33: Varekjøp med norske betalingskort (milliarder kroner)*

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Varekjøp i alt	57,8	80,4	104,1	134,6	164,1	162,8	182,5	204,5	233,2	261,5
Bank-Axcept kort	42,9	60,0	82,8	107,2	133,1	125,0	140,1	157,2	181,6	201,7
Innenlandske kredittkort	1,8	2,1	1,9	3,1	3,5	3,3	3,7	4,0	2,2	2,2
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	13,1	18,3	19,4	24,3	27,5	34,5	38,7	43,3	49,4	57,7

*) Tall inntil 1999 er inklusive kontantuttak ved betalingsterminaler

Tabell 34: Sjekk (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Total sjekkbruk	22,4	17,1	12,9	9,4	6,3	4,0	2,9	2,1	1,5	1,2
Sparebanker	12,8	9,8	7,4	5,6	3,9	2,5	1,9	1,3	1,0	:
Forretningsbanker	9,6	7,3	5,5	3,8	2,4	1,5	1,0	0,8	0,5	:

Tabell 35: Sjekk (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Total sjekkbruk	342,0	255,5	220,5	182,7	139,0	102,4	72,5	64,4	44,9	42,5
Sparebanker	159,4	103,9	87,8	72,6	65,9	47,1	37,1	29,7	21,9	:
Forretningsbanker	182,6	151,6	132,7	110,1	73,1	55,3	35,5	34,7	23,0	:

Tabell 36: Bruk av betalingskort over landegrensene. Kontantuttak og varekjøp (tusen transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	10 607	13 483	17 280	21 419	25 647	29 702	34 003	40 125	45 729	55 638
Bruk av norske betalingskort i utlandet	7 534	9 573	12 530	15 800	18 986	22 560	26 153	31 480	36 188	44 861
Innenlandske kredittkort	-	-	1	1	2	1	-	-	-	-
American Express	520	610	750	844	968	722	714	708	691	700
Diners Club	669	725	816	899	900	927	893	874	1 128	1 053
MasterCard/Maestro	1 465	1 936	2 747	3 500	3 983	4 393	4 514	4 988	5 496	6 043
VISA	4 782	6 168	8 042	10 326	12 805	16 132	19 638	24 704	28 496	36 703
Eufiserv	98	134	174	230	328	385	394	206	377	362
<i>Herav</i>										
Kontantuttak	1 244	1 752	3 845	4 528	5 806	6 286	7 129	8 299	9 187	10 153
Bruk av utenlandske betalingskort i Norge	3 073	3 910	4 750	5 619	6 661	7 142	7 850	8 645	9 541	10 777
American Express	209	246	279	289	605	578	758	768	415	440
Diners Club	156	186	231	256	269	260	246	220	198	194
MasterCard/Maestro	1 130	1 508	1 730	1 983	2 096	2 266	2 412	2 541	3 105	3 266
VISA	1 501	1 872	2 359	2 798	3 262	3 627	4 089	4 576	5 118	6 139
Eufiserv	77	98	151	293	429	411	345	540	705	738
<i>Herav</i>										
Utlendingers kontantuttak i Norge	527	717	539	1 296	1 561	1 155	1 304	1 384	1 418	1 495

Tabell 37: Bruk av betalingskort over landegrensene. Kontantuttak og varekjøp (millioner kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	9 797	12 463	16 109	20 294	24 980	28 708	31 390	35 273	40 557	48 234
Bruk av norske betalingskort i utlandet	7 254	9 269	12 336	15 846	19 484	23 280	25 557	29 341	33 640	39 774
Innenlandske kredittkort	-	-	1	1	2	2	-	-	-	-
American Express	637	718	861	905	1 490	977	952	870	878	891
Diners Club	708	769	892	1 033	1 038	1 135	1 095	1 243	1 483	1 628
MasterCard/Maestro	1 436	1 958	2 794	3 725	4 301	4 905	4 883	5 214	5 851	6 411
VISA	4 473	5 824	7 788	10 182	12 653	16 261	18 627	22 014	25 428	30 844
<i>Herav</i>										
Kontantuttak	1 871	2 515	5 333	6 490	8 388	9 509	10 598	11 917	13 287	14 934
Bruk av utenlandske betalingskort i Norge	2 543	3 194	3 773	4 448	5 496	5 428	5 833	5 932	6 917	8 460
American Express	420	467	513	560	1 159	594	623	504	508	532
Diners Club	122	141	170	187	201	198	186	167	149	139
MasterCard/Maestro	860	1 196	1 387	1 615	1 694	1 928	2 078	2 133	2 670	2 912
VISA	1 141	1 390	1 703	2 086	2 442	2 708	2 946	3 128	3 590	4 877
<i>Herav</i>										
Utlendingers kontantuttak i Norge	675	915	716	1 478	1 504	1 518	1 700	1 708	1 923	2 155

Tabell 38: Overførsler over landegrensene med valutasjekker, Valutagirot, Money Gram og Western Union (tusen transaksjoner)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Overførsler fra Norge til utlandet	588	452	239	80	71	68
Overførsler til Norge fra utlandet	578	392	299	158	234	230

F Priser i betalingsformidlingen

Tabell 39: Priser på betalingstransaksjoner, betalingsmottak og kontantuttak. Veiet gjennomsnitt (kroner)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Betalingsstransaksjoner										
Giro										
<i>Elektroniske girotjenester</i>										
Telegiro	2,02	2,45	2,33	2,31	2,38	2,45	2,44	2,38	2,14	2,24
Nettbank - Løsninger for personkunder	:	:	1,98	2,03	1,91	1,89	1,86	1,85	1,88	2,02
Avtalegiro	:	:	:	:	:	:	:	0,00	2,09	2,03
Direkte Remittering uten melding	1,34	1,62	1,64	1,59	2,07	2,73	2,82	2,85	2,99	3,28
Direkte Remittering med melding	3,00	3,12	3,53	3,44	4,02	4,25	4,78	4,88	5,19	5,46
Direkte Remittering med KID	0,25	1,09	1,02	0,99	1,03	1,31	1,38	1,38	1,47	1,52
Annen bedriftsterminalgiro uten melding	1,33	1,20	1,26	1,20	1,91	1,96	2,07	2,03	1,62	2,78
Annen bedriftsterminalgiro med melding	2,83	2,78	3,08	3,03	3,14	3,58	3,61	3,68	3,80	3,62
Annen bedriftsterminalgiro med KID	:	0,93	0,91	0,92	0,88	0,98	0,99	1,01	1,02	1,54
<i>Blankettbaserte girotjenester</i>										
Brevgiro	3,76	3,88	4,04	4,25	4,84	5,14	5,67	6,36	6,52	7,46
Giro skranke/konto	10,14	12,73	13,30	15,28	16,92	18,59	25,10	26,01	29,99	33,17
Giro skranke/kontant	16,51	17,95	18,46	23,40	25,67	27,37	31,69	32,50	41,68	40,89
Direkte Remittering med anvisning	13,57	22,52	23,12	25,72	27,78	30,01	32,64	33,70	35,69	46,65
Annen bedriftsterminalgiro med anvisning	13,57	22,35	23,41	25,01	26,06	30,11	32,61	33,58	35,27	46,06
Betalingskort										
Betalingsterminal (EFTPOS)	2,05	2,20	2,13	2,07	2,19	2,24	2,07	2,07	2,11	2,50
Sjekk										
Personsjekk	8,50	9,79	10,72	12,30	15,00	20,07	20,70	21,13	20,64	27,61
Næringsjekk	9,28	9,82	10,46	12,31	15,13	22,05	22,79	23,94	24,01	27,81
Betalingsmottak										
Giro										
<i>Elektroniske girotjenester</i>										
Avtalegiro	:	1,52	1,60	1,51	1,38	1,42	1,42	1,42	1,53	1,39
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Arkiv	0,80	0,82	0,80	0,79	0,93	1,15	1,15	1,17	1,15	1,22
GiroFax	:	:	:	:	:	:	:	0	0,16	0,09
GiroMail	:	:	:	:	:	:	:	0	0,06	0,01
<i>Blankettbaserte girotjenester</i>										
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Retur	2,15	2,38	2,40	2,12	3,39	3,81	3,70	3,85	3,82	4,06
Kontantuttak										
Minibank										
Egen minibank utenom åpningstid	2,93	3,31	3,49	3,79	3,78	4,28	3,76	3,69	3,89	4,08
Andre bankers minibank i åpningstid	1,87	1,95	2,25	2,19	2,64	4,00	3,89	4,09	4,72	5,14
Andre bankers minibank utenom åpningstid	4,08	4,40	4,44	4,46	4,32	4,81	4,79	4,91	5,49	5,53

Tabell 40: Priser på overførslar fra Norge til land i EØS området. Veiet gjennomsnitt (kroner)

	Elektronisk oppdrag/ Fullstendig elektronisk prosessering			Elektronisk oppdrag/ Banken utfører noen oppgaver manuelt			Manuelt oppdrag		
	01.12.2004	01.01.2005	01.03.2005	01.12.2004	01.01.2005	01.03.2005	01.12.2004	01.01.2005	01.03.2005
Ordinær SWIFT-overførsel i norske kroner									
Uten BIC og IBAN, kr 100	66,39	66,50	66,90	77,72	81,75	77,38	125,50	129,83	130,28
Uten BIC og IBAN, kr 2500	66,78	66,88	67,28	82,67	85,46	78,31	132,66	135,71	134,71
Med BIC og IBAN, kr 100	55,55	55,48	55,17	65,89	69,75	65,11	114,55	118,88	119,33
Med BIC og IBAN, kr 2500	55,93	55,87	55,55	70,85	73,47	66,05	121,71	124,76	123,76
Ordinær SWIFT-overførsel i euro									
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	66,39	66,50	66,90	77,72	81,75	77,38	125,50	129,83	130,28
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 2500	66,78	66,88	67,28	82,67	85,46	78,31	132,66	135,71	134,71
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	42,77	34,91	34,17	53,30	57,16	52,51	114,55	102,22	102,67
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 2500	43,16	35,29	34,55	58,25	60,87	53,45	121,71	108,11	107,11
SWIFT hasteoverførsel i norske kroner									
Uten BIC og IBAN, kr 100	279,93	280,55	288,66	279,93	280,55	292,39	341,84	346,37	356,62
Uten BIC og IBAN, kr 50000	296,64	292,11	296,21	296,64	292,11	299,94	360,72	360,10	366,90
Uten BIC og IBAN, kr 150000	311,63	311,01	307,45	311,63	311,01	312,41	375,84	377,69	379,50
Med BIC og IBAN, kr 100	269,55	270,17	278,01	269,55	270,17	281,74	331,46	336,00	346,25
Med BIC og IBAN, kr 50000	286,27	281,73	285,55	286,27	281,73	289,29	350,34	349,73	356,52
Med BIC og IBAN, kr 150000	301,25	300,63	296,80	301,25	300,63	301,76	365,46	367,31	369,12
SWIFT hasteoverførsel i euro									
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	279,93	280,55	288,66	279,93	280,55	292,39	341,84	346,37	356,62
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 50000	296,64	292,11	296,21	296,64	292,11	299,94	360,72	360,10	366,90
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 150000	311,63	311,01	307,45	311,63	311,01	312,41	375,84	377,69	379,50
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	269,55	270,17	278,01	269,55	270,17	281,74	331,46	336,00	346,25
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 50000	286,27	281,73	285,55	286,27	281,73	289,29	350,34	349,73	356,52
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 150000	301,25	300,63	296,80	301,25	300,63	301,76	365,46	367,31	369,12
Sjekk til utlandet									
Beløp tilsvarende kr 100	-	-	-	149,84	157,51	157,51	193,29	199,80	199,80
Beløp tilsvarende kr 2500	-	-	-	151,53	159,20	159,20	201,27	205,73	205,73

Tabell 41: Priser på overførsler fra Norge til land utenfor EØS området. Veiet gjennomsnitt (kroner)

	Elektronisk oppdrag/ Fullstendig elektronisk prosessering			Elektronisk oppdrag/ Banken utfører noen oppgaver manuelt			Manuelt oppdrag		
	01.12.2004	01.01.2005	01.03.2005	01.12.2004	01.01.2005	01.03.2005	01.12.2004	01.01.2005	01.03.2005
Ordinær SWIFT-overførsel i norske kroner									
Uten BIC og IBAN, kr 100	64,29	65,28	66,90	75,67	80,63	77,38	123,46	128,62	130,28
Uten BIC og IBAN, kr 2500	64,67	65,66	67,28	81,00	84,72	78,31	130,62	134,50	134,71
Med BIC og IBAN, kr 100	55,55	55,66	55,34	65,99	70,01	65,30	114,55	118,88	119,33
Med BIC og IBAN, kr 2500	55,93	56,04	55,72	71,31	74,10	66,24	121,71	124,76	123,76
Ordinær SWIFT-overførsel i euro									
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	64,29	65,28	66,90	75,58	80,54	77,38	123,46	128,62	130,28
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 2500	64,67	65,66	67,28	80,54	84,25	78,31	130,62	134,50	134,71
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	42,77	42,88	42,56	53,30	57,33	52,71	114,55	118,88	119,33
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 2500	43,16	43,26	42,95	58,25	61,04	53,65	121,71	124,76	123,76
SWIFT hasteoverførsel i norske kroner									
Uten BIC og IBAN, kr 100	277,89	279,35	288,66	277,89	279,35	292,39	339,80	345,17	356,62
Uten BIC og IBAN, kr 50000	294,60	290,91	296,21	294,60	290,91	299,94	358,68	358,90	366,90
Uten BIC og IBAN, kr 150000	309,59	309,81	307,45	309,59	309,81	312,41	375,00	376,48	379,50
Med BIC og IBAN, kr 100	269,55	270,17	278,01	269,55	270,17	281,74	331,46	336,00	346,25
Med BIC og IBAN, kr 50000	286,27	281,73	285,55	286,27	281,73	289,29	350,34	349,73	356,52
Med BIC og IBAN, kr 150000	301,25	300,63	296,80	301,25	300,63	301,76	365,46	367,31	369,12
SWIFT hasteoverførsel i euro									
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	277,89	279,35	288,66	277,89	279,35	292,39	339,80	345,17	356,62
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 50000	294,60	290,91	296,21	294,60	290,91	299,94	358,68	358,90	366,90
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 150000	309,59	309,81	307,45	309,59	309,81	312,41	375,00	376,48	379,50
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	269,55	270,17	278,01	269,55	270,17	281,74	331,46	336,00	346,25
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 50000	286,27	281,73	285,55	286,27	281,73	289,29	350,34	349,73	356,52
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 150000	301,25	300,63	296,80	301,25	300,63	301,76	365,46	367,31	369,12
Sjekk til utlandet									
Beløp tilsvarende kr 100	-	-	-	149,84	157,51	157,51	193,29	199,77	199,80
Beløp tilsvarende kr 2500	-	-	-	153,96	159,20	159,20	201,27	205,73	205,73

Tabell 42: Priser på mottak av beløp i Norge fra utlandet. Veiet gjennomsnitt (kroner)

	Betalmottak fra land i EØS-området			Betalmottak fra land utenfor EØS-området		
	01.12.2004	01.01.2005	01.03.2005	01.12.2004	01.01.2005	01.03.2005
Mottak av euro						
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	35,76	35,76	35,97	35,76	35,76	37,18
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 50000	97,48	96,43	92,97	97,48	97,89	96,84
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 150000	97,48	97,89	96,84	97,48	97,89	96,84
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	35,76	8,95	8,38	35,76	35,76	35,94
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 50000	97,48	21,57	18,57	97,48	97,89	93,54
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 150000	97,48	95,81	94,76	97,48	97,89	96,84
Mottak av annen valuta						
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	35,76	35,76	37,18	35,76	35,76	37,18
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 50000	97,48	97,89	96,84	97,48	97,89	96,84
Uten BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 150000	97,48	97,89	96,84	97,48	97,89	96,84
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 100	35,76	35,76	37,18	35,76	35,76	37,18
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 50000	97,48	95,81	94,76	97,48	97,89	96,84
Med BIC og IBAN, beløp tilsvarende kr 150000	97,48	95,81	94,76	97,48	97,89	96,84

Tabell 43: Prisliste for deltakelse i Norges Banks oppgjørssystem (NBO), gjeldende fra 1. januar 2005 (kroner)

Årsavgifter									
Deltakerkategori	Tilknytningsavgift	Masseoppgjør	SWIFT-oppgjør	Verdipapir-oppgjør	NOS-oppgjør	Infrastrukturavgift1	Grunnavgift pant for lån	Tilleggsavgift pant i utlandet	Scandinavian Cash Pool
Banker med forvaltningskapital over 100 mrd	50 000	100 000	100 000	100 000	100 000	400 000	150 000	100 000	15 000
Banker med forvaltningskapital mellom 5 og 100 mrd og filialer av utenlandske banker	50 000	75 000	75 000	75 000	75 000	200 000	75 000	100 000	15 000
Banker med forvaltningskapital under 5 mrd	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000	10 000	10 000	100 000	15 000
Verdipapirforetak / meglere	50 000			100 000	100 000	10 000			
Transaksjonsavgifter²									
Deltakerkategori	Manuelle brutto transaksjoner	STP transaksjoner	Sjekk	Endring av pant					
Banker	45	3	150	150					
Pengemeglere	45		150						

(1) Gjelder per bank / pengemegler

(2) Kun debettransaksjoner belastes for transaksjonsavgift. Transaksjoner med Norges Bank som motpart belastes ikke for avgift (kontanter, F-lån, F-innskudd, valutawapper, m.v.).

Tabell 44: Prisliste for bankenes inn- og utlevering av kontanter i Norges Banks depoter gjeldende fra 1. mai 2005 (kroner)

Type avgift/gebyr ¹	Innløp	Utlep
Ekspedisjonsavgift, fast del		
Sedler, pr ekspedisjon	100,-	100,-
Mynt, pr ekspedisjon	100,-	100,-
Ekspedisjonsavgift, variabel del		
Sedler, pr pakke à 500 sedler	6,-	6,-
Mynt, pr standard enhet (150 ruller)	30,-	30,-
Feilsortering, feil i innleveringsgebyr²		
For stor andel gode sedler levert inn som slitte	0,-	
Falsk seddel	0,-	

(1) Prisene gjelder ikke avgiftsfrie byttetransaksjoner, eller innlevering av ikke resirkulerbare sedler og mynt.

(2) Gebyrer vil eventuelt bli innført på et senere tidspunkt.

Definisjoner:

e-penger: en pengeverdi representert ved en fordring på utstederen som er 1) lagret på et elektronisk medium, 2) utstedt etter mottak av midler, og 3) anerkjent som betalingsmiddel av andre foretak enn utstederen.

Giro:

Med giro menes både kredit og debet overføringer av beløp fra en bankkonto til en annen. Ofte brukes giro kun om blankettbaserte pengeoverføringer. I denne rapporten omfatter giro også alle elektroniske betalinger som går mellom banker på vegne av kunder.

Autogiro: en elektronisk innkrevningsrutine hvor bedrifter kan få trukket utestående fordringer direkte fra sine kunders konti ved forfall (se også *direkte debitering*).

Avtalegiro: banken foretar automatisk betaling fra konto av faste regninger på forfallsdato (se også *direkte debitering*).

Bedriftsterminalgiro: Betalingsløsninger for bedrifter utenom Internett. Løsningene forutsetter at programvare er installert lokalt hos brukeren/bedriften. Brukes til enkeltbetalinger, masseutbetalinger av beløp til betalingsmottakere med og uten konto, kontoreguleringer, o.a. Bedriftsterminalgiro omfatter også BBS-tjenesten Direkte Remittering.

Brevgiro: Betaleren sender blankettgiro i konvolutt direkte til BBS i stedet for å levere blankettene via sin bankforbindelse. Tall t.o.m. 2001 omfatter også konvoluttgiro til Postbanken.

Direkte debiteringer: f.o.m. 2002; Autogiro og Avtalegiro og t.o.m. 2001; DataGiro Direkte Trekk, DataGiro Terminbetaling og DataGiro Medlemsbetaling. Se tabell 26-27.

Diverse giro registrert i bank: Kontante innbetalinger og kontobelastninger med giroblanketter registrert i andre datasentraler enn BBS.

e-Faktura: Elektronisk Faktura som sendes ferdig utfyllt (med KID, kontonummer, etc.) til kundens nettbank. Kunden må selv bekrefte betalingen.

Giro med anvisning: Giroblankett uten betalingsmottakerens kontonummer som må leveres i banken for mottak av beløp.

KID: Kundeidentifikasjonsnummer. Kan mottas elektronisk av mottaker enten betalingen skjer elektronisk eller ved bruk av blankett.

Nettbank: Hjemmebanktjenester og bruk av betalingsløsninger for bedrifter over Internett.

OCR: Optical Character Recognition. Blankettgiro med kode slik at beløpet kan registreres og innkreves elektronisk av betalingsmottakeren. **OCR Arkiv:** Blanketten beholdes av banken. **OCR Retur:** Blankett som sendes i retur til betalingsmottakeren.

Telefoniske overføringer/Telegiro: Konto til konto overføringer av beløp ved bruk av telefon.

Kort:

EFTPOS (Electronic Funds Transfer at Point Of Sale): Betalinger og kontantuttak ved bruk av betalingskort i elektroniske betalingsterminaler i butikker mv.

Debetkort. Betalingskort der man disponerer over innskudd og kreditt på tilknyttet bankkonto. Brukers konto belastes hver gang kortet brukes. **Bank-Axcept kort** er debetkort som er utstedt av banker og knyttet opp mot bankkonto.

Faktureringskort. Betalingskort som ikke er tilknyttet bankkonto. Brukeren får med visse tidsintervall samle fakturaer som betales kortutsteder med annet betalingsinstrument. Brukeren får kreditt via betalingsutsettelsen, mens brukerstedet / betalingsmottakeren får oppgjør fra kortselskapet.

Kredittkort: Betalingskort med en kreditt som kan avtales nedbetalt uavhengig av kortbruken. **Innenlandske kredittkort** er kort til innenlands bruk som er utstedt av eller i samarbeid med DnB NOR Kort, Entercard AS eller GE Money Bank.

Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper er betalingskort (debetkort, faktureringskort og kredittkort) som er utstedt med bakgrunn i en direkte lisens fra internasjonalt kortselskap (Visa/Europay/American Express/Diners Club).

Kombinerte betalingskort: Kombinasjoner av bankkort, innenlandske kredittkort og betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper.

Oljeselskapenes kort: Kort som kun benyttes til betalinger i oljeselskapenes egne terminaler. Defineres derfor ikke som betalingskort.

Pengeoverføringer:

Kreditoverføring: Pengeoverføring igangsatt av betaleren

Debetoverføring: Pengeoverføring igangsatt av mot-takeren

Systemer og institusjoner:

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications): et elektronisk nettverk (system) for overførsel av meldinger. Brukes ved overførsler av større beløp eksempelvis mellom banker, og særlig til overførsler over landegrensene.

Money Gram/Western Union: Egne nettverk for betalinger over landegrensene.

NBO: Norges Banks Oppgjørssystem.

NICS (Norwegian Interbank Clearing System): et system for avregning og likviditetsinformasjon som er eiet av bankene i fellesskap og driftes av BBS.

NOS: Norsk Oppgjørssentral ASA

VPS: Verdipapirsentralen ASA

VPO: Verdipapiroppgjøret.

Forklaringer til tabellene:

Tabellene gir oversikt over betalingssystemets infrastruktur, bruk av ulike betalingsinstrumenter og mengde kontanter og kontopenger i Norge. I statistikken presenteres en rekke tall fordelt på forretnings- og sparebanker t.o.m. 2003, men f.o.m. 2004 blir det bare publisert opplysninger for bankene samlet som følge av fusjonen mellom DnB og Gjensidige NOR i januar 2004.

Kildene til statistikken er for *kontanter:* Norges Bank. Opplysninger om *giro, sjekk, bankkort, minibanker, betalingsterminaler eiet av banker og varekjeder og overførsler over landegrensene* er innhentet fra FNH, Sparebankforeningen i Norge, Entercard A/S, Bankenes Betalingssentral (BBS), Nordea Bank Norge ASA, DnB NOR Bank ASA, Fokus Bank ASA, Danske Bank, Forex Bank Norge og EDB Business Partner ASA med tilknyttede banker. Opplysninger om *andre betalingskort enn bankkort og betalingsterminaler eiet av oljeselskaper* er innhentet fra Teller A/S, SEB Kort AB (Oslofilialen), DnB NOR Kort, Nordea Bank Norge ASA, GE Money Bank, Statoil ASA, Esso Norge A/S, A/S Norske Shell, Hydro Texaco AS og Conoco Jet Norge A/S. Opplysninger til oversikten over avregning og oppgjør er hentet fra Norges Bank, VPS og NICS. Øvrige opplysninger er innhentet fra SSB, Post- og Teletilsynet og Kredittilsynet.

Opplysninger til *priser og informasjon i betalingsformidlingen*, bygger på en utvalgsundersøkelse som omfatter 25 forretnings- og sparebanker. Forretnings- og sparebankene i undersøkelsen utgjorde 85 prosent av bankgruppens markedsandeler målt etter innskudd på transaksjonskonti per 30.11.2004. Prisene er hentet fra bankenes prislister per 1.1. i årene 1996-2005

Opplysninger om bankenes inntekter fra betalingsformidling er hentet fra Norges Banks database for bankstatistikk (ORBOF) og er basert på bankenes offisielle regnskaper.

Kommentarer til de enkelte tabeller:

Tabell 7 – 9. Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO og NICS: Tall for 1999 dekker perioden mai – desember 1999. Tall for 2000 - 2003 gjelder hele året. Det er noe usikkerhet knyttet til statistikken som gjelder NICS-masseoppjøret.

Tabell 15. Antall betalingsterminaler (EFTPOS) og antall steder med betalingsterminaler: Antall betalingsterminaler eiet av oljeselskaper t.o.m. 1998 omfatter ikke terminaler eiet av FINA (kjøpt opp av Shell 04.03.99) mens tall f.o.m. 1999 er inklusive disse terminalene. Steder med betalingsterminaler: Butikker, postkontorer, bensinstasjoner, serveringssteder, frisører, tannleger etc. Statistikken gir kun oversikt over terminaler som aksepterer bankkort.

Tabell 18. Antall betalingskort: T.o.m. 1997 manglet opplysninger om bankkort fra 8 prosent av forretningsbankene målt etter bankenes andel av innskudd på anfordring. F.o.m. 1998 har andelen banker uten opplysninger vært ubetydelig.

Tabell 20 og 21. Kontantuttak:

Kontantuttak over skranke: Andelen forretningsbanker med opplysninger utgjorde ca. 90 prosent av forretningsbankmarkedet målt etter innskudd på anfordring t.o.m. 1999. F.o.m. 2000 gjelder opplysningene om antall uttak samtlige forretnings- og sparebanker, mens volumtall er anslått av Norges Bank på bakgrunn av opplysninger fra et utvalg banker.

Kontantuttak ved varekjøp: Kontantuttak ved bruk av kort i terminaler som aksepterer bankkort og som eies av banker, varekjeder og oljeselskaper. Fordelingen mellom forretnings- og sparebanker og volum for perioden 2000 - 2004 er delvis anslått av Norges Bank og BBS.

Tabell 22 og 23 *Bruk av norske betalingstjenester*,
Tabell 24 og 25. *Bruk av norske betalings-instru-
menter og tabell 26 og 27 Girotjenester:*

Giro: Girobeløp i kursiv omfatter ikke Postbankens tall grunnet stor usikkerhet knyttet til opplysninger om beløp t.o.m. 1995. Omsetningstall for elektronisk giro, herunder betalinger via terminal - lukkede kommunikasjonslinjer t.o.m. 2002 er delvis anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet. *Betalingskort:* Betalinger, herunder varekjøp, med norske kort i Norge og utlandet. Omsetningen med bankkort t.o.m. 1999 er inklusive uttak fra betalingsterminaler mens tall f.o.m. 2000 gjelder kun varekjøp. Andelen varekjøp i forhold til samlet omsetning (omsetning inklusive kontantuttak ved varekjøp) er delvis anslått av Norges Bank og BBS.

Tabell 13, 14, 16, 17, 28 – 33, 36 og 37. Utnyttelse av minibanknettverket og betalingsterminalene og bruk av betalingskort: Tabell 13-17 gjelder kontantuttak og varekjøp med norske og utenlandske betalingskort i norske minibanker og betalingsterminaler. Tabell 28 – 33 gjelder bruk av norske betalingskort i Norge og utlandet. Tabell 28 – 31 gjelder både kontant og varekjøp mens tabell 32 og 33 gjelder bare varekjøp. Tabellene omfatter også bruk av kombinerte kort (eks.: kombinerte bankkort/betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper). Bruken av kombinerte kort er fordelt på de ulike kortgruppene (som hhv. bankkort, VISA-kort osv.) avhengig av hvilken del av kortet som er benyttet. Opplysningene om uttak fra andre bankers minibanker (*tabell 13 og 14*) t.o.m. 2002 er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet. Tall for omsetning med bankkort ved varekjøp t.o.m. 1999 inkluderer kontantuttak (*tabell 33*). F.o.m. 2000 er kontantbeløpet skilt ut og presentert i en egen tabell (*tabell 21*), slik at omsetningen kun gjelder varekjøp. Andelen varekjøp i forhold til samlet omsetning (omsetning inklusive kontantuttak) er delvis anslått av Norges Bank og BBS. Bruk av norske betalingskort i utlandet (*tabell 36 og 37*) gjelder i første rekke bruk (kontantuttak og varekjøp) av betalingskort fra de internasjonale kortselskapene. I mindre enn 1 prosent av tilfellene benyttes også bankkort i Eufiserv-nettet. Enkelte registrerte utenlandske MasterCard / Maestro-transaksjoner i Norge gjelder JCB kort (Japan Credit Bureau). Andelen slike transaksjoner har hittil vært ubetydelig. Fordelinger på kontantuttak og varekjøp for American Express er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet.

Tabell 34 og 35. Sjekk: Fordelingen av sjekker på forretnings- og sparebanker for årene 2000 – 2003 er delvis anslag grunnet ufullstendige data om fordelingen.

Tabell 40, 41 og 42: Priser på innenlandske betalingstransaksjoner, betalingsmottak og kontantuttak og priser på overførslor til utlandet: Prisstatistikken viser gjennomsnittspriser i bankene per betalingstransaksjon. Statistikken gjelder standard priser i bankene i henhold til prislister. Gjennomsnittsprisene er fremkommet ved først å beregne gjennomsnitt for forretnings- og sparebankene som grupper og deretter gjennomsnitt for alle bankene samlet. Gjennomsnittsprisene for bankgruppene er beregnet ved å veie prisen per transaksjon i den enkelte bank med bankens andel av innskudd på transaksjonskonti. Gjennomsnittsprisen for alle bankene i undersøkelsen er beregnet ved å veie bankgruppens gjennomsnittspriser med deres reelle markedsandeler for betalingstjenester målt etter antall transaksjoner. På innenlandske betalinger kommer prisene som belastes betalingsmottakere i tillegg til prisene som belastes betalerne. Grensekryssende priser gjelder overførslor av faste beløp i og utenfor EØS-området med og uten opplysninger om BIC og IBAN. Prisene er også inndelt etter hvorvidt betalingsoppdraget er manuelt eller elektronisk og om betalingen prosesseres delvis manuelt eller helautomatisk. Prisene er eksklusive tilleggskostnader for kontante betalinger, 3. lands valuta, bekreftelser og eventuelle kostnader som betaleren må dekke for betalingsmottakeren.

Brevgiro: Gjennomsnittsprisene gjelder for hver inn-sendt blankett. Porto for hver forsendelse kommer i tillegg. *Betalinger via nettbank – løsninger for personkunder:* Prisene gjelder betalinger med KID. *Avtalegiro:* Prisen per betalingsmottak gjelder avtalegiro uten melding.

Standardtegn i tabellene:

: Opplysninger mangler/vil ikke bli offentliggjort

- Null

0 Mindre enn (den absolutte verdien av) 0,5 av den brukte enheten

Generelle merknader: Enkelte tall er revidert i forhold til tidligere års rapporter. Norges Bank bes oppgitt som kilde når tall fra denne rapporten gjengis.

